

ПЕРЕДМОВА

Реформа вищої освіти, яка наразі триває в Україні, ставить на меті підвищення якості освіти, що співпадає з інтересами як самих здобувачів освіти, так і їх майбутніх роботодавців. Нові стандарти освіти передбачають опанування здобувачами не тільки теоретичних знань і практичних навичок, але і розвиток морально-ціннісної бази внутрішніх переконань, створення внутрішньої архітектури принципів, що спиратиметься на сталі та вірні уявлення про добро і зло, особистісні та суспільні цінності доброчесності, взаємоповаги та доброчесності, законності. І саме деонтологічні аспекти відіграють значну роль у створенні, підтримці та стабілізації соціального порядку.

Розвинути усі ці чесноти, глибоко зрозуміти їх, вивчити та реалізувати в професійному житті, здобувачам вищої освіти за ступенем бакалавра, галузі знань 62 «Цивільна безпека», за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» допоможе навчальна дисципліна «Поліцейська деонтологія», яка викладається на першому курсі бакалаврату.

Деонтологічне (етичне) регулювання поведінки працівників поліції здійснюється за допомогою правових та моральних норм, принципів, ідеалів, суспільної думки, авторитету, звичаїв, традицій тощо, а також – норм законодавства, яке представники правоохоронних професій мають знати досконало.

Професійна деонтологія формує систему вимог, що пред'являються до поліцейського як особи, учасника соціального, економічного, професійного та політичного життя, спеціаліста, носія високих моральних принципів та відповідальності. Можна виділити не так вже й багато професій, соціальна роль яких і значення позитивних результатів або професійних помилок мають велике значення для об'єкта діяльності та чинять вплив не лише на загальну суспільну ситуацію, а й на долю конкретної людини, її оточення. Наприклад, професійну помилку продавця, маркетолога чи журналіста неможливо порівнювати з помилкою слідчого, судді, прокурора, а тим більше працівника поліції, який неправомірно або помилково застосував вогнепальну зброю.

Поліцейська деонтологія має на меті ввести здобувачів вищої освіти в систему майбутньої правоохоронної професії, ознайомити з її місцем в суспільстві; показати сферу прикладання знань; розкрити деонтологічні вимоги, що пред'являються до сучасних поліцейських в Україні; дати загальне уявлення про принципи, норми, вміння і навички, якими треба оволодіти, щоб відповідати своєму професійному призначенню. Не зайвим також буде знайомство та робота з нормативно-правовими актами, які регулюють діяльність правоохоронних органів, такі як: закони, дисциплінарні статuti, правила етичної поведінки та інші.

Розділ 1. Поліцейська деонтологія як частина юридичної деонтології

1.1. Юридична деонтологія: історія та сучасність

В лінгвістичному розумінні термін «деонтологія» має грецьке походження (від грецького «deon» – належно і «logie» – слово, вчення), а в перекладі означає «наука про належне».

Деонтологія представляє собою розділ етики, в якому розглядаються проблеми обов'язку та зобов'язань людини, сфера її належної поведінки (того, як людина має себе поводити), та чому саме потрібно дотримуватись таких обов'язків. Коли мова йде про «юридичну деонтологію» ми розуміємо, що фокус уваги знаходиться на юридичному полі.

Юридична деонтологія – це система знань про юридичну науку, юридичну освіту та юридичну практику, про етичність юридичної професії та юридичної діяльності. Також юридичну деонтологію визначають як галузь наукових знань про сутність і соціальне призначення юридичної професії, про чинники, які впливають на її стан, про вимоги до професійних якостей та практичної діяльності юристів.

Предметом вивчення юридичної деонтології можна визначити як систему етичних вимог, що пред'являються сучасним суспільством і законодавством до представників юридичних професій, а також комплекс вимог до здійснення юридичної практики.

Професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків.

Предметом юридичної деонтології називають систему вимог, які пред'являються до юриста як професіонала, покликаного надавати правові послуги самого різного характеру всім, хто в них відчуває потребу. Вся система вимог розподіляється по тим достоїнствам юриста, якими він повинен володіти: професійною, фаховою, психологічною, політичною, спеціально-правовою, етичною та естетичною культурою.

Деонтологія спочатку визначалася як наука про належне у взаєминах між людьми. Термін введений англійським юристом-філософом І. Бентамом у 1832 році для позначення теорії моральності в цілому.

Будь-яка діяльність людини має базуватись на принципах і цінностях, які співзвучні з мораллю, тобто мати кордони «добре» і «погано», «дозволено» та «заборонено». Це необхідно для того, щоб підтримувати певний порядок у суспільстві. Головна роль у процесі підтримання порядку в суспільстві належить праву. Власно кажучи, саме завдяки йому, на сьогоднішній день ми маємо упорядковане життя.

Деонтологічна сфера представляє собою складну сітку взаємних вимог та зобов'язань особистості й суспільства, суспільства і колективу, колективу й особистості. Ці відносини мають належний характер, тобто вимагають від особистості способу життя, яке відповідало би потребам суспільства.

У самому загальному вираженні деонтологічні цінності є особливим видом духовних явищ, які задовольняють потреби культури в регулюванні соціальних відносин і вчинків людей. Саме деонтологічні цінності відіграють значну роль у створенні, підтримці та стабілізації соціального порядку.

Юридичний контекст пронизує наше життя як голка, яка шиє одяг. З моменту народження людина зустрічається з правом та його регулюванням – свідоцтво про народження стає нашим першим документом і надалі «право» буде реєструвати всі значні події людського життя: початок і кінець навчання в школі та інституті, реєстрація шлюбу (або його розірвання), народження дітей, придбання майна (або його відчуження), зміна місця роботи або проживання і так далі.

***Право** – це система загальнообов'язкових, формально-визначених, прийнятих в установленому порядку та гарантованих державою правил поведінки, які регулюють суспільні відносини.*

Право – один з головних регуляторів суспільних відносин

Потреба в юридичному (правовому) регулюванні людських відносин буде існувати стільки ж, скільки існує людство. Так само, як і потреба в спеціалістах, які можуть здійснювати це регулювання професійно та якісно, захищати права та інтереси людини, а у випадку їх порушення – допомагати відновлювати їх у судовому порядку.

Яким має бути юрист? Якими компетенціями володіти? На яких правових та етичних основах побудує свою діяльність? Якою може бути юридична практика? Відповіді на ці питання може дати наука та навчальна дисципліна «Юридична деонтологія».

Здобувачам варто знати, що «наука» і «навчальна дисципліна» - не тотожні поняття.

Наука – це сфера людської діяльності, спрямована на вироблення і систематизацію знань про певний об'єкт та предмети дослідження. Ця діяльність здійснюється шляхом збору фактів та іншої інформації, їх опрацювання різними науковими методами: систематизації, аналізу та іншими, для складання певних висновків та поповнення загальнолюдського капіталу знань.

Також науку визначають як сферу людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктів, знань про дійсність. Вона також є однією із форм суспільної свідомості, складовою частиною духовної культури суспільства.

Законодавство України визначає наукову діяльність як «інтелектуальну творчу діяльність, спрямовану на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження».

Навчальна дисципліна – це предмет, що викладається у вищому навчальному закладі, який побудовано згідно навчальному плану. Навчальна дисципліна – це теж система знань про певний об'єкт та предмет, але її завдання – поділитись цими знаннями з майбутніми фахівцями. Головна ціль тут не провести дослідження та відкрити нову грань істини, чи навпаки, спростувати якісь наукові постулати. Завдання навчальної дисципліни – познайомити студентів з певною сферою знань, таким чином, щоб сформувати у них розуміння суттєвого змісту цієї сфери та її цінностей, а також розвинути сукупність нових вмій і навичок.

Навчальна дисципліна (у вищому навчальному закладі) - педагогічно адаптована система понять про явища, закономірності, закони, теорії, методи тощо будь-якої галузі діяльності (або сукупності різних галузей діяльності) із визначенням потрібного рівня сформованості у тих, хто навчається, певної сукупності умій і навичок.

Розвитку юридичної деонтології передував розвиток юридичної професії, як окремого виду соціальної діяльності. Історія виникнення юридичної професії дуже цікава і починається багато століть назад – в древньому Римі. Стародавні юристи з'явилися в колегії понтифіків. Це був вищий жрецький інститут царського і республіканського періоду, де зосереджувалася знання сакрального права, вироблялися правила його тлумачення, велися записи юридичних прецедентів і давалися компетентні юридичні поради.

Юридична професія формувалася одночасно з формуванням Римського права. Це одна з найдавніших систем права, багато інститутів якої використовуються і в сучасних нормах закону багатьох держав світу. Саме в цей період з'явилося поняття приватної власності, а отже, і необхідності її захисту.

Попередниками юристів вважають також софістів Стародавньої Греції. Однак їх не можна назвати юристами в повному сенсі слова: софісти володіли мистецтвом красномовства, вони були вмілими ораторами та допомагали громадянам підготуватися до виступу в суді для захисту своїх інтересів. Право Стародавньої Греції не знало інституту представництва, тому в суді кожен повинен був відстоювати свої інтереси особисто, а красномовство вважалось ледь не головною чеснотою.

Софісти давали консультації, але не за юридичним змістом спору, а що і як слід говорити в суді, яким чином можна відстояти свою правоту, збудувавши логічний ланцюжок із доказів.

Натомість, саме в Римі, понтифіками давалися професійні юридичні поради, як по відправленню релігійних культів, так і по «життєвим» справам різного роду. Джерелами права тоді були звичаї, а носіями таких спеціальних знань - виключно патриції, представники вищої касті корінних жителів Риму.

У III ст. до н.е. головний понтифік став давати консультації усім бажаючим. Таким чином, юриспруденція ступила на новий виток розвитку і стала існувати як світське, тобто - відокремлене від релігії знання.

Поступово людство починає розмірковувати над розробкою свого роду кодексу професійної поведінки, який би сприяв забезпеченню найбільш сприятливих умов для особи, яка користується тими чи іншими соціальними послугами.

Вперше здійснив спробу науково осмислити й систематизувати таку соціальну потребу англійський філософ і правознавець Ієремія Бентам. Він розробив модель науки про норми професійної поведінки людини, яка має владу. І.Бентам вважав деонтологію наукою про професійні обов'язки, зокрема, про внутрішній імператив обов'язку.

Перші «етичні кодекси» ми можемо побачити у представників медичної професії. На сьогодні збереглася значна кількість історичних пам'яток, які свідчать про розвиненість медичної деонтології. Так, наприклад, в античний період Гіппократом був сформульований цілий ряд етичних норм лікаря-мудреця: «Все, що шукаємо в мудрості, все це є і в медицині, а саме: презирство до грошей, совісність, скромність, простота в одязі, повага, розсудливість, рішучість...»

1.2. Поліцейська деонтологія як наука і навчальна дисципліна

Якщо юридична деонтологія є системою наукових знань про етичний обов'язок представників юридичної професії та норми їх належної поведінки під час виконання своїх функціональних обов'язків, то поліцейська деонтологія вивчає та досліджує правила етичної професійної поведінки фахівців у сфері правоохоронної діяльності, зокрема, поліцейських.

Поліцейська деонтологія формується як система норм, вимог та принципів належної поведінки поліцейських, в першу чергу, під час виконання ними службових обов'язків. Але, деякі автори наполягають, що етичність поведінки поліцейських має зберігатись і поза службою, тобто – у соціальних, побутових та приватних стосунках, в тому числі.

Найчастіше поліцейську деонтологію визначають як науку і навчальну дисципліну, яка вивчає сукупність етичних норм та принципів належної поведінки працівників поліції.

***Головне завдання поліцейського** – стояти на сторожі правопорядку. Поліцейський служить в органах виконавчої влади, завдання яких – забезпечувати охорону прав і свобод людини, протидіяти злочинності, підтримувати громадський порядок і безпеку.*

Варто приділити увагу поняттю «етика», яке, найчастіше, інтуїтивно зрозуміле більшості людей, проте його пояснення може викликати

складнощі. У сучасному розумінні етика – філософська наука, що вивчає мораль як одну з найважливіших сторін життєдіяльності людини, суспільства. Термін «етика» походить від давньогрецького слова «етос» та перекладається як «місцеперебування», «спільне житло».

У IV столітті до нашої ери Арістотель позначив прикметником «етичний» клас людських чеснот (доброчесність, справедливість, доброта) і утворив новий іменник *ethica* (етика) для позначення науки, яка вивчає чесноти.

Арістотель першим назвав етикою науку, що вивчає сферу людських стосунків, поведінку індивіда як розумної і суспільної тварини, визначив її місце в системі інших наук (між психологією – наукою про індивіда, його душу і політикою – вченням про державу). У своїх дослідженнях етики Арістотель прагнув з'ясувати предмет цієї науки, яким вважав: природу щастя, сутність і види блага, здатність людини досягти його. Та найбільше філософ переймався сутністю доброчесності, досліджував види та можливості їх виховання, сутність і види справедливості. Таким чином, етика як наука існує понад 20 століть.

Арістотель вважав, що благо і добро певною мірою обмежені. Правильний вчинок здійснюють єдиним шляхом, тому це зробити важко, а помилитися – легко, тому що помилкових шляхів безліч.

Етика як наука не тільки вивчає, узагальнює і систематизує принципи і норми моралі, що діють в суспільстві, але і сприяє виробленню таких моральних уявлень, які в максимальній мірі відповідають історичним потребам, сприяючи тим самим вдосконаленню суспільства і людини. Етика як наука служить соціальному та економічному прогресу суспільства, утвердженню в ньому принципів гуманізму і справедливості.

Мораль (від латинського *moralis* - моральний; *mores* - звичаї) є одним із способів нормативного регулювання поведінки людини, особливою формою суспільної свідомості і видом суспільних відносин. Є ряд визначень моралі, в яких відтіняються ті чи інші її істотні властивості.

Мораль - це один із способів регулювання поведінки людей у суспільстві. Дотримання вимог моралі забезпечується силою духовного впливу, суспільною думкою, внутрішнім переконанням, совістю людини.

Моральні норми і принципи виникають, розповсюджуються і підтримуються у суспільстві шляхом усвідомлення людьми внутрішньої потреби до вчинення добра.

Вона складає собою систему принципів і норм поведінки, що визначають характер відносин між людьми відповідно до прийнятих в даному суспільстві понять про добро і зло, справедливе і несправедливе, гідне і негідне.

Особливістю моралі є те, що вона регулює поведінку і свідомість людей в усіх сферах життя (виробнича діяльність, побут, сімейні, міжособистісні та інші відносини). Мораль поширюється також на міжгрупові і міждержавні відносини.

Моральні принципи мають загальне значення, охоплюють всіх людей, закріплюють основи культури їх взаємовідносин, створювані в тривалому процесі історичного розвитку суспільства.

Кожен вчинок, поведінка людини може мати різноманітне значення (правове, політичне, соціальне, психологічне та ін.), але його моральну сторону, моральний зміст оцінюють за єдиною шкалою. Моральні норми повсякденно відтворюються в суспільстві силою традиції, владою загально визнаної і підтримуваної усіма дисципліни, громадською думкою.

Мораль залежить від умов людського буття, життєвих потреб людини, але визначається рівнем суспільної та індивідуальної свідомості. Поряд з іншими формами регулювання поведінки людей у суспільстві мораль служить для узгодження діяльності безлічі індивідів, перетворенню її (діяльності) в сукупну масову діяльність, підпорядковану певним соціальним законам.

Норма моралі є регулятором суспільних відносин, поряд з нормами права вони впливають на поведінку окремо взятої людини та всього суспільства.

Мораль є опорою права, за допомогою її норм держава утверджує прогресивні норми моралі, які, в свою чергу, сприяють зміцненню морального авторитету права, і тим самим відбувається вдосконалення як норм моралі, так і норм права.

Взаємодія права і моралі в суспільстві – це складний та багатогранний процес. Активно впливаючи на мораль, право сприяє глибшому її втіленню у свідомості членів суспільства, одночасно під

впливом моральних вимог право постійно збагачується, зростає його роль як соціального регулятора суспільних відносин.

Право і мораль – це засоби та інструменти нормативного регулювання всіх відносин та процесів, які відбуваються в суспільстві. Вони взаємно доповнюють один одного та мають спільні риси, а саме: є різновидами соціальних норм; мають спільну мету – упорядкування суспільних відносин, встановлення і підтримання порядку в суспільстві; мають однакове функціональне призначення – формувати правила поведінки людей у суспільстві, впливати на їх поведінку, регулювати відносини між ними; обумовлені матеріальним і духовним розвитком суспільства, прихильністю людей до ідеалів свободи і справедливості.

Водночас з цим норми права і норми моралі мають і відмінності:

- 1) за походженням – норми права встановлюються, санкціонуються або визнаються державою, а норми моралі формуються поступово у свідомості людей, на основі їх уявлень про добро і зло, справедливе і несправедливе тощо;
- 2) за формою зовнішнього виразу – норми права закріплюються у нормативно-правових актах (законах, указах, постановах), а норми моралі, як правило, не мають письмової форми і виступають у формі суспільної думки, у вигляді понять, ідей, принципів тощо;
- 3) за сферою дії – норми права регулюють найбільш важливі суспільні відносини, які піддаються правовому впливу, а норми моралі регулюють практично всі суспільні відносини;
- 4) за ступенем деталізації – норми права є деталізованими правилами про належну, бажану і заборонену поведінку, а норми моралі не містять точних правил і мають більш абстрактний характер;
- 5) за способом забезпечення – норми права забезпечуються, охороняються і захищаються *примусовою силою держави*, а норми моралі забезпечуються внутрішнім переконанням та силою громадського впливу (осудом чи схваленням).

Якщо право виникає разом із державою, то мораль народжується задовго до виникнення державно організованого суспільства. Мораль містить не тільки норми, а й певні, зазначені вище уявлення, почуття, тобто мораль за своєю структурою є більш складною.

Право і мораль спираються на заходи примусу, але їх характер і спосіб здійснення різний. У сфері моралі примус виступає у формі суспільної

думки, рішення колективу. Громадськість у разі здійснення людиною аморального вчинку визначає міру осуду, відповідного морального впливу. Моральні норми заздалегідь не регламентують конкретні форми і заходи примусу. Це може бути попередження. У випадку ж здійснення правопорушення відповідні державні органи повинні вжити заходів, передбачених законодавством.

Поліція є саме тим державним органом виконавчої гілки влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Тому, можна зауважити, що діяльність поліції та поліцейських регулюється двома видами норм – нормами права і нормами моралі.

Професійна етика поліцейського – це не тільки сукупність певних моделей поведінки у тих чи інших професійно-значущих випадках. Професійна етика поліцейського – це певний спосіб і стиль життя, особисті переконання, життєва позиція і власна відповідальність.

Поліцейська деонтологія як наука представляє собою систему знань та інформації, що вивчає міжнародні та національні стандарти належної поведінки посадових осіб, які працюють в правоохоронних органах та мають бути засновані на високих моральних засадах (принципах), спрямовані на забезпечення прав і основоположних свобод людини та громадянина, а також особливості реалізації цих стандартів в їх практичній діяльності.

Поліцейська деонтологія як навчальна дисципліна, що викладається в закладі вищої освіти, представляє собою сукупність інформаційного матеріалу, сформованого та підготовленого інформаційними блоками, згідно переліку тем навчальної програми, який має на меті донесення до здобувачів освіти теоретичних знань про систему етичних цінностей правоохоронних професій, а також – формування навичок розпізнавання моральних меж поведінки, визначення принципів, побудови своєї поведінки.

В межах курсу здобувачі мають дослідити та осмислити такі поняття, принципи та категорії, як «обов'язок», «належне», «належне ставлення до обов'язку», «законність», «етична поведінка», «повага до прав і свобод людини», «верховенство права» та багато інших.

Поліцейська деонтологія спрямована на формування світоглядних позицій майбутніх правоохоронців, надання інформації щодо

професійних вимог і стандартів, які склалися в світовій практиці у сфері правоохоронної діяльності. Підкреслює важливість особистісних якостей правоохоронця, які мають базуватися на гідному виконанні як юридично закріплених стандартів та правових норм, так і морально-етичних вимог (які закріплені правом лише частково).

Об'єктом поліцейської деонтології є суспільні відносини, що виникають у сфері правоохоронної діяльності поліцейських, під час реалізації ними своїх функціональних обов'язків щодо охорони громадського порядку, забезпечення безпеки, охорони прав і свобод людини.

Предметом поліцейської деонтології можна вважати систему норм належної професійної поведінки поліцейських, під час несення служби.

Мета поліцейської деонтології як навчальної дисципліни – дати майбутньому поліцейському уявлення про стандарти етичної та правової поведінки представників правоохоронних органів в тій чи іншій ситуації під час здійснення ними своїх повноважень та виконання службових обов'язків. Іншими словами – сформувати професійну правосвідомість високого рівня, яка базується на етичних принципах та нормах моралі.

1.3. Правоохоронна діяльність в Україні: поняття, характеристика, структура

Одними з найважливіших функцій держави є:

- забезпечення охорони прав та законних інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань,
- забезпечення принципу законності,
- а також охорони встановленого в державі правопорядку.

Кожне з цих завдань якраз і виконується за допомогою правоохоронної діяльності, що реалізується відповідними органами держави.

Поняття правоохоронної діяльності прийнято розрізняти у вузькому і широкому значеннях. У широкому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність всіх державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку.

У вузькому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність спеціально уповноважених органів (державних та недержавних) з

метою охорони прав і свобод громадян, правопорядку та забезпечення законності, що реалізується в установленій законом формі та в межах повноважень, наданих цим органам. □ У *Юридичній енциклопедії під ред. Ю.С. Шемшученка поняття правоохоронної діяльності визначено в широкому розумінні, а саме як система заходів, спрямованих на забезпечення виконання конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави.*

В юридичній науці не має єдиної сталою думки щодо того, як визначати поняття «правоохоронна діяльність». Так, для одних авторів правоохоронна діяльність – це будь-яка діяльність, пов'язана з охороною та забезпеченням права; для інших – це діяльність компетентних державних органів у сфері боротьби зі злочинами та правопорушеннями; ще для інших – це діяльність з охорони громадського порядку.

Правоохоронну діяльність розглядають як різновид державної діяльності, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами, шляхом застосування юридичних заходів впливу, в суворій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку.

Також правоохоронну діяльність можна визначати, як діяльність спеціально уповноважених державних органів, основною функцією яких є: виявлення, припинення і попередження правопорушень, відновлення порушених прав або покарання правопорушника, якщо відновлення порушених прав неможливо.

***Правоохоронна діяльність** має багато особливостей та суттєво відрізняється від інших видів трудової діяльності, яку можуть здійснювати громадяни України, в першу чергу, ризиковістю її характеру. Умови роботи співробітників правоохоронних органів пов'язані з прямими ризиками для життя, передбачають можливість застосування різних видів зброї та засобів примусу.*

Ознаки правоохоронної діяльності:

1. Правоохоронна діяльність носить владний характер, який полягає у реалізації від імені держави та на підставі наданих нею повноважень,

відповідними органами та посадовими особами, їх приписи є обов'язковими для адресатів.

2. Правоохоронна діяльність реалізується не в будь-якому порядку, не будь-яким способом, а лише із застосуванням законних заходів впливу до правопорушників у встановленій формі.

3. Правоохоронна діяльність має правозастосовчий характер, не приймаються нові юридичні норми, а застосовуються вже чинні. Дії та результати дій суб'єктів правоохоронної діяльності спрямовані на інших суб'єктів права, створюючи, змінюючи або припиняючи їх права та обов'язки

4. Реалізація правоохоронної діяльності покладається на спеціально уповноважені органи, які, для виконання правоохоронних функцій, держава наділяє коштами та матеріальними ресурсами.

Правоохоронна діяльність охоплює такі напрями:

- діяльність із виявлення, запобігання й розслідування злочинів та інших правопорушень;
- діяльність із захисту державної (національної) безпеки, державного кордону та правопорядку в Україні;
- діяльність органів прокуратури;
- діяльність із забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

Правоохоронна діяльність спрямована на запобігання виникненню умов і причин можливих та вчинених суспільно небезпечних явищ, припинення їх розвитку та ліквідацію наслідків.

Різним видам правоохоронної діяльності властива одна спеціальна ознака. Вона полягає в тому, що охорона прав фізичної чи юридичної особи здійснюється шляхом застосування публічно встановлених процедур. Як охоронний інструмент держави, правоохоронна діяльність впливає на поведінку суб'єктів правовідносин за допомогою використання дозволів, приписів, заборон, контролю за їх додержанням та реалізації юридичної відповідальності.

Зміст правоохоронної діяльності – це ті завдань, які покладаються на правоохоронні органи в межах їхньої компетенції.

Завданнями правоохоронних органів в Україні є:

- 1) захист встановленого Конституцією України суспільного ладу держави;

- 2) охорона і захист прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності;
- 3) захист суверенітету та територіальної цілісності України;
- 4) охорона інтересів суспільств і держави від протиправних посягань;
- 5) сприяння дієвості усієї системи права та законодавства України;
- 6) забезпечення громадського порядку і громадської безпеки;
- 7) протидія злочинності;
- 8) вжиття заходів щодо усунення причин і умов, які сприяли вчиненню правопорушень.

Ознаки правоохоронної діяльності:

- 1) це діяльність, спрямована на охорону права від будь-яких порушень;
- 2) може здійснюватися не в будь-який спосіб, а лише в тій формі і мірі, яку визначають нормативно-правові акти;
- 3) чітка сувора процедурність (реалізується з дотриманням законодавчо встановлених процедур, порушення яких тягне за собою визнання рішення чи дії незаконними);
- 4) безпосередньо пов'язана із застосуванням примусу стосовно осіб, які порушують право;
- 5) реалізується спеціально уповноваженими на те органами, основу яких становлять професійно підготовлені службовці.
- 6) владний характер, який полягає у реалізації від імені держави наданих нею повноважень відповідними органами та посадовими особами, їхні приписи є обов'язковими для адресатів.

Методи правоохоронної діяльності: 1) проведення перевірок виконання законів та інших нормативно-правових актів, 2) притягнення правопорушників до юридичної відповідальності, 3) усунення причин злочинів та інших правопорушень тощо.

Діяльність правоохоронних органів є публічною, багатоплановою та підконтрольною державі та громаді, через громадський контроль.

Правоохоронний орган можна визначити як орган виконавчої влади, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, правопорядку, розслідування або запобігання правопорушенням, захисту національної безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення стану законності.

Визначення терміну «правоохоронні органи» міститься у ч. 4 ст. 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави», згідно з якою «правоохоронні органи – державні органи, які, відповідно до законодавства, здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Правоохоронна діяльність є одним із різновидів юридичної діяльності, окрім неї існують ще правотворча, правозастосовна та контрольно-наглядова діяльність.

Правотворча діяльність – це діяльність по створенню нормативно-правових актів, найголовнішим з яких є закон. В Україні існує всього один орган державної влади, який здійснює цю функцію – створює норми права, які закріплюються в законах, це Верховна Рада України.

Правозастосовна діяльність (правозастосування) – це владна діяльність компетентних органів та посадових осіб з підготовки і прийняття індивідуального юридичного рішення в юридичній справі на основі юридичних фактів і конкретних правових норм. Наприклад, правозастосування здійснюють судді, посадові особи прокуратури служби безпеки України. Ці органи здійснюють правозастосовну діяльність розслідуючи кримінальні правопорушення та притягуючи до відповідальності осіб, які скоїли ті чи інші правопорушення, або злочини.

Контрольно-наглядова діяльність – це діяльність спеціальних суб'єктів, органів державної влади, яка пов'язана з забезпеченням режиму законності та підтримання правопорядку. Також цю діяльність (контрольно-наглядову) характеризують як форму діяльності органів держави, що виражається в здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень, а також припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами.

Система правоохоронних органів в Україні

До правоохоронних органів традиційно відносять органи внутрішніх справ, органи прокуратури, Служби безпеки, органи державної прикордонної служби, державної податкової служби, державної митної служби, пожежної охорони, державної контрольно-ревізійної служби, низка інших органів, що здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції.

Наразі у різних законодавчих актах поняття та перелік правоохоронних органів визначаються по-різному. Найширший їх

перелік міститься у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», яка до таких органів відносить:

- органи прокуратури,
- внутрішніх справ,
- Служби безпеки,
- військової служби правопорядку у Збройних Силах України,
- митні органи,
- органи охорони державного кордону,
- органи державної податкової служби,
- органи та установи виконання покарань,
- державної контрольно-ревізійної служби,
- рибоохорони,
- державної лісової охорони,
- інші органи, які здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції.

Розглянемо докладніше правоохоронні органи влади, які входять в систему Міністерства внутрішніх справ України, проаналізуємо їх компетенцію та завдання. Це дозволить скласти цілісну картину щодо видів правоохоронної діяльності, які здійснюють органи системи МВС.

Згідно Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади, а вищим органом цієї системи є Кабінет Міністрів України.

Міністерства є юридичними особами публічного права, вони забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики.

Згідно ст.18 Закону України «Про національну безпеку України», Міністерство Внутрішніх Справ забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах:

- 1) забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання громадської безпеки і правопорядку, а також надання поліцейських послуг;
- 2) захисту державного кордону України та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;

3) цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;

4) міграції (імміграції та еміграції), зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, зокрема біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністр внутрішніх справ, який очолює МВС, також спрямовує та координує діяльність наступних органів виконавчої влади, які також забезпечують внутрішню безпеку держави, здійснюючи цивільний захист та правоохоронні функції:

- Національної поліції України,
- Національної гвардії України,
- Державної прикордонної служби України,
- Державної служби України з надзвичайних ситуацій,
- Державної міграційної служби України.

Національна поліція України (поліція), згідно Закону України «Про національну поліцію України», це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом:

- забезпечення охорони прав і свобод людини,
- протидії злочинності,
- підтримання публічної безпеки і порядку,
- надання послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Національна гвардія України (НГ), згідно ЗУ «Про національну гвардію України» є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначено для виконання завдань:

- із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від кримінальних та інших протиправних посягань,
- охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами - із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону,

- припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Також Національна гвардія України є основним суб'єктом з припинення масових заворушень. При здійсненні заходів щодо припинення масових заворушень Національна гвардія України координує діяльність сил та засобів правоохоронних органів, залучених до припинення зазначених протиправних дій.

Державна прикордонна служба України (ДПС), згідно ЗУ «Про державну прикордонну службу України» забезпечує недоторканність державного кордону та охорону суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні. Також:

- бере участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидіє незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

- проводить заходи, спрямовані на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

- координує діяльність військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язану із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території.

Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), згідно Положенню про Державну службу України з надзвичайних ситуацій, є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності.

ДСНС відповідно до покладених на неї завдань:

- здійснює безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту;

- формує проекти планів у сфері цивільного захисту державного рівня на мирний час та в особливий період,

- здійснює заходи щодо створення, утримання та реконструкції фонду захисних споруд цивільного захисту, ведення їх обліку,

- здійснює заходи щодо радіаційного і хімічного захисту, координує та контролює здійснення заходів щодо захисту населення і територій у разі виникнення радіаційних аварій та надзвичайних ситуацій, пов'язаних із виливом (викидом) небезпечних хімічних речовин;
- здійснює атестацію та сертифікацію аварійно-рятувальних служб і рятувальників;
- інше.

Державна міграційна служба України (ДМС), згідно ПКМУ «Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України», є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

ДМС відповідно до покладених на неї завдань:

- приймає відповідно до законодавства рішення про встановлення належності до громадянства України, оформлення набуття громадянства України та їх скасування;
- приймає рішення про видачу дозволу на імміграцію, відмову в його видачі та скасування такого дозволу;
- приймає рішення про визнання іноземців та осіб без громадянства біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, про втрату, позбавлення статусу біженця або додаткового захисту і про скасування рішення про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;
- виконує у межах повноважень, передбачених законом, правозастосовні і правоохоронні функції;
- інше.

Прокуратура України

Прокуратура України становить єдину систему органів спеціальних повноважень (що можуть здійснювати контрольні-наглядові функції), яка здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

Організація та діяльність прокуратури України, статус прокурорів визначаються Законом України «Про прокуратуру» та іншими законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Прокуратура України – самостійний централізований орган державної влади, що діє в системі правоохоронних органів держави та забезпечує захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, які передбачено законом.

Функції прокуратури

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законодавством;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Прокурорський нагляд – форма діяльності органів прокуратури щодо забезпечення законності, виявлення, усунення та попередження порушень закону. Це нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ОРД), дізнання, досудове слідство, та нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Постанови та вказівки прокурора щодо додержання порядку і умов тримання затриманих, заарештованих, засуджених до позбавлення волі та виконання ін. покарань, а також осіб, до яких застосовано заходи примусового характеру, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню.

Систему прокуратури України становлять:

- 1) Офіс Генерального прокурора;
- 2) обласні прокуратури;
- 3) окружні прокуратури;
- 4) військові прокуратури;
- 5) спеціалізована антикорупційна прокуратура.

У разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утворюватися спеціалізовані прокуратури.

Генеральна прокуратура України є органом прокуратури вищого рівня щодо регіональних та місцевих прокуратур, а регіональна прокуратура є органом прокуратури вищого рівня щодо місцевих прокуратур, розташованих у межах адміністративно-територіальної одиниці, що підпадає під територіальну юрисдикцію відповідної регіональної прокуратури.

Хто може стати прокурором?

Вимоги до кандидатів на посаду прокурора.

Прокурором окружної прокуратури може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- має стаж роботи в галузі права не менше двох років,
- володіє державною мовою.

Прокурором обласної прокуратури може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- має стаж роботи в галузі права не менше трьох років,
- володіє державною мовою.

Прокурором Офісу Генерального прокурора може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- стаж роботи в галузі права не менше п'яти років,
- володіє державною мовою.

Ці вимоги не поширюються на прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

- 1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;
- 2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;
- 3) має не зняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Презумпція невинуватості. Згідно зі ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви стосовно доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну й моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

1.4. Стандарти спеціальності «Правоохоронна діяльність»: завдання та компетентності

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. Конституцією України закріплено, що кожна людина має право на вищу освіту.

Вища освіта – це сукупність:

- систематизованих знань, умінь і практичних навичок,
- способів мислення,
- професійних, світоглядних і громадянських якостей,
- морально-етичних цінностей,
- інших компетентностей (наприклад – наукових), здобутих у закладі вищої освіти, у відповідній галузі знань.

У сучасній Україні підготовка здобувачів вищої освіти здійснюється за відповідними освітніми програмами на таких рівнях вищої освіти:

1. **Початковий рівень** (короткий цикл) вищої освіти. Він передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.
2. **Перший (бакалаврський) рівень** вищої освіти. Він передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

3. **Другий (магістерський) рівень вищої освіти.** Передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.

4. **Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.** Передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.

***Мета вищої освіти** – сформувати у студентів компетентності, необхідні для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних доктрин, принципів і основних юридичних інститутів, навчити, як правильно застосувати правові норми на практиці.*

Здобувачі освіти спеціальності «Правоохоронна діяльність», яка відноситься до галузі знань «Цивільна безпека», повинні досконало знати законодавство України, що регламентує діяльність правоохоронних органів; міжнародні та національні стандарти забезпечення прав і свобод людини, правопорядку та багато іншого, а також ефективно застосовувати свої знання практики.

Для досягнення цієї мети в Україні в 2020 році було затверджено стандарти вищої освіти за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність», галузі знань 26 «Цивільна безпека», для першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Стандарт освіти – це перелік норм та вимог, які визначають обов'язковий рівень змісту основних освітніх програм. Стандарти містять перелік навичок і компетенцій, якими мають оволодіти здобувачі вищої освіти.

Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність» є нормативним документом, в якому визначається сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання для забезпечення здобуття ступеня вищої освіти бакалавра зі спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» галузі знань 26 «Цивільна безпека».

Так, в перелік компетентностей випускника першого (бакалаврського) рівня освіти входять наступні загальні та спеціальні компетентності.

Загальні компетентності

- ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК4. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- ЗК5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- ЗК6. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.
- ЗК7. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК9. Здатність працювати в команді.
- ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні компетентності

- СК1. Усвідомлення функцій держави, форм реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності; дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави.
- СК2. Здатність організувати нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства у сфері правоохоронної діяльності.
- СК3. Здатність професійно оперувати категоріально-понятійним апаратом права і правоохоронної діяльності.
- СК4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.
- СК5. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел.
- СК6. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК7. Здатність забезпечувати законність та правопорядок, безпеку особистості та суспільства, протидіяти нелегальній (незаконній) міграції, тероризму та торгівлі людьми.

СК8. Здатність ефективно забезпечувати публічну безпеку та порядку.

СК9. Здатність ефективно застосовувати сучасні техніку і технології захисту людини, матеріальних цінностей і суспільних відносин від проявів криміногенної обстановки та обґрунтовувати вибір засобів та систем захисту людини і суспільних відносин.

СК10. Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти.

СК11. Здатність до аналізу та оцінки ризиків що впливають на вчинення адміністративних правопорушень та кримінальних злочинів (проступків).

СК12. Здатність систематизувати закономірності злочинності, визначати особу злочинця, причини і умови злочинності та її окремих видів, реалізовувати напрями і заходи її запобігання.

СК13. Здатність забезпечувати охорону об'єктів державної власності, державну охорону органів державної влади України та безпеку взятих під захист осіб, охорону фізичних осіб та об'єктів приватної і комунальної власності.

СК14. Здатність до використання технічних приладів та спеціальних засобів, інформаційно-пошукових систем та баз даних.

СК15. Здатність до застосування спеціальної техніки, спеціальних, оперативних та оперативно-технічних засобів, здійснення оперативно-розшукової діяльності.

СК16. Здатність у передбачених законом випадках застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю, тактичні прийоми під час службової діяльності в разі отримання інформації чи безпосереднього виявлення ознак правопорушення перебуваючи на місці події та в інших службових ситуаціях, а також здатність надавати домедичну допомогу.

СК17. Здатність здійснювати контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин, на які поширюється дозвільна система.

СК18. Здатність забезпечувати кібербезпеку, економічну та інформаційну безпеку держави, об'єктів критичної інфраструктури.

СК19. Здатність забезпечувати охорону державної таємниці та працювати з носіями інформації з обмеженим доступом.

СК 20. Здатність вживати заходів з метою запобігання, виявлення та припинення адміністративних і кримінальних правопорушень, заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб та публічній безпеці.

А результатами навчання (РН) мають стати наступні здібності випускника.

РН1. Розуміти історичний, економічний, технологічний і культурний контексти розвитку правоохоронної діяльності.

РН2. Організувати культурний діалог на рівні, необхідному для ефективної професійної діяльності.

РН3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати і оцінювати її.

РН4. Формулювати і перевіряти гіпотези, аргументувати висновки.

РН5. Розробляти тексти та документи з питань професійної діяльності, вільно спілкуватися українською та іноземною мовами усно і письмово у соціальній і професійній сферах.

РН6. Розуміти принципи і мати навички етичної поведінки, соціально відповідальної та свідомої діяльності у сфері правоохоронної діяльності.

РН7. Здійснювати координацію діяльності суб'єктів забезпечення публічної безпеки і порядку, а також комунікацію з фізичними та юридичними особами з метою своєчасного реагування на кримінальні злочини, адміністративні правопорушення та події.

РН8. Здійснювати пошук інформації у доступних джерелах для повного та всебічного встановлення необхідних обставин.

РН9. Користуватись державною системою урядового зв'язку, Національною системою конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах кіберзахисту критичної інформаційної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів та інформації, криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку.

- РН10. Виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.
- РН11. Знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.
- РН12. Адаптуватися і ефективно діяти за звичних умов правоохоронної діяльності та за умов ускладнення оперативної обстановки.
- РН13. Знати і розуміти відповідні вимоги законодавства, грамотно оформлювати процесуальні документи, що використовуються під час провадження у справах про адміністративні правопорушення, здійснювати превентивні та примусові поліцейські заходи, а також кваліфікацію адміністративних та кримінальних правопорушень.
- РН14. Здійснювати пошук та аналіз новітньої інформації у сфері правоохоронної діяльності, мати навички саморозвитку та самоосвіти протягом життя, підвищення професійної майстерності, вивчення та використання передового досвіду у сфері правоохоронної діяльності.
- РН15. Працювати автономно та в команді виконуючи посадові обов'язки та під час розв'язання складних спеціалізованих задач правоохоронної діяльності.
- РН16. Застосовувати заходи, спрямовані на усунення загрози життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального злочину чи адміністративного правопорушення.
- РН17. Використовувати основні методи та засоби забезпечення правопорядку в державі, дотримуватись прав і свобод людини і громадянина, попередження та припинення нелегальної (незаконної) міграції та інших загроз національній безпеці держави (кібербезпеку, економічну та інформаційну безпеку, тощо).
- РН18. Застосовувати штатне озброєння підрозділу (вогнепальну зброю, спеціальні засоби, засоби фізичної сили); інформаційні системи, інформаційні технології, технології захисту даних, методи обробки, накопичення та оцінювання інформації, інформаційно-аналітичної роботи, бази даних (в тому числі міжвідомчі та міжнародні), оперативні та оперативно-технічні засоби, здійснення оперативно-розшукової діяльності.
- РН19. Вміти застосовувати процедури надання першої медичної допомоги

РН20. Підтримувати, встановлені на законодавчому рівні, умови дотримання дозвільної системи.

РН21. Організовувати заходи щодо режиму секретності та захисту інформації.

РН22. Вміти оцінювати обстановку, рівень потенційних загроз та викликів, прогнозувати розвиток обстановки, дій правопорушників та противник, вживати заходів з метою запобігання, виявлення та припинення правопорушень.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Як співвідносяться юридична та поліцейська деонтологія?
2. Порівняйте норму моралі та норму права: що між ними спільного, а чим вони відрізняються?
3. Яку функцію в суспільстві виконує право, та навіщо держава створила окремі органи влади, щоб право охороняти?
4. Поясніть, як ви розумієте сутність «правоохоронної діяльності»?
5. Розкажіть про завдання і напрямки правоохоронної діяльності. Що саме гарантує людині і суспільству ефективне здійснення правоохоронної діяльності в державі?
6. Що вам відомо про систему органів, які здійснюють правоохоронну діяльність в Україні? Які саме органи державної виконавчої влади до неї відносяться?
7. Які органи державної виконавчої влади входять в систему органів Міністерства внутрішніх справ? Які їхні функції?
8. Поясніть, чим саме Прокуратура України відрізняється від інших правоохоронних органів?
9. Охарактеризуйте органи влади, які здійснюють правотворчу та правозастосовну діяльність. Наведіть приклади.
10. Які суспільні завдання виконує вища освіта?
11. Поясніть, що таке «стандарт освіти» і навіщо він приймається в державі?

Практичні завдання:

1. Скласти таблицю завдань та функцій 5 органів державної виконавчої влади, які входять в систему органів Міністерства внутрішніх справ.
2. Самостійно ознайомитись зі стандартом вищої освіти спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність», другого (магістерського) рівня. Порівняти загальні і спеціальні компетентості бакалаврів та магістрів.

Література:

Основна література

- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2020. 158 с.
- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 95-100. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.16>
- Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та інш. Хар. нац. унт-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2019. 132 с.
- Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / О. Ф. Кобзар. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
- Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про національну гвардію. Закон України № 876-VII від 2014. 03. 2013. Відомості Верховної Ради. 2013. № 17. ст. 594.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII від 14.10.2014. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про Державну прикордонну службу України. Закон України № 661-IV від 04. 03. 2003. Відомості Верховної Ради. 2003. № 27. ст. 208.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України № 3460-IV від 22.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 29. ст. 245. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про захист суспільної моралі. Закон України № 1296-IV від 20.11.2003. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 14. ст. 192.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. Постанова КМУ № 360 від 20.08. 2014.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова КМУ № 1052 від 16. 12. 2015.

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ [URL:https://goal-int.org/zagalnoyevropejski-deontologichni-standarti-povedinki-posadovix-osib-u-sferi-zabezpechennya-pravororyadku/](https://goal-int.org/zagalnoyevropejski-deontologichni-standarti-povedinki-posadovix-osib-u-sferi-zabezpechennya-pravororyadku/)

Додаткова література:

Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.

Етика правника: збірка тез доповідей і повідомлень учасників круглого столу (21 листопада 2019 р.) / за ред. Т. Б. Вільчик, Я. О. Ковальнової. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 307 с.

Колеснік Т. В. Регламентация етичної поведінки працівників поліції у сфері забезпечення дисципліни праці. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 2. С. 57-61. DOI

<https://doi.org/10.15421/392043>

Гладчук Д. Деонтологічні засади поліцейської діяльності. Знання європейського права. 2021. № 4. С. 10-14. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.119>

Гладчук Д.І. Міжнародні деонтологічні стандарти поліцейської діяльності у сфері забезпечення прав людини. Альманах міжнародного права. № 24. С. 88-96. DOI <https://doi.org/10.32841/PLA.2020.24.11>

Етична культура поліцейських. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>

Куліш А.М., Миргород-Карпова В.В. Гносеологічний аналіз категорії «правоохоронна діяльність». Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 43-48. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/8>

Етична культура поліцейських. URL:<https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>.

Берендєєва А.І. Правова основа професійної етики працівників поліції / А.І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 87 - 91.

Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-ракт. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 192 с.

Розділ 2. Поліцейська діяльність в Україні

2.1. Історія виникнення поліції як правоохоронного органу в світі та в Україні

Еволюційний розвиток держави обумовив виокремлення поліцейського аспекту її діяльності, що спричинено прагненням до упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення правопорядку та безпеки громадян, створення належних умов для реалізації кожним суб'єктивних прав і свобод.

В Європі вперше термін «поліція» вжив німецький юрист Мельхіор фон Оссе (1506-1557), який приблизно 1550 року служив канцлером у курфюрста Саксонського. Пізніше французький письменник та політичний діяч Ніколя де Ламар в 1705 році опублікував «Трактат про поліцію», в якому використовував цей термін виключно у визначенні «громадського порядку».

Спочатку значення слова «поліція» мало на увазі всі сфери відповідальності держави, і лише в XIX столітті воно було зведено до державних функцій, пов'язаних з боротьбою з правопорушеннями.

Німецький дослідник Г. фон Берг під поняттям «поліція» розумів, в першу чергу, державні примусові заходи, що були направлені на досягнення безпеки, а по-друге, спеціальні органи державного управління, метою функціонування яких є здійснення комплексу заходів, що спрямовані на боротьбу зі злочинністю та забезпечення громадського порядку, включаючи примус та нагляд.

Термін «поліція» походить від давньогрецької («πολιτεία» – «державна»). У сучасному розумінні це орган державної влади (система державних органів), що займається охороною громадського порядку і боротьбою з правопорушеннями (в тому числі зі злочинністю). Разом зі службою безпеки, розвідувальними та контррозвідувальними органами, а також деякими іншими спеціалізованими органами, поліція становить правоохоронний механізм держави.

Залежно від особливостей конкретної держави поліція може входити до складу Міністерства внутрішніх справ (наприклад, Україна, Чехія), чи до складу Міністерства юстиції (наприклад, Швеція), або ж до складу самостійного адміністративного органу (наприклад, національного поліцейського агентства), котрий (самостійний орган)

може бути або окремим органом виконавчої влади, або ж входити до складу правоохоронного органу з більш широкими повноваженнями (наприклад, Національне поліцейське агентство Японії є складовою Комітету державної громадської безпеки Японії).

Поліцейські функції притаманні державі з найдавніших часів, однак на початковому етапі здійснення вони були невіддільними від адміністративних та військових функцій.

До створення регулярної поліції поліцейські функції виконували визначені монархом адміністративні органи (посадові особи, наділені адміністративними функціями) та військові підрозділи.

Першою поліцією сучасного типу вважається Міська поліція Лондона, заснована Робертом Пілем 1829 року. Роберт Піль відомий тим, що визначив так звані «Дев'ять принципів роботи поліції» (Піліанські принципи), які і сьогодні не втрачають актуальності.

Ці принципи:

1. Метою поліцейських сил є запобігання злочинами та підтримання Правопорядку.
2. Поліція залежить від схвалення та підтримки суспільства, щоб ефективно виконувати свою роботу.
3. Кінцева мета поліцейської діяльності – добровільне дотримання законів у суспільстві.
4. Поліція повинна бути непохитною в своїх обов'язках і дотриманні закону, зберігаючи неупередженість і уникаючи спокуси, щоб бути схильною до громадської думки.
5. Поліція повинна визнати, що чим більше співпраці вони можуть досягти в суспільстві, тим рідше їм доведеться застосовувати силу для досягнення відповідності закону.
6. Поліція повинна підтримувати співпрацю з громадськістю, надаючи неупереджені та незалежні правоохоронні послуги, а не піддаватися і потурати примхам громадськості. Вони повинні проявляти однакову ввічливість і повагу до всіх, незалежно від економічного чи соціального становища.

7. Застосування сили і фізичного примусу повинно використовуватися в якості останнього засобу, тільки тоді, коли інші форми переконання не увінчалися успіхом.

Співробітники поліції повинні пам'ятати, що вони також є представниками громадськості і що їх мета – служити і захищати громадськість.

Чітке розмежування між поліцією та органами державної безпеки (спецслужбами) не завжди можливо. У деяких країнах спецслужби повністю відокремлені від поліції, в інших, наприклад в Малайзії та Ірландії, органи державної безпеки входять до складу поліції. У ряді країн діяльність органів безпеки регламентується законами, відмінними від тих, що регулюють роботу поліції.

Для кожної держави притаманні свої особливості взаємодії з поліцією, однак, є й загальні риси, що визначають основний вектор розвитку поліцейських систем світу сучасності, серед яких можна виділити такі:

- поліція виступає сервісною службою, що надає низку послуг населенню;
- тісний взаємозв'язок з громадськістю;
- підвищення соціальної місії поліцейських структур, яка полягає
- насамперед у «служінні населенню»;
- направленість на забезпечення реалізації та захисту основних прав та свобод людини і громадянина.

В Україні Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Виокремити етапи становлення інституту поліцейського можливо наступним чином:

1 етап – Античні часи. Поява перших згадок про поліцію, а точніше про владні утворення, які виконували функцію встановлення та охорони правопорядку, можна знайти ще в історії Древнього Єгипту та Вавилону.

В історичному аспекті етимологічне коріння слова «поліція» бере свій початок з часів античності та має грецьке походження від слова «politeia» (в основі якого лежить інше слово «polis» — місто), що означало міську безпеку. Окрім того, в античні часи цивільна адміністрація позначалася латинським словом «politia». Загалом в даний період поняття «поліція» вживалося для визначення полісного устрою.

2 етап – 18 ст. (період царської росії) (поява поліцейського, який за своїми функціями нагадував сучасного, створення спеціалізованих поліцейських органів на території України);

3 етап – радянський період (функції поліцейського виконували працівники робітничо-селянської міліції; закріплення нових функції у представників міліції у зв'язку з II світовою війною; реорганізація органів міліції: перетворення Народного комісаріату внутрішніх справ на Міністерство внутрішніх справ СРСР, прийняття Дисциплінарного статуту; ліквідація МВС СРСР; затвердження «Положення про радянську міліцію»; створення МВС УРСР; прийняття Закону УРСР «Про міліцію»);

4 етап – період незалежності України (прийняття Законів України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ», Розпорядження Президента України «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», Закону України «Про Національну поліцію», Положення про Національну поліцію).

Остаточний статус поліцейського було законодавчо закріплено із прийняттям Закону України «Про Національну поліцію» у 2015 році.

На сьогоднішній час під поліцією, як правило, розуміється апарат державної влади, який представляє собою універсальний інструмент примусу, що направлений на охорону громадського порядку, публічної безпеки, життя, здоров'я, майна громадян у всіх країнах світу.

В наш час поліцейська діяльність направлена на задоволення потреб суспільства, які полягають у дотриманні законності та правовій охороні суспільних відносин.

Метою поліцейської діяльності є реалізація поліцейської функції держави з метою охорони правопорядку і забезпечення внутрішньої безпеки. **Об'єктом поліцейської діяльності** у вузькому розумінні є поведінка суб'єктів суспільних відносин, на які спрямовані заходи державного примусу. У широкому ж аспекті до об'єкта поліцейської діяльності відносять нормативно врегульовані суспільні відносини, до складу яких входять правовідносини, що направлені на реалізацію суб'єктами конституційних політичних прав та свобод, а також правовідносини, що відновлюють вказані права та свободи в разі їх порушення

2.2. Національна поліція України як надавач поліцейських послуг

Національна поліція України (поліція) - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Діяльність Національної поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ згідно із законом.

Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Повноваження поліції перелічені в статтях 23, 24, 25 Закону України «Про Національну поліцію» та включають в себе:

- 1) здійснення превентивної та профілактичної діяльності, що спрямована на запобігання вчиненню правопорушень;
- 2) виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживання у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- 3) вживання заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень;

- 4) вживання заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
 - 5) здійснення своєчасного реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
 - 7) розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;
 - 8) регулювання дорожнього руху та здійснення контролю за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі;
 - 9) здійснення супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;
 - 10) вживання заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;
- та інші.

Поліцейська діяльність будується на основі принципів. Принцип є однією з основних категорій, яка використовується для характеристики діяльності у будь-якій сфері. Не є виключенням і сфера діяльності поліції.

Принцип – це основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.

Також під принципом розуміють постулат, твердження, на основі якого створюють наукові теорії та закони, юридичні документи.

Принципи діяльності Української поліції закріплені в законі України «Про Національну поліцію», їх сім.

1. Верховенство права.
2. Дотримання прав і свобод людини.
3. Законність.
4. Відкритість та прозорість.
5. Політична нейтральність.
6. Взаємодія з населенням на засадах партнерства.
7. Безперервність.

Який зміст закладено у ці слова, що вони означають, та як можна їх пояснити?

Принцип «Верховенства права» є фундаментальним правовим принципом, про який написано багато статей, книг та дисертацій. Він означає, що жодна людина не є вище закону. В контексті закону України «Про національну поліцію» він означає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Принцип «Дотримання прав і свобод людини» означає, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України.

І, хоча саме в поліції є спеціальні повноваження щодо обмеження прав людини, яка, наприклад, скоїла правопорушення, таке обмеження допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції.

Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Крім цього цей принцип забороняє поліцейським сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Принцип «Законності» означає, що поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України, а поліцейському заборонено виконувати злочинні чи явно незаконні розпорядження та накази.

Принцип «Відкритості та прозорості» означає, що поліція здійснює свою діяльність на засадах відкритості та прозорості, тобто:

- забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також громадськості про свою діяльність;
- забезпечує доступ до публічної інформації, володільцем якої вона є;
- нормативно-правові акти, що регламентують діяльність поліції, обов'язково оприлюднюються на веб-порталі центрального органу управління поліції;
- проекти нормативно-правових актів, що стосуються прав та свобод людини, обов'язково проходять громадське обговорення в порядку, визначеному Міністром внутрішніх справ України.

На офіційних сайтах Національної поліції постійно розміщується інформація про діяльність поліції, новини та статистичні данні про кримінальні правопорушення, результати своєї діяльності, перелік заходів, які проводять, або в яких беруть участь працівники поліції. Розміщені номери телефонів, на які можна телефонувати, щоб отримати інформацію про діяльність поліції, або проконсультуватись з актуального питання.

Принцип «Політичної нейтральності» означає: поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності. У своїй діяльності поліція є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань.

В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність. А поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях.

Принцип «Взаємодії з населенням на засадах партнерства» означає, що діяльність поліції має здійснюватися в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями, які допомагають забезпечувати громадський порядок та створювати безпечове середовище.

Рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

2.3. Поліцейський – як посадова особа, його статус, повноваження та обов'язки

Поліцейський – це особа на службі, яка служить народу України. Поліцейським, згідно ст. 17 Закону України «Про національну поліцію» є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу в поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції.

Поліцейський має службове посвідчення та спеціальний жетон. Зразки та порядок видання службових посвідчень та спеціальних жетонів затверджуються Міністерством внутрішніх справ України. Поліцейські мають єдиний однострій (форму).

На службу в поліції, згідно положень Закону України «Про національну поліцію» можуть бути прийняті: громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою.

Також законодавство містить вимоги щодо фізичного стану кандидата. Вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України.

Законодавчо встановлено і обмеження: незалежно від професійних та особистих якостей, рівня фізичної підготовки та стану здоров'я на службу в поліції не можуть бути прийняті на службу в поліції особи у наступних випадках:

- 1) особа, визнана недієздатною або обмежено дієздатною;
- 2) особа, засуджена за умисне вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину, у тому числі судимість якої погашена чи знята у визначеному законом порядку;
- 3) особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення кримінального правопорушення, крім реабілітованої;
- 4) особа, щодо якої було припинено кримінальне провадження з нереабілітуючих підстав;
- 5) особа, до якої були застосовані заходи адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією;

- 6) особа, яка відмовляється від процедури спеціальної перевірки під час прийняття на службу в поліції або від процедури оформлення допуску до державної таємниці, якщо для виконання нею службових обов'язків потрібен такий допуск;
- 7) особа, яка має захворювання, що перешкоджає проходженню служби в поліції. Перелік захворювань, що перешкоджають проходженню служби в поліції, затверджується Міністерством внутрішніх справ України спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я;
- 8) особа, яка втратила громадянство України та/або має громадянство (підданство) іноземної держави, або особа без громадянства;
- 9) особа, яка надала завідомо неправдиву інформацію під час прийняття на службу в поліції.

Перевірка кандидата на службу в поліції. Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, з метою визначення стану їхнього здоров'я зобов'язані пройти медичні обстеження, а також перевірку рівня фізичної підготовки, психофізіологічне обстеження, обстеження на предмет виявлення алкогольної, наркотичної та токсичної залежності в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України.

Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі.

Відповідно до порядку, встановленого законом, щодо осіб, які претендують на службу в поліції, проводиться *спеціальна перевірка*, порядок проведення якої визначається законом та іншими нормативно-правовими актами.

Статус – це юридичний термін, який означає «становище», «положення», ранг в якійсь системі чи структурі. Статус передбачає наявність певних і чітко визначених прав (або повноважень, якщо мова йде про державних службовців) та обов'язків.

Права – це можливості, встановлені законом. **Повноваження** – це офіційно надане кому-небудь право певної діяльності, ведення справ.

***Владні повноваження** – це офіційне формально визначене право наділеного владою нав'язувати свою волю, а саме: приймати рішення, віддавати накази, розподіляти ресурси, здійснювати вплив на особу для досягнення бажаних організаційних результатів.*

Повноваження поліцейського:

- здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом;
- видає відповідно до закону дозволу на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху;
- вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;
- вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом;
- забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом;
- у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі;
- вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі;
- здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони;
- здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності, а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;
- здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших

предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

- здійснює у визначеному законодавством порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

- здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення;

- бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості;

- та інші.

Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень.

Обов'язки – це юридично встановлена міра необхідної поведінки особи. Це можлива поведінка, котра забезпечує реальність можливостей, наданих суспільством та державою індивіду.

Службові обов'язки – сукупність обов'язків державного службовця, визначених законом, правилами внутрішнього службового розпорядку відповідного державного органу, чи органу влади.

Основні обов'язки поліцейського визначено в статті 18 Закону України «Про національну поліцію», зокрема, поліцейський зобов'язаний:

- неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;

- професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва;

- поважати і не порушувати прав і свобод людини;

- надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я;
- зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;
- інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможлиблюють його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Ніхто не має права покласти на поліцейського виконання обов'язків, не визначених законом. Поліцейський не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої.

Поліцейський під час виконання покладених на поліцію повноважень є представником держави. Законні вимоги поліцейського є обов'язковими для виконання всіма фізичними та юридичними особами. Поліцейський під час виконання покладених на нього обов'язків підпорядковується тільки своєму безпосередньому та прямому керівнику.

Присяга поліцейського. Особа, яка вступає на службу в поліції, складає Присягу на вірність Українському народові такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я та по батькові), усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю вірно служити Українському народові, дотримуватися Конституції та законів України, втілювати їх у життя, поважати та охороняти права і свободи людини, честь держави, з гідністю нести високе звання поліцейського та сумлінно виконувати свої службові обов'язки».

Традиція урочистої присяги існувала й досі існує не лише в Україні, а й в усьому світі. В Україні присягу неодмінно складали козаки. У Січі новачок проходив особливі обряди прийому в молодики. Він присягав вірно, незмінно й до кінця свого життя служити товариству. Присягу складали в січовій церкві. Присяга іменем Бога – найуживаніша в християн. Однак, послуговуватися нею, як наголошується в «Повчанні Володимира Мономаха», варто дуже обережно: «Річ мовлячи, і лихе, й добре, не клянїться Богом, не хрестїться, як нема нужди ніякої. Коли ж будете хрест цілувати до братїї чи до кого, справуйте серця свого,

чи зможете на тому встояти, – лиш тоді цілуйте, а присягнувши, присяги тримайте, щоб, переступивши, не погубити душі своєї».

У Конституції Гетьмана Пилипа Орлика від 5 квітня 1710 року передбачалося, що між гетьманом і Генеральною Старшиною, полковниками та генеральними радниками, щоб «була дієва, обопільна довіра, кожен з них повинен буде скласти формальну присягу шляхом публічно здійсненої клятви на вірність Вітчизні, на відданість своєму регіментареві, на дотримання своїх повноважень відповідно до посади, яку вони коли-небудь обійматимуть».

Поліцейський звільняється зі служби в поліції, а служба в поліції припиняється в наступних випадках:

- 1) у зв'язку із закінченням строку контракту;
- 2) за станом здоров'я (через хворобу) - за рішенням медичної комісії про непридатність до служби в поліції;
- 3) за віком - у разі досягнення встановленого для нього цим Законом граничного віку перебування на службі в поліції;
- 4) у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів;
- 5) через службову невідповідність;
- 6) у зв'язку із реалізацією дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення зі служби, накладеного відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України;
- 7) за власним бажанням;
- 8) у зв'язку з переходом у встановленому порядку на роботу до інших міністерств і відомств (організацій);
- 9) у зв'язку з прямим підпорядкуванням близькій особі;
- 10) у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів, який має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб;
- 11) у разі набрання законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, або кримінального правопорушення, а також рішенням суду про визнання його активів або активів, набутих за його дорученням іншими особами або в інших передбачених статтею 290 Цивільного процесуального кодексу України випадках, необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави;
- 12) у зв'язку з набуттям громадянства або підданства іншої держави;

13) у разі надання особою завідомо неправдивої інформації під час прийняття на службу в поліції.

2.4. Превентивні та примусові заходи Національної поліції України

Згідно ЗУ «Про Національну поліцію», у її складі функціонують такі підрозділи:

- 1) кримінальна поліція;
- 2) патрульна поліція;
- 3) органи досудового розслідування;
- 4) поліція охорони;
- 5) спеціальна поліція;
- 6) поліція особливого призначення.

Кожен із цих підрозділів виконує свої повноваження, застосовуючи поліцейські заходи.

Поліцейський захід - це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Обраний поліцейський захід має бути законним (тобто таким, який визначений законом), необхідним, пропорційним та ефективним.

Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України. Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди. Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

З наведеного вище визначення поліцейського заходу стає зрозуміло, що існує 2 види заходів, які застосовує поліція: превентивні та примусові (заходи примусу). Але, для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

Превентивні поліцейські заходи. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування.

Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

1. Перевірка документів особи. Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

- якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;

- якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

- та у інших випадках передбачених законом.

2. Опитування особи. Поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень.

Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення.

Особа надає інформацію добровільно та може відмовитися від надання інформації.

Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків або одного з них, іншого законного представника або педагога.

Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу,

3. Поверхнева перевірка. Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

4. Зупинення транспортного засобу. Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

- якщо водій порушив Правила дорожнього руху;

- якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;

Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті.

5. Вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи

обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення.

6. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені:

- Конституцією України,
- Кримінальним процесуальним кодексом України,
- Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

7. Проникнення до житла чи іншого володіння особи. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

- рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;
- безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;
- припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

8. Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ. Поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб чи їх уповноважених представників приміщення, де знаходяться:

- зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;
- а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання та інформує відповідний орган Міністерства внутрішніх справ України в одноденний строк про вище вказані факти.

9. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і

кінозйомки, відеозапису. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

- 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;
- 2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

10. Поліцейське піклування. Може здійснюватися щодо:

- 1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;
- 2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;
- 3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;
- 4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейські заходи примусу. Національна поліція, як один з головним правоохоронних органів, який має на меті забезпечення правопорядку та гарантування безпеки життя населенню, через боротьбу зі злочинністю, та захист прав і інтересів людей та держави, шляхом застосування спеціальних заходів та засобів, має особливі права, надані державою.

Головне з них - право, у визначених законом випадках, обмежувати права людей та застосовувати до них силу.

Право обмежувати права інших осіб – ця фраза звучить тавтологічно, але стаття 42 ЗУ «Про національну поліцію» пояснить її сенс.

Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

1. Застосування фізичної сили. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили.

2. Застосування спеціальних засобів. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом.

Поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Загальні правила застосування спеціальних засобів:

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

- до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;
- під час затримання особи;
- під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;
- якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;
- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі.

Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу - це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини

(психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені Законом. Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронжилетів та іншого спеціального екіпірування).

Поліції (поліцейському) заборонено:

- 1) наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;
- 2) під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин;
- 3) відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, з

порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини;

- 4) застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C;
- 5) застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях;
- 6) застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

3. Застосування вогнепальної зброї. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

- 1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;
- 2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;
- 3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;
- 4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;
- 5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- 6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Розкажіть історію виникнення та існування державних органів влади, які виконували функції сучасної поліції в давні часи.
2. Якою була історія української поліції? Наведіть хронологічну інформацію по періодах.
3. Які види поліцейських послуг вам відомі? Охарактеризуйте зміст цих послуг.
4. Назвіть умови, за яких людина може розпочати службу в Національній поліції України, згідно норм сучасного законодавства.
5. Поясніть значення та важливість принципів, на яких будується поліцейська діяльність в Україні.
6. Розкажіть про повноваження та обов'язки поліцейських в Україні.
7. Назвіть вам відомі поліцейські превентивні заходи. За яких умов вони можуть відбуватись?
8. Назвіть вам відомі примусові поліцейські заходи. За яких умов вони можуть відбуватись?
9. Чим відрізняються превентивні та примусові поліцейські заходи?
10. Розкажіть, за яких умов та в якому порядку поліцейські можуть застосовувати вогнепальну зброю?
11. Поясніть, як відображається на практиці принцип пропорційності застосування поліцейського засобу.

Практичне завдання:

Складіть переліки превентивних та примусових поліцейських заходів, поясніть, чим вони відрізняються і чим схожі.

Література:

Основна література

Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.

Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.

Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с

Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2020. 158 с.

Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Сасенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.

Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 95-100. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.16>

Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та інш. Хар. нац. унт-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2019. 132 с.

Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / О. Ф. Кобзар. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.

Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про національну гвардію. Закон України № 876-VII від 2014. 03. 2013. Відомості Верховної Ради. 2013. № 17. ст. 594. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

- Про Державну прикордонну службу України. Закон України № 661-IV від 04. 03. 2003. Відомості Верховної Ради. 2003. № 27. ст. 208. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України № 3460-IV від 22.02.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. № 29. ст. 245. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про захист суспільної моралі. Закон України № 1296-IV від 20.11.2003. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 14. ст. 192. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. Постанова КМУ № 360 від 20.08. 2014. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій. Постанова КМУ № 1052 від 16. 12. 2015. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ URL:<https://goal-int.org/zagalnoyevropejski-deontologichni-standarti-povedinki-posadovix-osib-u-sferi-zabezpechennya-pravoporyadku/>

Додаткова література:

- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Мех Ю.В., Уварова М.В. Поліцейські заходи примусу та превентивні заходи: умови та особливості застосування. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 482-485. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/123>
- Костенко І.В., Білоусова К.В. Поліцейські заходи в Україні: види та застосування. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2021. № 2 (50). С. 134-137.
- Солонар А.В., Якименко А.Ю. Історія становлення і розвитку інституту поліцейського. Правові горизонти. 2017. № 6. С. 23-28.

Етика правника: збірка тез доповідей і повідомлень учасників круглого столу (21 листопада 2019 р.) / за ред. Т. Б. Вільчик, Я. О. Ковальової. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2019. 307 с.

Гладчук Д. Деонтологічні засади поліцейської діяльності. Знання європейського права. 2021. № 4. С. 10-14. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.119>

Етична культура поліцейських. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>

Куліш А.М., Миргород-Карпова В.В. Гносеологічний аналіз категорії «правоохоронна діяльність». Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 43-48. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/8>

Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII від 14.10.2014. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Етична культура поліцейських. URL:<https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>.

Берендєєва А.І. Правова основа професійної етики працівників поліції / А.І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 87 - 91.

Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-ракт. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 192 с.

Розділ 3. Юридичні засади та етичні принципи поліцейської служби в Україні

3.1. Службова дисципліна поліцейського

Дисципліна в загальному сенсі – це виховані навички, набуті в процесі соціального життя, а також певний порядок поведінки людей, що відповідає нормам права і моралі, які існують в суспільстві, або вимогам якої-небудь організації.

Дисципліна є необхідною умовою нормального існування суспільства; завдяки дисципліні поведінку людей приймає впорядкований характер, що забезпечує колективну діяльність і функціонування соціальних організацій. У суспільстві завжди існує загальнообов'язкова дисципліна і спеціальна дисципліна – обов'язкова лише для членів певної організації (трудова, службова, військова тощо). Дисципліна завжди визначається пануючими суспільними стосунками і служить для їх підтримки.

Також дисципліну можна визначати як твердо встановлений порядок, дотримання якого є обов'язковим для всіх членів його колективу. Або як своєчасне та належне виконання правил і зобов'язань, дотримання прийнятих законів і норм діяльності.

Службова дисципліна

Одним з різновидів загальної дисципліни є службова дисципліна поліцейських, положення про яку закріплено нормами Закону України «Про затвердження дисциплінарного статуту Національної поліції України» від 15.03.2018 року. Дія норм цього Статуту поширюється, окрім представників Національної поліції, також на осіб начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, осіб рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України та податкової міліції, які повинні неухильно додержуватися його вимог.

Службова дисципліна поліцейського – це дотримання поліцейським Конституції і законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, наказів Національної поліції України, нормативно-правових актів

Міністерства внутрішніх справ України, Присяги поліцейського, наказів керівників.

Службова дисципліна поліцейського ґрунтується на створенні необхідних організаційних та соціально-економічних умов для чесного, неупередженого і гідного виконання обов'язків поліцейського, повазі до честі і гідності поліцейського, вихованні сумлінного ставлення до виконання обов'язків поліцейського шляхом зваженого застосування методів переконання, заохочення та примусу.

Згідно норм Дисциплінарного статуту Національної поліції України, за своїм службовим становищем поліцейські можуть бути керівниками або підлеглими стосовно інших поліцейських.

Керівник – це службова особа поліції, наділена правами та обов'язками з організації службової діяльності підлеглих їй поліцейських та інших працівників поліції і контролю за їхньою службовою діяльністю. Керівник, якому поліцейський підпорядкований за службою, у тому числі тимчасово, є прямим керівником для нього.

Під час виконання службових обов'язків поліцейський підпорядковується лише своєму безпосередньому та прямому керівникові.

Забороняється втручання в службову діяльність поліцейських особами, які не є їхніми прямими керівниками, крім випадків, визначених Конституцією та законами України.

У разі спільного виконання службових обов'язків поліцейськими, які не підпорядковані один одному по службі, старшим вважається поліцейський, визначений безпосереднім керівником або який займає вищу посаду. Якщо поліцейські займають рівні посади, старший визначається за спеціальним званням.

Обов'язки керівника щодо підлеглих, згідно Закону, наступні.

Керівник несе відповідальність за дотримання підлеглими службової дисципліни. З метою забезпечення дотримання службової дисципліни керівник зобов'язаний:

1) створити умови, необхідні для виконання підлеглими обов'язків поліцейського;

- 2) поважати честь і гідність підлеглих, не допускати порушень їхніх прав та соціальних гарантій;
- 3) розвивати у підлеглих розумну ініціативу та самостійність під час виконання ними обов'язків поліцейського;
- 4) сприяти підвищенню підлеглими рівня кваліфікації, достатнього для виконання службових повноважень;
- 5) вивчати індивідуальні та професійні якості підлеглих, забезпечуючи прозорість і об'єктивність в оцінюванні їхньої службової діяльності;
- 6) забезпечити сприятливий стан морально-психологічного клімату в колективі, своєчасно вчиняти дії із запобігання порушенню службової дисципліни підлеглими та виникненню конфліктів між ними;
- 7) контролювати дотримання підлеглими службової дисципліни, аналізувати її стан та об'єктивно доповідати про це безпосередньому керівникові, проводити профілактичну роботу із зміцнення службової дисципліни та запобігання вчиненню підлеглими правопорушень;
- 8) у разі виявлення порушення підлеглим службової дисципліни вжити заходів для припинення такого порушення та застосувати дисциплінарне стягнення до порушника або порушити клопотання про застосування стягнення уповноваженим керівником.

Формою реалізації службових повноважень керівника є наказ. Наказ має бути чітко сформульований і не може допускати подвійного тлумачення. Наказ, прийнятий на основі Конституції та законів України і спрямований на їх виконання, віддається (видається) керівником під час провадження ним управлінської діяльності з метою виконання покладених на нього завдань та здійснення функцій відповідно до наданих повноважень.

Наказ може віддаватися усно чи видаватися письмово, у тому числі з використанням технічних засобів зв'язку. Керівник відповідає за відданий (виданий) наказ, результати його виконання, відповідність його закону.

Віддавати (видавати) незаконний наказ або такий, що не пов'язаний із службовою діяльністю поліції або виходить за межі посадових (функціональних) обов'язків керівника, забороняється. Наказ, відданий (виданий) з порушенням вимог закону або з перевищенням повноважень, є недійсним та підлягає скасуванню прямим керівником.

Поліцейському забороняється виконувати злочинний або явно незаконний наказ. У разі одержання наказу, що суперечить закону, підлеглий не повинен виконувати його, про що зобов'язаний невідкладно в письмовій формі доповісти керівнику, який видав (видав) наказ, та своєму безпосередньому керівникові, а в разі наполягання на його виконанні - письмово повідомити про це прямому керівнику.

Заохочення

За сумлінну службу до поліцейських можуть застосовуватись заохочення. **Заохочення** є засобом підтримання службової дисципліни, що полягає у відзначенні поліцейського за успішне виконання ним обов'язків, а також за інші заслуги перед державою та суспільством.

Заохочення застосовуються з огляду на сукупну оцінку професійних якостей особи, результатів службової діяльності, ступеня службової активності, ініціативності та стану дотримання службової дисципліни на підставі нагородного листа (подання) про заохочення. При цьому звертається увага на відповідність заохочення досягненням особи.

До поліцейських, згідно законодавства України, можуть застосовуватися такі види заохочень:

- 1) дострокове зняття дисциплінарного стягнення;
- 2) занесення на дошку пошани;
- 3) заохочення грошовою винагородою;
- 4) заохочення цінним подарунком;
- 5) надання додаткової оплачуваної відпустки тривалістю до п'яти днів;
- 6) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Національної поліції України;
- 7) заохочення відомчими заохочувальними відзнаками Міністерства внутрішніх справ України;
- 8) дострокове присвоєння чергового спеціального звання;
- 9) присвоєння спеціального звання, вищого на один ступінь від звання, передбаченого займаною штатною посадою;
- 10) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Вогнепальна зброя»;

11) заохочення відомчою заохочувальною відзнакою Міністерства внутрішніх справ України «Холодна зброя».

Заохочення поліцейського оформляється письмовим наказом. Зміст наказу оголошується особовому складу відповідного органу поліції та доводиться до відома поліцейського, якого заохочено.

Підстави для застосування до поліцейського заохочень, порядок представлення до заохочення, розгляд матеріалів та прийняття рішення про заохочення або про відмову в заохоченні, опис заохочення, порядок вручення, а також його позбавлення та вилучення визначаються положенням про заохочення, що затверджується Міністерством внутрішніх справ України.

***Забороняється** внесення підлеглими подання про заохочення їхнього керівника.*

Дисциплінарні стягнення

Дисциплінарні стягнення – один із видів відповідальності, яку несуть поліцейські, в разі порушення норм законодавства. Варто пригадати, що таке відповідальність і яких видів буває.

Юридична відповідальність зазвичай розглядається як міра державного примусу або ототожнюється з покаранням за правопорушення. Вона представляє собою завжди негативні наслідки, які має понести людина, якщо порушила норми законів (дозволи чи заборони), вчинила правопорушення, або злочин.

Загальновизнаним є поділ юридичної відповідальності за галузеву структурую права на: цивільно-правову (матеріальну), кримінальну, адміністративну та дисциплінарну (передбачену нормами трудового права та дисциплінарними статутами).

***За порушення службової дисципліни** поліцейські незалежно від займаної посади та спеціального звання несуть дисциплінарну відповідальність.*

Дисциплінарне стягнення є засобом підтримання службової дисципліни, що застосовується за вчинення дисциплінарного проступку з метою виховання поліцейського, який його вчинив, для безумовного дотримання службової дисципліни, а також з метою запобігання вчиненню нових дисциплінарних проступків.

Дисциплінарним проступком визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції.

Дисциплінарне стягнення має індивідуальний характер та не застосовується до поліцейського, вина якого у вчиненні дисциплінарного проступку не встановлена у визначеному порядку або який діяв у стані крайньої необхідності чи необхідної оборони.

Дисциплінарне стягнення застосовується не пізніше одного місяця з дня виявлення дисциплінарного проступку і не пізніше шести місяців з дня його вчинення шляхом видання дисциплінарного наказу. У разі проведення службового розслідування за фактом вчинення дисциплінарного проступку днем його виявлення вважається день затвердження висновку за результатами службового розслідування.

Перебування поліцейського на лікарняному (у період тимчасової непрацездатності) чи у відпустці не перешкоджає застосуванню до нього дисциплінарного стягнення.

Для накладання на поліцейського в Україні адміністративного стягнення необхідне проведення службового розслідування, у визначеному законодавством порядку. Адже необхідно довести факт скоєння дисциплінарного порушення, або порушення норм етики поліцейської діяльності.

Службове розслідування - це діяльність із збирання, перевірки та оцінки матеріалів і відомостей про дисциплінарний проступок поліцейського. Службове розслідування проводиться з метою своєчасного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин вчинення поліцейським дисциплінарного проступку, встановлення причин і умов його вчинення, вини, ступеня тяжкості дисциплінарного проступку, розміру заподіяної шкоди та для підготовки пропозицій щодо усунення причин вчинення дисциплінарних проступків.

Службове розслідування призначається за письмовим наказом керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення. Підставою для призначення службового розслідування є заяви, скарги та

повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації (далі - повідомлення), рапорти про вчинення порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції, за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку.

3.2. Правила етичної поведінки поліцейських в Україні та службовий етикет

В умовах реформування правоохоронної системи України важливого значення набуває питання щодо дотримання норм професійної етики працівниками Національної поліції України. Специфіка роботи поліцейських полягає у постійному контакті з громадянами, що у свою чергу вимагає ретельного дотримання конституційних норм в частині охорони прав і свобод людини.

Загальні правила поведінки працівників органів поліції є узагальненням стандартів поведінки та добросовісності, які виробляються як на основі історичного досвіду трудової діяльності, так і на вимогах Конституції України та визначених законами України принципах державної служби, спрямованих на створення умов для підвищення авторитету діяльності органів поліції та зміцнення репутації поліцейських, а також довір'я населення до них, інформованості громадян про поведінку, що слід очікувати від поліції, та їх обов'язки. Уміння поводити себе в суспільстві, передбачає поєднання поведінки особи з повагою до інших людей.

Етика поліцейського формується на специфічних обов'язках і функціях професії та ситуаціях, у які потрапляють працівники поліції при виконанні ними службових обов'язків. Але незважаючи на все це, останні повинні «тримати себе в моральній формі», тим самим надавати приклад суспільству в поведженні один з одним.

Правову основу професійної етики працівників поліції в Україні складають:

- 1) Конституція України;
- 2) міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані Україною;
- 3) закони України;

4) нормативно-правові акти центральних державних органів (постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету міністрів України);

5) відомчі нормативно-правові акти (накази, інструкції, розпорядження Міністерства внутрішніх справ України).

Серед законів, які складають правову основу професійної етики поліцейських, можна назвати перш за все закон України «Про Національну поліцію України», закон України «Про запобігання корупції», закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України».

За будь-яких обставин і стосовно будь-якої людини, як у робочий, так і в неробочий час поліцейський зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики.

Правила етичної поведінки поліцейських затверджено Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016 року.

Ці Правила є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей.

Правила поширюються на всіх поліцейських, які проходять службу в Національній поліції України. Дотримання вимог цих Правил є обов'язком для кожного поліцейського незалежно від займаної посади, спеціального звання та місцеперебування.

Метою цих Правил є урегулювання поведінки поліцейських з дотриманням етичних норм, формування в поліцейських почуття відповідальності перед суспільством і законом за свої дії та бездіяльність, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до поліції.

Правила етичної поведінки поліцейських закріплюють наступні положення. При зверненні до особи поліцейському заборонено бути зверхнім, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику. Поліцейський повинен бути коректним та не повинен допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, незважаючи на провокації, повинен залишатися об'єктивним.

З метою зменшення кількості випадків застосування поліцейських заходів примусу, поліцейський повинен проявляти розсудливість,

відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконання, ведення переговорів тощо), а в необхідних випадках мати керівні та організаційні якості.

Зокрема, під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен:

- 1) Поважати і не порушувати права та свободи людини, до яких, зокрема, відносяться права: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла; на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; на свободу світогляду і віросповідання; володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; на мирні зібрання; на свободу пересування, вільний вибір місця проживання.
- 2) У кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків.
- 3) Неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України, обмежень, пов'язаних зі службою в Національній поліції України.
- 4) Виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку.
- 5) Поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати.
- 6) Контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку.
- 7) Мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу.
- 8) Дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики.
- 9) Зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Поліцейський виконує свої службові обов'язки в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямовує свою діяльність на задоволення їхніх потреб.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському, зокрема, заборонено:

- 1) Сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.
- 2) Допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.
- 3) Використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях.
- 4) Розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції.
- 5) Знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності.
- 6) Перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, уживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

***Поліцейський зобов'язаний** пояснити затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави для затримання та права затриманої особи, надати можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, а також повідомити про факт затримання третій особі, яку повинна обрати затримана особа.*

Окрім цього, повинен забезпечити затриманому:

- надання медичної допомоги за необхідності;
- не повинен піддавати катуванню, допускати жорстоке, нелюдське або таке, що принижує людську гідність, ставлення;
- людське ставлення та повагу.

Поліцейський може застосувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише у передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу.

Незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний:

- бути тактовним та доброзичливим;
- висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі;
- надати можливість особі висловити власну думку;
- до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя.

Службовий етикет

Етикетом називається сукупність правил поведінки, які регулюють зовнішні прояви людських стосунків. Етикет тісно пов'язаний із життям суспільства. Етикет сприяв розвитку культури. У етикеті кожного народу збережені форми шанування жінки, культ матері. Перед матір'ю оголювали голову, жінкам дарували квіти, виказували знаки уваги.

Етикет як феномен культури демократизувався з часом, а етикетні норми стали невід'ємним компонентом способу життя (в побуті, на роботі, у громадських місцях) вихованої людини.

Службовий етикет – це сукупність найдоцільніших правил поведінки людей у трудових колективах. Ці правила зумовлені найважливішими принципами загальнолюдської моралі й моральності.

На роботі кожна людина є об'єктом уваги колег, відвідувачів, які звертають увагу на її привітання, уміння запитувати, слухати, виявляти пошану до інших тощо. Дотримання правил і вимог службового етикету є обов'язковим для всіх: і керівників, і підлеглих. Так, на службі люди зазвичай звертаються один до одного на «Ви», поводяться чемно, намагаються бути чемними і коректними.

Етикет – це мова символів. Людина повинна використовувати його з метою краще взаємодіяти з іншими (колегами, партнерами).

Правила і вимоги службового етикету мають сприяти створенню здорового морально-психічного клімату і піднесенню настрою, підвищенню продуктивності праці.

Наприклад, службовий етикет надає наступні поради керівникові:

- намагатися робити зауваження підлеглим віч-на-віч;
- навчитися заохочувати підлеглих;
- визнавати свої помилки;
- уміти карати;
- не сперечатися через дрібниці;
- бути доброзичливим, делікатним;

Співробітникам:

- володіти загальною культурою;
- порядно ставитися до інших;
- поважати людську гідність колег;
- не лицемірити, не брехати;
- бути ввічливими;
- свої негаразди, прикромці залишати за межами установи;
- бути доброзичливими, сумлінними, шанобливими, тактовними, делікатними;
- уміти висловлювати співчуття.

Норми службового етикету поліцейських виступають певним компромісом – засобом налаштування рівноваги у взаємовідносинах людей. Дотримання норм і приписів щодо безпосереднього виконання ними службових обов'язків робить дії поліцейських передбачуваними, «впізнаними», очікуваними. Це породжує відчуття вмотивованості діяльності, її доцільності, повсякчасної впевненості в надійності її вихідних основ.

Службовий етикет відбиває також шанобливе ставлення до старших за званням, повагу до їхніх заслуг і професійних здібностей. Спеціальні (статутні) вітання є одним із виявів службового етикету поліцейських, оскільки виступають зовнішньою формою вияву взаємоповаги та згуртованості.

Існує правило: першим повинен привітатися молодший зі старшим, підлеглий з начальником, чоловік із жінкою.

Слід пам'ятати, що **субординація** – це найефективніший спосіб дотримання дисципліни і порядку у трудовому колективі. Якщо в службове приміщення входить старший за званням або посадою,

необхідно встати й привітати його згідно вимогам Статуту, сідати потрібно тільки після отримання на це дозволу.

За правилами службового етикету поліцейських (як прояв офіцерської честі) будь-який чоловік, яку би високу посаду він не обіймав, підводиться, коли до кабінету заходить жінка, і чекає, стоячи, доки вона не назве своє прізвище, посаду і мету відвідання. На сьогоднішній день це правило поширюється і на жінок-власниць кабінету, хоча здебільшого воно має рекомендаційний характер; обов'язково жінка підводиться лише в тому випадку, якщо відвідувач старший за віком чи за званням.

Неприпустимим є «тикання» керівника до підлеглих. Службовий етикет передбачає звертання до старших за посадою людей, називаючи їх на ім'я та по батькові. Серед молодих працівників прийнято називати одне одного тільки по імені. Але в присутності сторонніх до них також звертаються у повній формі.

Особливістю службової діяльності поліцейських – робота з матеріалами, які не підлягають розголосу. Тому без службової необхідності і без санкції безпосереднього керівника не слід цікавитися, чим у даний час займається той чи інший працівник, і, головне, не допускати втручання у свою службову діяльність. Дотримання подібних правил є необхідним інструментом для підтримання здорового морального клімату, службових відносин і трудової дисципліни в організації.

3. 3. Відповідальність поліцейських за порушення норм етики

Юридична відповідальність – це міра державного примусу на виконання вимог права, що містять осуд дій правопорушника перед державою та суспільством. Юридична відповідальність є різновидом соціальної відповідальності, та представляє собою юридичний обов'язок правопорушника пізнати негативні для себе наслідки, в разі порушення встановлених законом правил поведінки (норм права). Іншими словами – це застосування до винної особи примусових заходів за вчинене правопорушення.

Підстави настання юридичної відповідальності – це сукупність обставин, наявність яких робить юридичну відповідальність належною.

Такими підставами є:

- 1) Факт учинення небезпечного діяння (правопорушення). Тобто наявність здійснення суспільно шкідливої або суспільно небезпечної поведінки.
- 2) Наявність норми права, яка забороняє таку поведінку та встановлює відповідні санкції.
- 3) Відсутність підстав звільнення від юридичної відповідальності. В законах можуть міститися вказівки про обставини, що виключають неправомірність діяння і, отже, відповідальність (наприклад, крайня необхідність, необхідна оборона або перебування у стані неосудності).

Юридична відповідальність працівника Національної поліції України є невід'ємним елементом його правового статусу.

Загалом **особливості юридичної відповідальності працівників Національної поліції України** полягають у такому:

- працівники Національної поліції України як особи, що перебувають на державній службі й виконують відповідні функції та завдання держави, мають вищий рівень юридичної відповідальності, ніж інші громадяни;
- працівники Національної поліції України як особи, що перебувають на державній службі, мають специфічний набір підстав юридичної відповідальності;
- обсяг підстав юридичної відповідальності працівників Національної поліції України є ширшим, ніж обсяг підстав юридичної відповідальності загальних суб'єктів права;
- склад правопорушення працівника Національної поліції України є специфічним, тісно пов'язаним з його державно-владними повноваженнями.

Зараз в Україні порушення норм етики представниками поліції прирівнюється до дисциплінарного порушення (вважається дисциплінарним проступком), а вимоги дотримуватись принципів добросовісності – прирівняні до професійних обов'язків.

Так, стаття 7 Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, якою визначаються обов'язки осіб рядового і начальницького складу, закріплює наступне: «Службова дисципліна базується на високій свідомості та зобов'язує кожну особу рядового і начальницького складу: дотримуватися законодавства, неухильно виконувати вимоги Присяги працівника органів внутрішніх справ України, статутів і наказів начальників; захищати і охороняти від

протиправних посягань життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства і держави; поважати людську гідність, виявляти турботу про громадян і бути готовим у будь-який час надати їм допомогу; дотримуватися норм професійної та службової етики; берегти державну таємницю».

Для певних категорій працівників, вимоги морального змісту включені в їх трудові обов'язки. Це стосується суддів, прокурорів, державних службовців, поліцейських, працівників, що виконують виховні функції. Недотримання таких норм, аморальна поведінка не тільки під час роботи, але і в побуті є підставою для притягнення такого працівника до дисциплінарної відповідальності аж до звільнення з посади.

Дисциплінарна відповідальність представляє собою один з видів юридичної відповідальності. Вона полягає в обов'язку працівника відповідати перед власником або уповноваженого ним органом за скоєний ним дисциплінарний проступок і понести дисциплінарні стягнення, передбачені нормами трудового права.

Для окремих категорій працівників законодавством може бути встановлено інші види дисциплінарних стягнень.

Дисциплінарна відповідальність може бути загальною та спеціальною. **Загальна дисциплінарна відповідальність** настає на підставі порушення норм Кодексу законів України про працю і правил внутрішнього трудового розпорядку. Вона розповсюджується на тих працівників, на яких не поширюється дія окремих спеціальних статутів і положень про дисципліну, деонтологічних кодексів. Стаття 147 Кодексу законів про працю України передбачає два дисциплінарних стягнення: догану і звільнення.

Спеціальна дисциплінарна відповідальність встановлюється тільки для конкретно визначених категорій працівників і відрізняється від загальної наступними ознаками.

По-перше, більш широким змістом дисциплінарного проступку, особливими процедурами і порядками накладання дисциплінарних стягнень та їх оскарженням.

По-друге, більшим широким спектром санкцій. Наприклад, спеціальна дисциплінарна відповідальність може передбачати: затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, попередження про неповну службу

відповідність, пониження особи в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, усне зауваження, зауваження, сувора догана, пониження в спеціальному званні на один ступінь.

По-третє, ще одна відмінність спеціальної дисциплінарної відповідальності від загальної полягає в тому, що вимоги дотримання норм етики та добросовісності діють не тільки під час виконання трудових обов'язків, у робочий час, а і поза межами робочого місця, в своєму особистому та побутовому житті.

За порушення правил етичної поведінки до поліцейських можуть застосовуватися такі види дисциплінарних стягнень:

- 1) зауваження;
- 2) догана;
- 3) сувора догана;
- 4) попередження про неповну службову відповідність;
- 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь;
- 6) звільнення з посади;
- 7) звільнення із служби в поліції.

Дисциплінарне стягнення застосовується не пізніше одного місяця з дня виявлення дисциплінарного проступку і не пізніше шести місяців з дня його вчинення шляхом видання дисциплінарного наказу.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Розкажіть, що таке службова дисципліна та якими ознаками характеризується.
2. Посніть, що таке юридична відповідальність та яких видів буває.
3. Якими нормативно правовими актами регулюються відносини керівників та підлеглих в поліції?
4. Дисциплінарне заохочення та дисциплінарне стягнення: дайте характеристику понять та охарактеризуйте їх контекст.
5. Якими є правила етичної поведінки поліцейських з затриманими особами?
6. Які вимоги до етичної поведінки поліцейських містить законодавство України? наведіть приклади.

7. Розкажіть, що таке службовий етикет та наведіть приклади його застосування?
8. В яких випадках та яким чином має проводитись службове розслідування в Національній поліції України?
9. Які види дисциплінарних стягнень вам відомі?
10. Яка відповідальність передбачена законодавством України за порушення поліцейськими норм етики?

Практичні завдання:

1. Складіть таблицю прав і обов'язків поліцейського, використовуючи нормативну базу.
2. Проаналізуйте перелік заохочень, якими можуть бути нагороджені поліцейські. Які б види заохочень додали до нього особисто ви? А що вважаєте потрібним змінити?

Література:

Основна література

- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2020. 158 с.
- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Сасенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 95-100. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.16>
- Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та інш. Хар. нац. унт-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2019. 132 с.
- Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / О. Ф. Кобзар. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.

Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Закон України № 2337-VIII від 15.03.2018 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України № 3460-IV від 22.02.2006 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про заохочення в Національній поліції України. Наказ Міністерства внутрішніх справ № 317 від 25.04.2019 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Про захист суспільної моралі. Закон України № 1296-IV від 20.11.2003. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 14. ст. 192. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Наказ Міністерства внутрішніх справ «Про заохочення в Національній поліції України» № 317 від 25.04.2019 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ДЕОНТОЛОГІЧНІ СТАНДАРТИ ПОВЕДІНКИ ПОСАДОВИХ ОСІБ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ URL:<https://goal-int.org/zagalnoyevropejski-deontologichni-standarti-povedinki-posadovix-osib-u-sferi-zabezpechennya-pravoporyadku/>

Додаткова література:

Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. – Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. – 60 с.

Етика правника: збірка тез доповідей і повідомлень учасників круглого столу (21 листопада 2019 р.) / за ред. Т. Б. Вільчик, Я. О. Ковальнової. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 307 с.

Гладчук Д. Деонтологічні засади поліцейської діяльності. Знання європейського права. 2021. № 4. С. 10-14. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.119>

- Етична культура поліцейських. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>
- Куліш А.М., Миргород-Карпова В.В. Гносеологічний аналіз категорії «правоохоронна діяльність». Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 43-48. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/8>
- Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII від 14.10.2014. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Етична культура поліцейських. URL:<https://www.naiu.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>
- Берендєєва А.І. Правова основа професійної етики працівників поліції / А.І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 87 - 91.
- Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-ракт. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 192 с.
- Колеснік Т.В. РЕГЛЕМЕНТАЦІЯ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ПРАЦІ. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2020. № 2. С. 57-61. DOI <https://doi.org/10.15421/392043>

Розділ 4. Професійна культура поліцейського

4.1. Поняття професійної культури поліцейського: її характеристика та види

Правоохоронні органи відіграють важливу роль у сучасній українській державі. Від ефективності їхньої діяльності багато в чому залежать рівень законності й правопорядку в країні, безпека громадян, ступінь захисту їхніх прав і законних інтересів. У свою чергу ефективність діяльності правоохоронних органів перебуває в прямій залежності від рівня професійної культури її співробітників.

Особливості поліцейської діяльності:

1. Діяльність працівників правоохоронної галузі відбувається в площині правових суспільних відносин. Помітна жорстка правова регламентація (нормативність) професійної поведінки, прийнятих рішень. Ця регламентація професійної діяльності працівника правоохоронної галузі відрізняє її від інших професій.
2. Діяльність правоохоронця передбачає наявність владних повноважень, прав та обов'язків застосовувати владу від імені закону. Цю особливість доцільно враховувати під час розроблення змісту підготовки до професійної діяльності.
3. Особливістю професійної діяльності працівника правоохоронної галузі є процесуальна самостійність, персональна відповідальність за прийняті рішення.
4. Висока емоційність, екстремальність праці, необхідність виконання великого обсягу і різних за характером професійних завдань в умовах дефіциту інформації і часу, активної протидії осіб, що ігнорують або порушують правові норми.
5. Нестандартний, творчий характер діяльності працівників органів внутрішніх справ. Працівнику поліції доводиться мати справу з різними життєвими ситуаціями, долями людей, які очікують від нього допомоги, творчого підходу у вирішенні проблем, уважного вивчення правовідносин. Цим визначається необхідність сформованості у поліцейського високого рівня знань, загальної культури й освіченості, інтелектуальних і творчих здібностей. Все це необхідно враховувати під час вибору методів і форм організації навчальних занять.
6. Особливістю професійної діяльності працівників поліції є те, що вона має соціально-педагогічний і психологічний характер. З огляду

на це, окрім володіння знаннями, уміннями та навичками професійно-правової спрямованості, працівники поліції обов'язково повинні володіти знаннями, уміннями і навичками соціально-педагогічного та психологічного характеру.

Професійна діяльність фахівців правоохоронних органів має імперативний характер.

Співробітники правоохоронних органів більшою мірою орієнтовані на професійні норми, закріплені в нормативних документах, у меншій – на гуманістичні цінності, що призводить до відчуження громадян від правоохоронних структур і знижує ефективність заходів щодо зміцнення правопорядку.

Високою є значущість правового й морального виховання в становленні професійної культури фахівців правоохоронних органів. Правове виховання забезпечує формування в співробітників правоохоронних органів правосвідомості, навичок і звичок правомірної поведінки. Саме моральний аспект сприяє визнанню співробітниками правоохоронних органів прав, свободи, честі й гідності як значущих цінностей людини.

Поняття «культура» є багатограним і багатозначним. Культура – це загальний засіб існування людини, її діяльності й об'єктивований результат цієї діяльності.

Зазвичай **культура** розуміється як накопичення матеріальних і духовних цінностей. Така інтерпретація є широкою та багато в чому правильною, але не акцентує увагу на одному головному факті, який полягає в тому, що творцем культури є людина.

Культура визначає все, що і як людина робить у процесі самореалізації. Культура – це метод самореалізації особистості й суспільства, міра їх розвитку.

В сучасній науці можна зустріти різні визначення цього поняття. Наприклад, культуру визначають як абстрактне поняття, яке значною мірою утворює основу нашого розуміння життя, що передається від одного покоління до іншого у формі ритуалів, традицій, матеріальної спадщини і поведінки.

Існує думка, що культура – це набір програмованих реакцій, які ми і наші предки засвоїли, щоб пристосуватися в повсякденному житті до

свого оточення і до тих, хто нас оточує. Вона є програмним забезпеченням нашої свідомості.

Професійна культура являє собою зменшену, вибірккову, засновану на меті версію культури, яка формується у «світі професії» та його взаємостосунках із соціумом. Вбудовані в традицію та історію професійні культури містять прийнятні для суспільства види діяльності, правила й принципи поведінки, які застосовуються до різних ситуацій, а також узагальнені переконання. Організаційна культура являє собою сукупність загальних норм, цінностей та уявлень, які розвиваються у взаємодії членів організації один з одним і навколишнім середовищем. Така культура є цілісною, історично визначеною, соціально сконструйованою та важкозмінюваною.

Організаційна культура може визначити, як її люди, які її носіями, думають, відчують і діють. Тобто, може використовуватись як інструмент прогнозування та програмування.

Професійна культура поліцейських

Професійна культура – це специфічна сукупність засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей у професійному середовищі, які вони виробляють у сумісній професійній діяльності. Професійна культура – це система колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників – професіоналів.

Професійну культуру співробітників правоохоронної сфери В. Сокурєнко трактує як особистісне утворення, підставу для вибору стратегії професійної діяльності, що виявляється в розумінні її правозахисної функції як ціннісно значущої; ціннісному ставленні до професійної діяльності; прагненні до зміни суспільної ситуації відповідно до принципів гуманізму, законності й справедливості; рефлексії щодо процесу й результату власної професійної діяльності з урахуванням значущості цінностей професійної культури.

Професійна культура правоохоронця, на переконання С. Сливки, характеризує його як суб'єкта діяльності у сфері обраної професії і передбачає знання правових, моральних, естетичних, педагогічних, психологічних норм; повагу до права, моральні принципи і норми, почуття службового юридичного обов'язку; вміння і навички дотримуватись указаних норм і правил; готовність виконувати свій

службовий обов'язок, діяти правомірно у будь-якій ситуації; правомірну поведінку правоохоронця під час професійної діяльності.

Отже, професійна культура працівника правоохоронних органів – це сукупність різних елементів культур та норм-вимог правового, психологічного, етичного, естетичного, політичного, економічного, екологічного та інформаційного характеру, які висуваються до фахівця для ефективного виконання своїх професійних функцій.

Ми розглядаємо професійну культуру правоохоронця як ступінь оволодіння і використання на практиці знань, способів та методів службової діяльності.

Професійну культуру працівника поліції слід розглядати як їх професійну властивість, що характеризується:

- його знаннями правових та інших соціальних норм (моральних, естетичних, корпоративних тощо);
- повагою працівника до права (як позитивного, так і природного), моральних норм, почуттям службового обов'язку;
- вмінням і навичками правоохоронця реалізовувати правові, психологічні та інші норми та знання;
- його готовністю настановне виконувати свій службовий обов'язок, діяти правомірно у будь-якій ситуації;
- власною правомірною поведінкою працівника поліції при здійсненні ним правоохоронної діяльності.

Загальновідомо, що успішне виконання поліцейськими підрозділами оперативно-службових та службово-бойових завдань прямо залежить від професійної підготовленості їх працівників. З іншого боку, відсутність у поліцейського професійно-психологічної готовності до дій у напружених, екстремальних ситуаціях, негативно впливає на виконання службових завдань, стає причиною помилок, що можуть мати негативні наслідки, якими є, на жаль, численні факти загибелі, поранень або травмування особового складу поліцейських підрозділів.

Професійна культура працівника правоохоронних органів – це сукупність різних елементів культур та норм-вимог правового, психологічного, етичного, естетичного, політичного, економічного, екологічного та інформаційного характеру, які висуваються до фахівця для ефективного виконання своїх професійних функцій. На наш погляд, у структурі професійної культури працівника правоохоронних органів доцільно виділити такі складові: правова, психологічна, етична та комунікативна культура.

Професійна культура працівників поліції формується поетапно. Насамперед на етапі усвідомлення працівником поліції свого призначення, коли відбувається певна адаптація, ознайомлення зі службовими й функціональними обов'язками та специфікою роботи служби чи підрозділу. Це фактично перші службові дії під контролем наставника.

Етап формування працівника поліції як професіонала характеризується повною самостійністю у службовій діяльності, набуттям окремих навичок, виробленням власного стилю і культури праці та ін.

Етап досягнення вершин майстерності, становлення працівника поліції як професіонала настає після багатьох років (для кожного індивідуально) роботи або взагалі не настає.

Поряд з поняттям професійної культури ми можемо зустрітись з новою концепцією «поліцейської культури» («police culture») яка наразі розглядається в світі фахівцями різних сфер знань і залишається складною, дискусійною та суперечливою.

Police culture часто описується як об'єднуюча, що призводить до почуття сильної професійної ідентичності. Професійна поліцейська ідентичність має основоположне значення для розуміння того, як працівники поліції виконують свою роботу. У процесі ухвалення рішень та діяльності співробітники поліції підтримують внутрішній діалог з поліцейською ідентичністю. Ухвалення рішення та дії співробітників поліції залежать від інтерпретації ситуації та відповіді на питання: хто ми, що оточуючі очікують від нас і яка наша місія.

Образи самосприйняття є важливим чинником у формуванні професійної поліцейської ідентичності.

С. Б. Феч'єр (S. B. Fekjær) з колегами вивчив ставлення шведських новобранців-поліцейських до норм police culture, зокрема до незаконних дій, у лонгитюдному дослідженні, що охопило дві групи шведських новобранців поліцейських. Його результати показали стабільну підтримку дії у рамках закону в процесі навчання в Академії. Проте під час навчання на робочому місці рекрути стають більш лояльними у ставленні до дій поза рамками закону. Така переорієнтація відбувається абсолютно незалежно від типу роботи, яку вони виконують. Крім того, рівень освіти ані новобранців, ані їх батьків не має значення. Існує певний ефект від віку та статі: молоді новобранці-чоловіки є більш схильними прийняти дії за типом «Брудний Гаррі» – досягнення важливих цілей «брудними» засобами.

Поліцейський професіоналізм

Також потребує уваги таке поняття, як професіоналізм поліцейського. Цей термін використовується поряд із іншими, близькими за значенням, а саме: «професійна підготовка», «професійний розвиток», «професійне навчання», «професія» тощо.

У правоохоронній діяльності «професіоналізм» розглядають як відповідний набір та стан розвитку системи діяльнісних, професійно-ділових, комунікативних та особистісних якостей правоохоронців, які забезпечують ефективну професійну діяльність, реалізуючись у професійній культурі та етиці.

На думку В.Л. Лапшиної, «професіоналізм» працівника поліції обумовлюється якостями, що визначають його спроможність кваліфіковано виконувати свої службові обов'язки, а саме наявністю професійної освіти та досвіду практичної роботи, стабільною працездатністю, знанням юридичних та спеціальних дисциплін, чинних наказів, інструкцій, інших нормативних актів, володінням оперативною і кримінологічною технікою, спеціальними технічними засобами тощо.

Під професіоналізмом В.В. Посметний розуміє здатність працівника поліції, визначати найбільш ефективні шляхи та способи реалізації поставлених перед ними правоохоронних завдань у межах нормативно визначених повноважень.

У багатьох визначеннях професіоналізму підкреслюється, що професіоналізм – це не лише досягнення людиною високих професійних результатів, не лише висока продуктивність праці, а й обов'язково наявність його психологічних компонентів: внутрішнього ставлення людини до своєї праці, до професії, її психічних станів та якостей.

Обов'язковим компонентом професіоналізму є, звичайно, професійна культура.

В сучасній літературі є різні підходи до визначення змісту та структури професійної культури. Так, до прикладу, О. Скакун виділяє такі елементи професійної культури правника: правова, політична, психологічна, етична, естетична, екологічна, економічна, інформаційна культура, С. Гусарев, О. Тихомиров – моральну, етичну, С. Сливка – духовну, моральну, естетичну, національну, педагогічну, політичну, економічну, акторську.

4.2. Правова культура поліцейського та правосвідомість

Правова культура працівника поліції – це сукупність поглядів, оцінок, переконань, установок, що полягають у визнанні важливості, необхідності соціальної цінності права і забезпечують якісне дотримання, виконання, використання та застосування норм права у процесі охорони громадського порядку, попередження правопорушень, юрисдикційної діяльності, надання соціальної допомоги населенню на основі принципів законності, гуманізму, гласності, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами та громадськими організаціями.

Отже, правова культура працівників поліції – це система суспільно-правових цінностей, що виражаються в завданнях поліції та забезпечується свідомою, законною та ефективною діяльністю працівників поліції.

Правова культура є особливою складовою духовної культури людства, що фіксує досягнення суспільства в розвитку правових феноменів у цілому, розкриває роль правових ідеалів і цінностей у житті суспільства, реальних здобутків держави у сфері правоохоронної діяльності. Вона має свої, притаманні лише їй специфічні властивості та функції, що відрізняють її від інших форм культури завдяки її безпосередньому зв'язку з державою, законодавством, правом.

Під правовою культурою необхідно розуміти, різновид загальної культури, який становить систему цінностей, що досягнуті людством у галузі права і стосується правової реальності певного суспільства.

Ознаки правової культури:

- 1) виступає засобом правового регулювання суспільних відносин, заснованих на законах, формах взаємодії їх учасників;
- 2) органічно пов'язана та взаємодіє із законодавством;
- 3) використовується як інструмент покращення стану правового життя суспільства в цілому;
- 4) сприяє спілкуванню суб'єктів політичного й правового життя суспільства, що виражається в різних формах правомірної поведінки та мислення, побудованого на вільному виборі гарантованих законами правових засобів досягнення поставлених цілей.

Правова культура включає в себе наступні елементи:

- 1) правосвідомість, що формується під впливом об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку. На неї впливають не тільки історичні та соціальні процеси, а й геополітична ситуація в державі і духовна сфера суспільства. Якщо правова система функціонує в умовах законності, свободи, соціальної справедливості, поваги до права, то це сприяє підвищенню рівня правосвідомості всіх суб'єктів;
- 2) повагу до права;
- 3) правові знання та уявлення;
- 4) традиції, потреби, навички діяльності у відповідності до закону;
- 5) реальну діяльність громадян, відповідно до правових установок і переконань (режим законності);
- 6) правову активність населення, посадових осіб і законодавців, урядовців та ін.

Залежно від носія правової культури розрізняють такі її види:

- 1) правову культуру суспільства;
- 2) правову культуру особи;
- 3) правову культуру професійної групи.

Правова культура професійної групи, або професійна правова культура – одна із форм правової культури суспільства, притаманна тій спільності людей, що професійно займаються діяльністю, яка потребує фахової освіти і практичної підготовки. Як правило, це культура робочої групи, члени якої є службовими особами і носіями службової правової культури.

Професійній правовій культурі робочої групи (колективу) та її членам властивий вищий ступінь знання і розуміння правових явищ у відповідних галузях професійної діяльності.

Правова культура поліцейського характеризує рівень правової соціалізації члена суспільства, ступінь засвоєння і використання ним правових основ державного та соціального життя.

Правова культура означає не тільки знання та розуміння права, але і правові судження про нього як про соціальну цінність, і головне – активну роботу, щодо втілення в життя його положень і зміцнення законності та правопорядку.

Показником правової культури поліцейського є правова активність як вища форма правомірної поведінки, що передбачає:

- наявність високого рівня правосвідомості;
- гарне знання права (внутрішній аспект);
- готовність до ініціативної правомірної діяльності в правовій сфері на основі поважного ставлення до права, переконаності в необхідності та справедливості норм права;
- добровільне здійсненні норм права;
- цілеспрямовану, ініціативну, позитивну соціально корисну діяльність особи, що перевершує звичайні вимоги до можливої і належної поведінки, спрямовану на розвиток демократії, зміцнення законності та правопорядку (зовнішній аспект).

Правова культура поліцейського сприяє виробленню стилю правомірної поведінки, що формується в залежності від:

- ступеня засвоєння і прояву цінностей правової культури суспільства;
- специфіки професійної діяльності;
- індивідуальної неповторності творчості кожної особистості.

Правосвідомість – це сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень і настанов, які характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням.

Правосвідомість є необхідною умовою створення норм права, їх точної та повної реалізації. Вона виступає фактором поваги до права.

Правосвідомість включає в себе як усвідомлення суспільством, класом, соціальною групою, індивідом потреби в загально значущих правилах поведінки, які повинні встановлюватися державою, так і оцінку справедливості (чи несправедливості) чинного правового порядку, перспектив, спрямувань подальшого розвитку права.

Правосвідомість також визначають як систему відображення правової дійсності в поглядах, теоріях, концепціях, почуттях, уявленнях людей про право, його місце і роль у забезпеченні свободи особи та інших загальнолюдських цінностей.

Ключовий пункт правосвідомості – усвідомлення людьми цінностей природного права, прав і свобод людини й оцінка чинного права з

погляду його відповідності загальнолюдським цінностям, закріпленим у міжнародних документах про права людини. Правосвідомість не тільки відображає у правових категоріях, концепціях, теоріях, почуттях, поглядах людей правову дійсність, але й спрямовує суб'єктів права на певні зміни в правовому середовищі, прогнозує і моделює їх.

Професійна правосвідомість – це права свідомість професійної групи (таким видом правосвідомості наділені і працівники поліції, оскільки вони є представниками професійної групи). У залежності від предмета відображення в правосвідомості професійної групи утворюються сфери, що відповідають різним галузям правових відносин (наприклад, господарським, комерційним, цивільно-правовим, кримінально-правовим, кримінально-процесуальним тощо). Слід вирізнити також види деформації правосвідомості, під якою слід розуміти перекручування, «руйнування» позитивних ідей, установок, почуттів і переконань про право, правопорядок, права людини тощо.

Види деформації правосвідомості наступні:

- правовий інфантилізм – несформованість, недостатній рівень правових знань за особистої впевненості у власній високій професійній юридичній підготовці;
- правовий дилетантизм – вільне поводження із законами або з оцінками юридичної ситуації не через корисливі мотиви, а через недбале ставлення до юридичних цінностей;
- правовий ідеалізм – гіпертрофоване уявлення про роль юридичних засобів при вирішенні соціально-економічних, політичних та інших завдань;
- правовий нігілізм – заперечення соціальної цінності права, свідоме ігнорування вимог закону, різко критичне ставлення до вимог права та поваги до нього.

Існують взаємозалежні зв'язки між рівнем сформованості правосвідомості поліцейських та їх індивідуально-психологічними особливостями. Зазначені зв'язки мають свої особливості залежно від досвіду професійної діяльності правоохоронців.

Рівень правосвідомості поліцейських 1 групи, стаж професійної діяльності яких **менше 3 років**, обумовлюється такими індивідуально-психологічними особливостями як: дипломатичність та конформізм. З огляду на зазначене, суттєвим постає необхідність формування

довірливого ставлення до професійного оточення, створення умов для одержання порад від колег та плідна командна робота поліцейських.

Для поліцейських 2 групи (професійний досвід від 3 до 10 років) сприяє зростанню правосвідомості наявність практичності та не напруженості. Практичність представляє собою реалістичний підхід до вирішення будь-яких питань, надійність, орієнтованість на зовнішню реальність, загальноприйняті норми.

***Не напруженість** – це внутрішня розслабленість, задоволеність буденністю, спокій та терпеливість. Зазначене детермінує розвиток професіоналізму поліцейських та обумовлює підвищення рівня їх правосвідомості.*

Поліцейським з досвідом професійної діяльності більше 10 років притаманні наступні індивідуально-психологічні якості: твердість, самостійність, здатність брати на себе відповідальність, дружелюбність, відкритість, спокій та вміння взаємодіяти з людьми.

4.3. Естетична та політична культура поліцейського

Естетика – це наука про прекрасне та красиве, про чуттєве пізнання світу; про споглядальне або творче відношення людини до дійсності, наука, що вивчає специфічний досвід освоєння оточуючої дійсності.

***Естетична культура** виступає як міра універсальності і гармонійності особистості. Інтелектуальний та емоційний розвиток особистості не буде повним якщо вона не розвинута естетично.*

Естетична культура забарвлює емоції, волю і розум людини вмінням бачити, відчувати та створювати красу. Естетично розвинута людина відноситься до себе, до природи, до суспільства не як споглядач, а як складова частина суспільства, яка відчуває унікальність і оригінальність іншого. Одночасно естетичне відношення до світу передбачає розуміння єдності людини з цим світом, який відкривається не як ворожий, а як близький і зрозумілий їй.

Інше визначення поняття «естетична культура» – це сукупність естетичних цінностей, які існують в суспільстві, способи і засоби їх створення та освоєння, хоча сама естетика є наукою про становлення чуттєвої культури людини.

Естетична культура змінює відношення людини до природи. В естетичному усвідомленні природи людина відкриває природне в самому собі і, в той же час, знаходить людські якості в природі. Це дозволяє людині відноситися до природи, виходячи з розуміння її самоцінності. Естетичне відношення до реальності дозволяє особистості оцінювати свою діяльність як творчу, відчувати від цього задоволення і стимулює до подальшого творчого освоєння світу, формує постійний інтерес до цього процесу.

Естетична культура особистості також проявляється у побутовій, розважальній, суспільно-політичній сферах та в інших формах людської життєдіяльності.

Естетична культура особистості є важливим фактором організації самого процесу матеріально-виробничої діяльності, усієї трудової практики людини.

Її спрямованість на творчість, на досягнення художньої виразності створених зразків праці, на високу майстерність і вишуканий дизайн дозволяють не тільки підняти якість готової продукції, але й забезпечувати естетичне задоволення людям в процесі матеріального виробництва.

Формування естетичної культури – це процес цілеспрямованого розвитку здатності особистості до повноцінного сприйняття й правильного розуміння прекрасного в реальному житті і мистецтві. Він передбачає створення системи поглядів і переконань, які дозволяють отримати задоволення від того, що є дійсно естетично цінним.

Критерії та показники естетичної культури можуть бути наступні:

- почуття красивого, потворного, високого, низького, трагічного, смішного;
- естетичне ставлення до людей, до себе, до справи;
- почуття патріотизму, радості від своєї діяльності;
- обурення, сум, хвилювання, потрясіння;
- задоволення від сприймання або навпаки;
- уміння бачити, чути, спостерігати, зіставляти, порівнювати;
- наявність естетичних норм;
- образне мислення;
- вміння давати естетичну оцінку;

- усвідомлення свого й чужого естетичного досвіду;
- воля, витримка;
- творчі здібності.

Естетична культура працівника поліції є складним переплетінням природних, соціальних, культурних чинників, які зумовлюються соціальними обставинами, ідеологією, загальним рівнем культури особистості, специфікою її діяльності. Естетична культура поліцейського є засобом гармонізації елементів його професійної культури й основою для розвитку професійної творчості.

Система підготовки кадрів нової поліції у навчальних закладах МВС України стартувала у 2015 році на загальноєвропейських нормах гуманітарної культури. Гуманітарна культура поліцейських – це система людських знань, якостей свідомості, діяльності, що необхідні для діяльності та самовираження у сучасному суспільстві.

Естетична культура працівника поліції характеризується знаннями, поглядами, переконаннями, що формуються завдяки емоційно-чуттєвим сприйняттям і усвідомленню, вміннями переживати, аналізувати і оцінювати дійсність та професійну діяльність з позицій ідеалу; якостями діяльності особистості.

Естетичні сприйняття і почуття належать до суб'єктивно-емоційної сфери свідомості працівника поліції. Вони закладають основи емпіричного рівня мислення, є ланкою, що з'єднує естетико-емоційні і моральні компоненти в його професійній культурі. В естетичних почуттях і сприйняттях цілісно відображається світ, соціальна дійсність, людина. Це впливає на повноту морально-емоційної оцінки об'єктів і явищ соціальної та професійної сфери.

На розвинутих естетичних сприйняттях й почуттях формується гуманітарний досвід, який дозволяє працівникам поліції орієнтуватися у лабіринтах людських відносин, сприймати їх з позицій естетико-моральної оцінки (досконалість, виразність, добро, справедливість, людяність).

Естетична культура працівників поліції є багатомірним утворенням, яке містить зміст та форми активності естетичної свідомості; підсистеми якостей поведінки та діяльності, що можуть прискорювати процес соціально-професійної завершеності особистості, створювати

передумови її професійної творчості, а також виступати засобом гуманітаризації поліцейських.

Особисті якості, які є негативними для працівників поліції:

- цинізм, нечесність, владолюбство, жорстокість, авантюризм;
- неухважність, відсутність пошукової домінантності;
- низький рівень інтелекту, стереотипність і консервативність мислення;
- недбалість, невміння швидко передавати усну мову письмово;
- невміння визначити мету, відсутність організаційних здібностей;
- імпульсивність, велика сором'язливість, грубість в поводженні з людьми.

Позитивні особисті якості працівника поліції:

- намагання встановити істину, справедливість, гуманізм, чесність;
- спостережливість (цілеспрямоване сприйняття предметів та явищ через призму професійно-правоохоронної діяльності, уважність (увага в психічній діяльності до певних об'єктів);
- здібність всебічно аналізувати отриману інформацію. Здібність формулювати гіпотези;
- творчий, оригінальний підхід до розв'язання задач, проникливість;
- розвинута письмова мова;
- здібності швидко узагальнювати інформацію;
- вміння дати письмовий опис юридичного явища;
- самодисциплінованість, цілеспрямованість, наполегливість;
- вміння організувати людей;
- емоційна врівноваженість, тактовність, здібність чітко формулювати свої думки.

Естетична культура поліцейського знаходить свій прояв в його зовнішньому вигляді (який має бути охайним, акуратним, обов'язкове носіння однострію), у вигляді його робочого місця (чистота, упорядкованість, порядок), в оформленні документів (структура, вірний зміст), в стилі його спілкування (грамотність мови, чемність, високі стандарти культури спілкування).

Політична культура поліцейського

Поняття «політична культура» активно увійшло в політичний дискурс у другій половині 50-х рр. ХХ ст. завдяки новаторським ідеям американського вченого Габрієла Алмонда, які висловлені ним у статті «Порівняльні політичні системи».

Національна поліція України, згідно Закону України «Про національну поліцію», стоїть на захисті прав та свобод будь-якої людини незалежно від її політичних переконань та партійної приналежності, водночас поліція має підстави для притягнення до відповідальності будь-якої особи, яка вчинила правопорушення чи злочин. А стаття 10 вище вказаного закону має назву «**Політична нейтральність**» та закріплює наступні положення:

1. Поліція забезпечує захист прав та свобод людини незалежно від політичних переконань та партійної належності.
2. Поліція у своїй діяльності є незалежною від рішень, заяв чи позицій політичних партій та громадських об'єднань.
3. В органах і підрозділах поліції заборонено використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність.
4. Поліцейським заборонено висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження у політичних цілях.

Тому важливість бути обізнаним щодо політичного процесу взагалі та демонструвати політичну культуру – важлива компетентність сучасного поліцейського.

Термін «політика» поширився під впливом однойменного трактату Арістотеля – «Політика», змістом якого є узагальнення проблем розвитку давньогрецьких держав, правлінь і урядів. В античну добу політику розглядали як одну з провідних сфер діяльності, що визначає статус індивіда, можливість утвердити свої сили та розум і ґрунтується переважно на двох принципах: волі та традиції. Політика визначалася як тотальний процес, жити в суспільстві означало жити обов'язково політично, оскільки політика виступала як всезагальна форма соціальних зв'язків.

У Середньовіччя політику трактували як вияв волі і дії Бога. З початком епохи Відродження політику починають трактувати як категорію, що пов'язана з діями людини, боротьбу між силою і законом. Якщо недостатньо дії закону, його може замінити або доповнити сила. Самі закони тільки тоді чогось варті, коли спираються на внутрішню силу підпорядкування їм і силу зовнішньої організації такого підпорядкування. У Новий час Томас Гоббс, Джон Лок, Шарль Луї де Монтеск'є визначають політику як стосунки з утвердження людської свободи за рахунок права, розуму, моралі. У 19 столітті політику визначають як мистецтво використання можливостей.

На думку німецького соціолога Макса Вебера, політика «означає прагнення до участі у владі, або надання впливу на розподіл влади, чи то між державами, будь то всередині держави, між групами людей, яких воно в себе укладає. Хто займається політикою, той прагне влади».

У вітчизняній політології (наука про політику) виділяють такі функції політики:

- керівництво та управління суспільством, збереження організованості й загального порядку;
- забезпечення захисту основних прав людини;
- управлінська (політичне керівництво суспільством).

Суб'єктами політики виступають переважно: держава, політичні партії, громадські організації. Іноді і соціальні інститути, які покликані виконувати переважно неполітичні завдання, нерідко справляють досить суттєвий вплив на політику: церква, університети, асоціації тощо.

Політична культура – досить складне, багатогранне, глибоке за змістом явище. Політичну культуру можна визначити як систему історично обумовлених, відносно сталих і репрезентованих («зразкових») орієнтацій (уявлень, переконань, установок, почуттів, оцінок) і моделей поведінки індивідів і груп, а також стилю діяльності суб'єктів політичного процесу, моделей функціонування політичних інститутів і системи, яку вони утворюють.

Політична культура – це сфера загальнолюдської культури, що пов'язується з політикою. Вона виявляється в досягнутому рівні,

якості і спрямованості політичного буття людини, політичного життя суспільства і відповідно в функціонуванні політичних інститутів, характері політичних процесів, політичної діяльності людей, домінуючих цінностей і моделей поведінки, політичної соціалізації громадян і в широкому розумінні – в комунікаційній системі модернізації суспільних відносин.

Основою політичної культури працівника поліції є осмислення значення суті політичного процесу як легального (основаного на законі) процесу боротьби за владу і розуміння необхідності дотримання правоохоронцями у професійній діяльності політичної нейтральності як одного з принципів діяльності поліції, норми чинної політики. Тобто, знання про політичний процес, який відбувається в Україні на основі чинного законодавства.

Політична культура поліцейського, як і будь-якої особистості, включає в себе: знання, інформацію про суспільно сформованих цінностях, які визначають ставлення до держави, державної влади, його управління (сфера політичної свідомості); функціонування поліцейського як представника державної влади.

Зміст політичної культури поліцейського містить такий компонент, як переконання та усвідомлення політичних цінностей. Політична культура поліцейського сприяє піднесенню культури правоохоронної діяльності, забезпечує вдумливе, свідоме ставлення до виконання службових обов'язків.

Політична культура – це єдність політичної свідомості та політичних знань, а також політичної поведінки і політичних дій суб'єктів (учасників) політичного процесу.

Політична свідомість – це духовне утворення, яке охоплює політичні ідеї, погляди, уявлення, традиції, соціально-політичні почуття народу, що відбиваються на найбільш істотних економічних, соціальних, політичних та духовних інтересах людей, що мають бути реалізовані через інститути політичної системи.

Визначальною функцією політичної культури є вираження і реалізація соціальних інтересів. У політичній свідомості, насамперед в її найважливішій складовій – політичній ідеології, відтворюються інтереси соціальних спільнот, які стосуються влади в суспільстві (боротьби за владу з метою забезпечення своїх інтересів).

Структура політичної культури працівника поліції виявляється в наступному:

- політична нейтральність;
- знання про закономірності функціонування політичної системи держави, політичні права і обов'язки громадян, зміст повноважень різних гілок влади, механізми стримування та протидія;
- про пріоритети політичного розвитку держави (інтеграція в ЄС та НАТО), основні загрози національній безпеці (війна з росією, корупція), політичні програми основних (парламентських) політичних партій і рухів та ін.;
- уміння перетворити політичну інформованість у власний варіант політичної культури (активне і пасивне виборче право), усвідомлення таких політичних цінностей як народовладдя, політичний плюралізм;
- реалізація установки на політичну участь у певних формах і різновидах політичного життя (право обирати чи бути обраним).

4.4. Комунікативна культура поліцейського та повага до гендерної рівності

Професійне спілкування є показником інтелектуального рівня фахівця. Мова є найбільшим надбанням людства. Вона формує особистість, сприяє її внутрішньому упорядкуванню, підтримує зв'язок із культурою та традиціями, стимулює відчуття приналежності до нації, держави.

Важливим чинником підвищення ефективності роботи органів внутрішніх справ є налагодження відносин співпраці поліції з населенням на основі взаємодовіри, взаєморозуміння. Взаємовідносини поліції та населення можуть впливати на рівень ефективності діяльності поліцейських по охороні громадського порядку, профілактиці і попередженню злочинів, боротьбі зі злочинністю в цілому.

Комунікація (лат communication — робити спільним) смисловий та ідеально-змістовний аспекти соціальної взаємодії, спілкування; складова спілкування поряд з перцепцією та інтеракцією; складний, символічний, особистісний, трансакційний, часто неусвідомлюваний процес обміну знаками, під час якого транслюється певна інформація зовнішнього або внутрішнього характеру, а також демонструються

статусні ролі, в яких перебувають учасники спілкування стосовно один одного.

У широкому розумінні комунікація має місце завжди, коли певній поведінці або її результату приписується певне значення і вони сприймаються як знаки або символи. У вузькому розумінні – спілкування за допомогою мовних і невербальних засобів, з метою передачі інформації.

Комунікативна культура – це навички особистості, які проявляються в процесі взаємодії і спілкування з іншими суб'єктами, та виявляються в її здатності підтримувати доброзичливе відношення до оточуючих, що приєє ефективному досягненню цілей спілкування, які визначила особистість на початку процесу. Комунікативну культуру також розглядають як систему внутрішніх ресурсів, що необхідні для створення ефективної комунікації у певному колі ситуації особистісної взаємодії.

Комунікативну культуру визначають як сукупність спеціальних комунікативних якостей особи, здібностей, знань, умінь, навичок завдяки яким, індивід попереджує виникнення певних труднощів й прогнозує результативність міжособистісної і професійної взаємодії. Від якості контакту та комунікації працівника поліції з різними групами населення буде залежати ефективність його діяльності. Одним із визначальних чинників ефективної роботи працівника поліції буде правильно сформована фахова комунікативна компетенція.

У спілкуванні працівник поліції: отримує необхідну для розкриття злочину інформацію; керує процесом ведення бесіди, іноді у важких умовах; передає письмово вербальну інформацію.

Комунікативна компетентність працівника поліції – це спроможність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, яка включає уміння розширювати (або звужувати) коло спілкування, розуміти партнера по спілкуванню, прогнозувати наслідки різноманітних комунікативних ситуацій.

Загальноприйнятими жанрами ділової комунікації у роботі поліцейського є:

- ділові бесіди,

- наради,
- переговори,
- виступи,
- промови,
- розмови,
- інструктажі,
- інтерв'ю, інтерв'ювання тощо.

Інноваційними та сучасними жанрами ділового спілкування вважаються:

- презентації,
- «круглі столи»,
- пресконференції,
- брифінги тощо.

Професійна необхідність примушує співробітників національної поліції спілкуватися з громадянами, справи яких не викликають симпатії та співчуття. Зустрічі й спілкування з ними відбуваються не за власним вибором та бажанням, а через виконання службового обов'язку. Такі люди спричиняють появу негативної емоційної реакції. Однак професіонал повинен завжди бути готовим до взаємодії з будь-якою людиною, незалежно від особистих симпатій.

Діяльність представників органів внутрішніх справ належить до професій типу «людина-людина», тому її ефективність багато в чому залежить від рівня розвитку комунікативних здібностей представника поліції а також пізнання поведінки інших людей, розуміння своїх переваг та недоліків у професійному спілкуванні.

Сучасний правоохоронець в Україні має володіти сукупністю знань та вмінь, що давали б йому можливість: адаптувати діяльність його органу чи структурного підрозділу до актуальних економічних, політичних та соціальних умов і вимог; поєднувати знання фундаментальних питань теорії з практикою, володіти сучасною, методологією обґрунтування управлінських рішень з урахуванням загальнолюдських цінностей, інтересів особи і суспільства та держави; уміло користуватися досягненнями інформаційних технологій тощо. Відповідно до посадової спеціалізації працівник органів внутрішніх справ у межах наданих йому повноважень має вміти аналізувати конкретні проблеми, неупереджено та об'єктивно оцінювати різні

аспекти своєї роботи, прогнозувати наслідки своїх правоохоронних рішень, оперативно знаходити та застосовувати ефективні методи та засоби розв'язання існуючих та можливих проблем, пов'язаних з його професійною діяльністю.

Таким чином, професіоналізм працівника органів внутрішніх справ – це його здатність до ефективної самореалізації в практичній діяльності спеціальних професійних знань, що обумовлені особистими якостями і компетенцією. Професіоналізм передбачає не тільки результат чи оцінку діяльності працівника органів внутрішніх справ, але й сам хід його мислення і діяльності; можливі наслідки конкретного способу правоохоронного впливу.

Повага до гендерної рівності

Оскільки поліція часто є першим пунктом взаємодії з системою кримінального правосуддя, вона має можливість забезпечити позитивний досвід, щоб до усіх осіб – чоловіків, жінок, дівчат та хлопців – ставились з повагою, а злочини проти них розслідувалися з усією серйозністю. Цей аспект може відіграти важливу роль у розвитку суспільства, де не допускається дискримінація і гендерно зумовлене насильство та де можливо досягти рівності.

Україна зобов'язалась до виконання ключових міжнародних зобов'язань щодо забезпечення гендерної рівності на своїй території. Обравши європейський вектор розвитку, наша держава ратифікувала ряд міжнародних документів, одним із яких було розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН № 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року. Резолюція ООН 1325 присвячена саме тим державам, де тривають збройні конфлікти, тому даний документ актуальний для України.

Гендерна рівність, або статева рівність – це підхід, в основі якого рівні права для представників різних статей, тобто, для чоловіків та жінок. Рівні права жінок і чоловіків – це відсутність обмежень чи привілеїв за ознакою статі, а рівні можливості жінок і чоловіків – це рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків.

Гендерний підхід ґрунтується на ідеї про те, що важливими є не біологічні або фізичні відмінності між чоловіками і жінками, а те культурне і соціальне значення, яке суспільство надає цим відмінностям.

Такі положення закріплено в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», який, поміж іншого, відносить Національну поліцію України до переліку органів державної влади, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству за ознакою статі.

В загальному контексті Міністерство внутрішніх справ України формує гендерну політику, як наскрізний підхід в діяльності відомства, що спрямований на:

- розбудову інституційної спроможності шляхом створення уповноважених підрозділів з дотримання гендерної рівності та призначенням уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в МВС, Національній гвардії України та центральних органах виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України;
- розширення участі жінок у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки шляхом усунення обмежень;
- включення гендерного аспекту в паспорти бюджетних програм;
- здійснення моніторингу діяльності працівників апарату МВС, визначення прогалин і нерівностей під час просування по службі працівників з метою посилення активної участі жінок і чоловіків у процесі прийняття рішень шляхом заповнення індикаторів гендерного аналізу службової кар'єри державних службовців в апараті МВС;
- включення гендерного компонента в навчальний процес закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління МВС;
- розробку механізму реагування та запобігання випадкам сексуальних домагань на робочому місці в органах системи МВС.

Гендер – це соціальний конструкт, який визначає соціальну стать людини. Гендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період. Тобто гендерні відмінності не закладені природою, а формуються у процесі усвідомлення ролей чоловіків і жінок, яке тягнеться від перших днів народження до статевозрілого віку.

Часто коли говорять про гендер, насамперед, мають на увазі очікування суспільства по відношенню до чоловіків та жінок, які соціальні ролі вони мають виконувати. **Гендер** – це не лише про відмінність за біологічними ознаками між чоловіками та жінками. Гендерна теорія передбачає зміну соціальної реальності, яка відображає потреби сучасного сьогодення та має мету – забезпечення гендерної рівності.

Принцип гендерної рівності закріплений в Конституції України. Стаття 3 Конституції закріплює рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Окрім даної норми гендерної рівності торкаються ст. 21, 24, 51. Частина третя ст. 24 Конституції України безпосередньо присвячена подоланню дискримінації стосовно жінок в Україні та наголошує на тому, що рівність прав жінок і чоловіків забезпечується наданням жінкам рівних із чоловіками можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї і так далі.

Рівність між жінками та чоловіками – це коли представники обох статей можуть на рівних мати доступ до освіти і охорони здоров'я, управління і влади, мають рівні можливості досягти фінансової незалежності, працюючи на когось або керуючи власним бізнесом, реалізації своїх особистісних та професійних потреб та інтересів.

Критичним аспектом у досягненні гендерної рівності є наділення жінок повноваженнями і більш широкими можливостями в різних сферах розвитку суспільства, а також залучення чоловіків до процесу досягнення гендерної рівності.

Жінки почали працювати в поліції трохи більше ніж сто років тому. За цей час поліцейські-жінки проявили себе як кваліфіковані співробітниці, які не гірше за чоловіків захищають правопорядок. Імплементация принципу гендерного паритету в Національній поліції України не є даниною моді чи вимушеною поступкою євроінтеграції. За досвідом європейських країн, де жінки становлять 25 – 40 % персоналу, служба жінки в поліції має позитивний потенціал і є результативною: сприяє підвищенню якості добору персоналу, покращує соціальнопсихологічний клімат у колективі, підвищує ефективність діяльності підрозділів і якість ухвалення управлінських рішень, а також довіру до поліції в очах громадськості.

Зокрема, жінки демонструють більш високий рівень виконавчої дисципліни й більш низький рівень агресивності, є більш комунікабельними під час врегулювання сімейних конфліктів, також робота жінок поліцейських є незамінна в роботі з жертвами насильницьких дій та підлітками- правопорушниками.

Станом на 2020 рік кількість жінок у правоохоронних органах і підрозділах цивільного захисту складає 12,5% загальної чисельності апарату, в апараті ДСНС – 47,2%. У Держприкордонслужбі – 24%, з яких 13% – офіцери. У структурі Національної поліції України працює 21,8% жінок. Відсоткове співвідношення кількості військовослужбовців-жінок у Нацгвардії та військовослужбовців-чоловіків становить 6,2%.

Робота поліції здійснюється в інтересах громади, а не з метою нагляду поліції над громадою. Поліція повинна сприймати громаду у всьому її різноманітті як партнера у забезпеченні захисту та безпеки всіх членів громади, в тому числі, від зловживань з боку держави та її представників. Застосування сили є абсолютно крайнім заходом і мусить вживатися помірно та мінімальною мірою. Співробітники поліції повинні бути доступними для громадян та виявляти повагу в спілкуванні з усіма членами громади.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть, як ви розумієте поняття «культура» в загальному контексті та «професійна культура», в контексті правоохоронної діяльності.
2. На вашу думку – які факти, фактори та чинники впливають, або мають впливати, на формування професійної культури поліцейського?
3. Розкажіть, як на вашу думку, співвідносяться поняття «професійна культура» та «професіоналізм»? Наведіть приклади.
4. Дайте визначення поняття «правова культура» та поясніть її вплив на суспільство.
5. В чому, на вашу думку, виявляється, чи може виявлятися правова культура поліцейського?

6. Поясніть, в чому особливість поліцейської діяльності та чим вони відрізняється від інших видів соціальної діяльності?
7. Як саме в діяльності поліції представлено естетичний аспект поліцейської професійної культури? Наведіть приклади.
8. Дайте визначення поняття «політика» та «політична культура поліцейського». Поясніть, як розкривається принцип «політичної нейтральності» представників поліції.
9. Розкажіть про комунікативну культуру поліцейських. Вкажіть, в яких контекстах поліцейської роботи комунікація поліціантів потребує застосування спеціальних навичок?
10. Поясніть, як співвідносяться поняття «гендер» та «стать»? Чому принципи гендерної рівності важливі для реалізації в правоохоронній сфері?

Практичні завдання

1. Складіть таблицю позитивних і негативних рис працівника поліції. Проаналізуйте фактори, які впливають на формування таких рис у людини.
2. Змоделуйте три ситуації порушення поліцейським, або керівництвом поліції, принципу гендерної рівності. Прокоментуйте ці ситуації та шляхи виправлення цих порушень.

Література:

Основна література

- Юрченко-Шеховцова Т. І. Психологічні детермінанти формування правосвідомості працівника поліції в сучасних умовах. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психолог. наук. К. 2020. 21 с.
- Крашеніннікова Т.В. Комунікативна компетенція працівника Національної поліції: Навчальний посібник. Дніпро: Адверта, 2017. 107 с.
- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ. 2020. 158 с.

- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Сасенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 95-100. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.16>
- Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та інш. Хар. нац. унт-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2019. 132 с.
- Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / О. Ф. Кобзар. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
- Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)
- Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Закон України № 2866-IV від 08.09.2005, із змінами та доповненнями. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)
- Про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Закон України № 2337-VIII від 15.03.2018 р. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)
- Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України № 3460-IV від 22.02.2006 р. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)
- Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)

Додаткова література

- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Сасенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- О. Ульянов, О. Ніколаєв, Є. Бахчеван. Комунікативна компетентність поліцейського як необхідна умова ефективної діяльності. 221. С. 220 - 232.
- Поліщук О. І. Політична культура: дефініція, структура та функції. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 3 (17). С. 196. 161

DCAF, ОБСЄ/БДПЛ, ООН Жінки (2019 рік), «Управління сектором безпеки, реформа сектору безпеки та гендерні питання», Збірник інформаційно-методичних матеріалів «Гендерні питання у секторі безпеки». Женева: DCAF, ОБСЄ/БДПЛ, ООН Жінки. 2020. 84 с.

Остапенко М. А. Політична культура суспільства: Навч. посіб. — К.: МАУП, 2008. 96 с.

Федоренко О. Сутність і складова професійної культури працівників правоохоронних органів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2019. № 4. С. 86-97.

Юрченко-Шеховцова Т. І. Особливості правосвідомості сучасних поліцейських залежно від стажу служби правоохоронних органах. Юридична психологія. 2018. № 2 (23). С. 112-122.

Ламаш І.В. Феномен поліцейської культури (police culture) у сучасних зарубіжних дослідженнях. Право і безпека. 2016. № 2 (61). С. 11-17.

Цуркан О. Професійна правосвідомість працівника поліції як важлива складова його правової культури. Національний юридичний журнал: теорія та практика. 2017. № 4. С. 59-63.

Лясковець О.В. Модель професійної правової культури правоохоронців щодо забезпечення прав людини у сфері охорони громадського порядку. Право і суспільство. 2015. № 3. С. 80-86.

Мирошникова М. Структура та функції естетичної культури працівника поліції. Юридичний бюлетень. 2016. № 3. С. 160-168.

Політична культура національних спільнот: теорія та методологія дослідження : моногр. / Олег Рудакевич. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 352 с.

Розділ 5. Професіограми юридичних та поліцейських професій

5.1. Професіограми та профілі посад: поняття та значення

Що таке профіль посади? Це документ, який містить основні вимоги та компетенції, що забезпечують якісне виконання певної роботи в певній установі/організації/компанії на певній посаді.

Профілі посад являють собою набір професійних і особистих компетенцій, яким повинен відповідати претендент на ту чи іншу посаду.

Можна сказати, що профіль посади є свого роду еталоном, відповідно до якого працівник повинен виконувати свої обов'язки. Профіль посади дозволяє побачити ті ключові вимоги до здібностей та якостей, які повинні бути виражені в співробітників у конкретній мірі і ступені.

Профіль посади повинен відображати такі основні позиції:

- місце і значимість посади в організаційній структурі конкретного підприємства;
- функціональні обов'язки, які повинен виконувати працівник, прийнятий на дану позицію;
- профіль, в якому перераховані основні компетенції, якими повинен володіти претендент на посаду;
- особисті якості, які необхідні для виконання тих або інших обов'язків;
- мінімальний перелік вимог, які установа чи організація висуває до своїх співробітників.

Таким чином, можна сказати, що профілі посад являють собою набір характеристик, яким повинен відповідати працівник. Це певний стандарт, котрий описує обов'язки, а також кваліфікаційні та особисті параметри претендента на посаду.

Саме профіль посади містить чіткий та виразний опис функціоналу, а тому стає зрозумілим, до яких функцій співробітник повинен бути адаптований. І, нарешті, профіль, що містить параметри оцінки ефективності роботи співробітника, дозволяє відразу правильно ставити завдання новачкові і готувати його до роботи після

випробувального терміну, відразу адаптуючи працівника до системи оцінки роботи персоналу, прийнятої на підприємстві чи в установі.

Посада не дорівнює професії, а часто суміщає знання, навички та вміння декількох професійних спеціалізацій.

Термін «професіограма» походить від латинських слів «professio» – спеціальність і gramma – запис, та представляє собою опис відносно стійких (стабільних) властивостей особи, необхідних для ефективної професійної діяльності у тій чи іншій сфері діяльності.

Професіограма як документ має містити в собі наступні компоненти чи розділи:

- 1) ознаки, що описують професію і спеціальність;
- 2) вимоги, які професія пред'являє до працівника;
- 3) психологічні характеристики, яким повинен відповідати фахівець конкретної професії.

Поява перших професіограм і їх використання для відбору кадрів відноситься до початку XX століття, коли після аналізу змісту робіт і визначення відповідних вимог до робітників фахівці автомобільних заводів Форда, прийшли до висновку, що деякі професії цілком під силу особам з більш високими потребами (інвалідам).

Також не буде помилкою сказати, що професіограма – це опис психологічних, виробничих, технічних та інших особливостей спеціальності, професії, в якій вказують функції даної професії і труднощі в її освоєнні, пов'язані з певними психофізіологічними якостями людини та/або з організацією процесу роботи.

Професіограма дозволяє людині зрозуміти:

- 1) суть, зміст та головні задачі обраної професії;
- 2) чим він буде конкретно займатися як фахівець в даній області;
- 3) які умови праці;
- 4) який має бути рівень підготовки;
- 5) можливості працевлаштування але даної професії;
- 6) розмір заробітку і матеріально-фінансового забезпечення та ступінь комфортності життя;
- 7) можливості кар'єрного росту;
- 8) суспільний престиж обраної професії;

9) негативні сторони професії, її труднощі і можливі помилки, ризики та екстремально-стресові ситуації;

10) вплив професії на сімейне життя, тощо.

Варто відрізнити поняття «професіограма» і «посадова інструкція».

Посадова інструкція – це документ, який визначає організаційно-правове становище працівника в структурному підрозділі, що забезпечує умови для його ефективної праці. Посадова інструкція – кадровий документ, в якому визначено посадові та функціональні обов'язки працівників. Типові посадові інструкції складає відділ кадрів або керівник цього відділу не для кожного окремого працівника, а один раз для тих професій або посад, які записані в штатному розкладі підприємства/установи/організації.

Основними відмінностями професіограми від посадової інструкції є відсутність декларативності, тобто розділів, що містять відомості про звичаї і відповідальності працівника, наявність опису умов праці на робочому місці, великий обсяг вимог до працівника. У теорії і практиці управління персоналом професіограма характеризується як документ, що сприяє кращому підбору працівників, особливо важливих професій.

Знання і розуміння вимог дозволяють людині правильно зорієнтуватися у виборі професії, уникнути помилок. Чим раніше особа ознайомиться і зрозуміє вимоги професії і приміряє їх до себе, тим правильніше буде вибір.

Головними характеристиками поняття «професіограма» є її тип і зміст. Відповідно до типології по предмету праці виділяють п'ять типів професіограм, зокрема:

- **«людина – людина»:** обслуговування, навчання і виховання, управління, сервіс та послуги, правовий захист, продаж та комерція;
- **«людина – техніка»:** створення, конструювання, монтаж, складання, налагодження, експлуатація технічних пристроїв;
- **«людина – знак»:** робота з текстами, цифрами, формулами, таблицями, кресленнями, картами, схемами, звуковими сигналами;
- **«людина – природа»:** вивчення, спостереження, збереження живої і неживої природи, догляд за рослинами і тваринами, профілактика і їх лікування;
- **«людина – художній образ»:** створення, проектування, моделювання художніх творів.

У професіограмах юридичних професій виділяють такі основні аспекти (сторони) професійної діяльності юриста.

1. Соціальний аспект – виражається в необхідності приймати соціально значимі рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати як захисник прав і законних інтересів громадян, організатор боротьби з правопорушеннями на дорученій ділянці, включаючи їх профілактику, проведення правової пропаганди серед населення, а також перевиховання злочинця.

2. Пошуковий аспект – полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ.

3. Реконструктивний аспект – полягає в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки.

4. Комунікативний аспект – відбиває сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням з людьми – колегами, клієнтами, учасниками справи і всіма тими, хто має відношення до справи.

5. Організаційний аспект – передбачає ефективну реалізацію юристом посадових повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу.

6. Засвідчуваний аспект – виражається в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків та ін.

Нижче буде розглянуто професіограми деяких юридичних професій, які у той чи іншій мірі мають зв'язок з правоохоронними органами та існують в полі регулювання суспільних відносин та громадської безпеки.

5.2. Професіограма судді

Суддя – одна з найскладніших юридичних професій. У діяльності судді реалізується велика кількість спеціальних якостей і навичок, що органічно входять до структури особи судді й визначають його творчий потенціал та індивідуальний стиль діяльності.

Згідно статті 124 Конституції України – виключно суди здійснюють правосуддя в Україні. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється.

Суддя в Україні не може належати до політичних партій, профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької чи творчої.

На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросчесним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді.

Суд ухвалює рішення іменем України. Судове рішення є обов'язковим до виконання.

Права та обов'язки судді

Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, визначаються Конституцією України, процесуальним та іншими законами.

Суддя має право брати участь у суддівському самоврядуванні. Судді можуть утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня.

Суддя може бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають на меті захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки.

Суддя має право підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

Суддя зобов'язаний:

- 1) додержуватися присяги;
- 2) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- 3) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та неупередженості суддів;

- 4) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;
- 5) виявляти повагу до учасників судового процесу;
- 6) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- 7) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;
- 8) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;
- 9) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;
- 10) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;
- 11) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді.

Соціальний аспект професійної діяльності судді полягає в тому, що суддя повинен не тільки правильно, згідно із законом розглядати і вирішувати справу та вершити правосуддя, а й максимально використовувати судову практику ведення процесів з метою запобігання злочинних проявів та інших порушень законності. Суддя реалізує ідеї, закладені в законодавстві.

Одночасно з цим він виконує **виховну функцію**. Для судді з великим досвідом роботи характерні принциповість, високий рівень відповідальності за власну діяльність, прийняті рішення. Він постійно перебуває в центрі уваги учасників судового процесу. Досвідченого суддю відрізняють також витримка і неупередженість.

Реконструктивний аспект професійної діяльності судді полягає в тому, що суддя здійснює поточний та фінальний аналіз зібраної по справі інформації, результатом чого стає винесення рішення, яке

приймається іменем України. Мислення судді повинно бути об'єктивним, всебічним, конкретним.

Комунікативний аспект професійної діяльності судді полягає в тому, що суддя знаходиться в постійній комунікації (спілкування з людьми під час судового процесу), адже суддя є основним його організатором. При цьому реалізуються такі особистісні якості судді, як чуйність, емоційна врівноваженість, вміння слухати, говорити. Характер його роботи зумовлює повсякденні відносини з багатьма людьми різного рівня освіти, складу розуму, віку, способу життя, характеру тощо.

Організаційний аспект також виявляється під час керування суддею процесом судового розгляду. При цьому реалізуються та демонструються такі якості особи, як воля, зібраність, цілеспрямованість, наполегливість у встановленні істини в поєднанні з правовою культурою, високий рівень організації здійснення правосуддя.

Рівень професійної підготовки суддівського корпусу є найважливішим елементом, що впливає на оперативність і правильність судових рішень.

Суддя повинен відповідати моральними якостям, оскільки культура поведінки у суді торкається не тільки судового розгляду, але й всіх сторін судової діяльності. До моральних якостей слід віднести - високий рівень правосвідомості, соціальної відповідальності; чесність, совісність, сумлінність, дисциплінованість; домінування соціально значущих мотивів у сфері професійної діяльності, доброзичливість, витриманість, ввічливість у відносинах з людьми, самоконтроль над емоціями; дотримання морально-етичних та правових норм во взаємовідносинах працівників у колективі суду тощо.

5.3. Професіограма адвоката

Адвокат – це юридична професія, її здійснює фізична особа, яка займається адвокатською діяльністю на підставах та в порядку, визначених законодавством.

Адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту. Адвокат може здійснювати адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Адвокатом в Україні може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Не може бути адвокатом особа, яка:

- 1) має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;
- 2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;
- 3) позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю - протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;
- 4) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення.

Адвокат повинен мати наступні риси характеру: бути принциповим, чесним, непримиреним до порушення прав і законних інтересів підзахисного, вміти комунікувати з іншими учасниками судового процесу тощо.

Видами адвокатської діяльності є:

- 1) надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань, правовий супровід діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави;
- 2) складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру;
- 3) захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої

розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення;

4) надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні;

5) представництво інтересів потерпілого під час розгляду справи про адміністративне правопорушення, прав і обов'язків потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні;

6) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб у судах під час здійснення цивільного, господарського, адміністративного та конституційного судочинства, а також в інших державних органах, перед фізичними та юридичними особами;

7) представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, держави, органів державної влади, органів місцевого самоврядування в іноземних, міжнародних судових органах, якщо інше не встановлено законодавством іноземних держав, статутними документами міжнародних судових органів та інших міжнародних організацій або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

8) надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань;

9) захист прав, свобод і законних інтересів викривача у зв'язку з повідомленням ним інформації про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення.

Успішна діяльність адвоката багато в чому залежить від вміння спілкуватись, від підходу до підзахисного, взаємодії з суддею, слідчим, прокурором.

Організаційна діяльність адвоката виявляється в наступному: підготовка до процесу; складання плану; застосування прийомів та засобів, сформованих практикою і професійним досвідом (вчасна підготовка до захисту, обміркована лінія його здійснення, складений план, ґрунтовно обмірковані всі питання, які необхідно з'ясувати як під час підготовки до судового засідання, так і у процесі судового слідства).

Етапи діяльності адвоката:

- а) формування загальної концепції (основне місце займає реконструктивна діяльність адвоката, реалізація таких якостей, як пам'ять, аналітичне мислення, увага);
- б) розробка тактики захисту (важливі такі якості, як пам'ять, аналітичне мислення, увага);
- в) застосування чи реалізація захисту (реконструктивна діяльність та якості комунікативної групи, в якій виокремлюють два аспекти: психологічний контакт з підзахисним, який відбувається в основному ще до початку судового процесу; під час приватних бесід та психологічний контакт зі складом суду та іншими учасниками судового процесу; при цьому реалізуються якості адвоката як судового оратора.

Варто звернути увагу також обов'язок адвоката подати свої докази суду в обґрунтованій і визначеній формі, ретельно проаналізувавши особу обвинуваченого, встановивши психологічні причини та мотиви скоєного ним злочину.

Таким чином, вміння поєднувати при захисті інтереси суспільства і підзахисного, не протиставляючи їх, а також вміння підкреслити соціальне значення захисту при обстоюванні по суті приватного інтересу – це, безумовно, одна з важливих якостей професійної культури адвоката.

Пошуковий аспект діяльності адвоката виражається в:

- здійсненні збору даних, які він може представити слідчому або суду як докази по кримінальній або цивільній справі, тобто в перевірці фактів, поданих у судове засідання, установлення їхньої вірогідності (істинності). Адвокат не правомочний проводити слідчі дії – це прерогатива уповноважених органів і посадових осіб держави;
- оцінці доказів, обґрунтуванні доведеності або не доведеності відповідних фактів. Для цього він запитує думку фахівців. Така думка, наприклад, необхідна для оцінки висновку експерта.
- пошуку відповідних правових норм і оцінці можливості їхнього застосування.

5.4. Професіограма прокурора

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави.

На прокуратуру покладаються наступні функції:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (прокурорський нагляд);
- 4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Професіограма прокурора – здійснювати вищий нагляд за дотриманням і вірним застосуванням законів органами держави, посадовими особами, громадськими організаціями і громадянами. Статус прокурора визначається Законом України «Про прокуратуру».

Хто може стати прокурором в Україні?

Вимоги до кандидатів на посаду прокурора.

Прокурором окружної прокуратури може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- має стаж роботи в галузі права не менше двох років,
- володіє державною мовою.

Прокурором обласної прокуратури може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- має стаж роботи в галузі права не менше трьох років,
- володіє державною мовою.

Прокурором Офісу Генерального прокурора може бути призначений:

- громадянин України,
- який має вищу юридичну освіту,
- стаж роботи в галузі права не менше п'яти років,
- володіє державною мовою.

Ці вимоги не поширюються на прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка:

- 1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;

- 2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;
- 3) має не зняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Особи, які претендують на зайняття посад в органах прокуратури, до призначення на відповідну посаду зобов'язані повідомити керівництву органу, на зайняття посади в якому вони претендують, про працюючих у такому органі близьких їм осіб.

Соціальний аспект діяльності прокурорських працівників виражається в тому, що, здійснюючи нагляд за виконанням законів на всіх рівнях їх реалізації, вони відповідальні перед суспільством за те, щоб:

- жодне порушення закону не залишилося без уваги;
- підвищувалася відповідальність посадових осіб за порушення законності.

Реконструктивний (конструкційний) аспект діяльності прокурорських працівників полягає в умінні розкрити причини досліджуваних явищ, вивести слідство цих причин. Для цього необхідно мати здатність:

- проникнути в сутність фактів, зрозуміти сенс того, що відбувається, передбачати можливі найближчі й віддалені-прямі і побічні результати (критичність);
- охопити широке коло питань і фактів, спираючись на знання з різних галузей права і практики (грунтовність);
- мобілізувати професійне мислення в складних умовах (цілеспрямованість);
- оперативно вирішувати завдання, оцінювати обстановку і приймати необхідні заходи (гнучкість);
- самостійно ставити цілі і завдання, знаходити їх рішення без сторонньої допомоги (відповідальність).

Комунікативний і посвідчуваний аспекти діяльності прокурорських працівників виявляється в умінні:

- встановлювати контакти з аудиторією в суді за допомогою використання усної професійного мовлення. Мова прокурора повинна

відрізнятися переконливістю аргументації, об'єктивністю, повнотою і всебічністю, сприяти встановленню істини у справі;

- слухати і чути, аналізувати і зважувати факти, повідомлення;
- робити висновки в результаті скрупульозного аналізу доказів;
- простими словами висловити вимоги справедливого вироку в суді. Вся поведінка прокурора як представника держави має бути підпорядковане моральній самодисципліні: неприпустимо його зневажливе або глузливе ставлення до кого б то не було, сперечання із членами суду або адвокатами. Всім повинно бути ясно, що інтереси прокурора - це інтереси суспільства;

Комунікативний аспекти діяльності прокурора нерозривно пов'язаний з використанням мови в її основних формах – усної та письмової. Для прокурора важливо вміти передавати свої думки так само, як і вміти мислити, слухати, чути, а також говорити. Прокурор повинен виявляти вольові якості; його професійна діяльність часто потребує особистої ініціативи, наполегливості, цілеспрямованості та організаційних здібностей.

5.5. Професіограма слідчого поліції

Слідчий – це особа, яка проводить попереднє розслідування кримінальної справи.

Попереднє розслідування справи представляє собою процесуальну діяльність органів дізнання, слідства, прокуратури стосовно виявлення, закріплення й оцінки доказів з метою розкриття злочинів і встановлення осіб, що їх вчинили.

Форми розслідування:

- **Дізнання.** Перебує попередньому слідству і являє собою процесуальну діяльність спеціальних органів, що складається в зборі, перевірці та оцінці доказів з метою всебічного та об'єктивного встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину;

- **Попереднє (досудове) слідство.** Основна форма попереднього розслідування, яка починається з порушення кримінальної справи і закінчується складанням обвинувального висновку, закриттям справи або складанням постанови про передачу справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Слідчому належить активна роль у досудовому слідстві. Він має право давати органам дізнання доручення і вказівки про проведення

розшукових і слідчих дій в розслідуваних справах і вимагати від органів дізнання допомоги при проведенні окремих слідчих дій.

Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України слідчий може самостійно вирішувати кримінальні справи, призначати експертизу, проводити допит, огляд, обшук, виїмку, ексгумацію трупа, накладення арешту на майно та поштово-телеграфну кореспонденцію, відновлювати обстановку і обставини подій, проводити огляд і інші слідчі справи, залучати особу до участі у справі в якості обвинуваченого, закривати справу.

Слідчі дії – частина процесуальних дій, які полягають у виявленні, фіксації і повторній перевірці доказів у кримінальній справі. Для їх здійснення слідчий повинен вміти користуватися обчислювальною технікою, автотранспортом і машинописом. При проведенні попереднього слідства всі рішення про спрямування слідства та проведення слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено отримання санкції чи згоди прокурора або затвердження ним рішення, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення.

Постанова слідчого, винесена відповідно до закону у справі, яка перебуває у його провадженні, є обов'язковим для виконання всіма установами, підприємствами, посадовими особами та громадянами.

Соціальний аспект діяльності слідчого виражається в тому, що він:

- притягає до відповідальності осіб, що вчинили суспільно не-безпечні діяння;
- здійснює профілактику правопорушень, з'ясовує причини й умови злочинності;
- сприяє відновленню порушених прав і охоронюваних законом свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб.

Пошуковий аспект діяльності слідчого виражається в установленні фактів, що мають значення для всебічного повного й об'єктивного розгляду і вирішення кримінальних справ:

- 1) відшукує і фіксує сліди вчиненого злочину (разом з експертом-криміналістом);
- 2) здійснює обшук з метою знаходження слідів знарядь злочину, речей і цінностей, добутих злочинним шляхом, а також інших предметів і документів, що мають значення для справи, при наявності достатніх даних про місце або конкретну особу, що вчинила злочин;

- 3) вилучає труп з місця поховання для судово-медичного дослідження з метою уточнення визначених даних (ексгумація трупа);
- 4) робить виїмки предметів і документів, що мають значення для справи, при наявності точних даних про особу або місце її перебування;
- 5) витребує джерела доказів: направляє вимоги (письмовий запит) особі або організації; відображає факти доставки потрібного об'єкта і його індивідуальних ознак в матеріалах справи; прилучає об'єкт до справи й ін.

Реконструктивний аспект діяльності слідчого (переробка суперечливої інформації, ухвалення рішення) включає наступні пункти:

- реконструкцію обстановки й обставин події у формі слідчого експерименту і повторного огляду показань на місці (аналіз і синтез отриманої інформації);
- реконструкцію, тобто дослідження особи злочинця в її розвитку (вивчення механізму утворення злочинного наміру, злочинної установки, дослідження суб'єктивного відношення злочинця до вчиненого діяння);
- формулювання робочої гіпотези; оцінка доказів, що заснована на повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їхній сукупності, керуючись законом;
- узагальнюючі мотивовані (виключають протиріччя) остаточні висновки по конкретній справі про необхідність залучення особи в якості обвинувачуваного або (за згодою прокурора) звільнення від кримінальної відповідальності, закритті справи, що оформлені у вигляді постанови, яка направляється в суд.

Комунікативний аспект діяльності слідчого полягає в тому, що при офіційному характері постійного спілкування з людьми він повинний стимулювати процес обміну інформацією і домогтися неформального відношення з боку учасників розслідуваної справи, а саме:

- підозрюваного;
- обвинувачуваного під час допитів з метою виявлення спільників і т. п.;
- трудового колективу, громадськості, добровільних помічників, очевидців;
- потерпілих;

- колег з органів дізнання, інших правоохоронних органів з метою швидкого і повного розкриття злочину і установлення винних та ін.

Комунікативний аспект діяльності слідчого вимагає таких особистих і професійних якостей, як: уміння установити контакт і уникати обговорення питань, що традиційно викликають розбіжності, наприклад вести розмову про політику, релігію.

Організаційний аспект діяльності слідчого виражається в плануванні наступних позицій:

- власної роботи протягом робочого дня, тижня;
- проведення затримки підозрюваного, організації обшуку, очної ставки, ходу допиту і ретельної підготовки до нього;
- діяльності, пов'язаної з юридичною справою в умовах ненормованого робочого дня (у випадку звернення в різні установи, організації, до посадових осіб);
- спільної роботи з колегами і всіма учасниками справи, оскільки в процесі досудового слідства він очолює і координує діяльність: оперуповноважених, експертів, фахівців, відповідає за кінцевий результат розслідування.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Поясніть, яку функцію виконує професіограма, а яку профіль посади. Порівняйте їх.
2. Розкажіть, які аспекти відображаються в професіограмі? В чому їх функціонал?
3. Розкажіть про професію судді: в чому її важливість для сучасного суспільства?
4. Назвіть умови, за яких юрист може претендувати на посаду судді.
5. Якими завданнями характеризується професіограма судді.
6. Розкажіть про професію адвоката: в чому її головні функції?
7. Представте професіограму адвоката.
8. Назвіть, за яких умов особа може стати адвокатом в Україні.
9. Розкажіть про професію прокурор: в чому особливість цієї професії, хто та за яких умов може стати прокурором в Україні?
10. Представте аудиторії професіограму прокурора.

11. Розкажіть про професію поліцейського: хто може стати поліцейським та за яких умов?
12. Представте аудиторії професіограму слідчого поліції.

Практичні завдання

1. Складіть кросворд на 10 слів з назвами юридичних та правоохоронних професій.
2. Підготуйте порівняльний аналіз функції, прав та обов'язків слідчого поліції та слідчого прокуратури

Література

Основна література

- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с.
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ, 2020. 158 с.
- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII від 14.10.2014. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність. Закон України № 5076-VI від 05.07.2012. Відомості Верховної Ради. 2013. № 27. ст. 282. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Додаткова література:

- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саєнко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.

Етика правника: збірка тез доповідей і повідомлень учасників круглого столу (21 листопада 2019 р.) / за ред. Т. Б. Вільчик, Я. О. Ковальнової. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2019. 307 с.

Гладчук Д. Деонтологічні засади поліцейської діяльності. Знання європейського права. 2021. № 4. С. 10-14. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.119>

Етична культура поліцейських. URL: <https://www.naiiau.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>

Куліш А.М., Миргород-Карпова В.В. Гносеологічний аналіз категорії «правоохоронна діяльність». Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 43-48. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-3/8>

Про прокуратуру. Закон України № 1697-VII від 14.10.2014. Відомості Верховної Ради. 2015. № 2-3. ст.12. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Етична культура поліцейських. URL:<https://www.naiiau.kiev.ua/news/etichna-kultura-policejskih.html>.

Берендєєва А.І. Правова основа професійної етики працівників поліції / А.І. Берендєєва // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 87 - 91.

Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-ракт. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. 192 с.

Розділ 6. Права людини та діяльність поліції

6.1. Поняття «права людини» та його історична еволюція

Право виступає мірою свободи і зміст його в тому, щоб узгодити свободу окремої людини зі свободою інших членів суспільства, дотримуючись принципу рівності. Право виступає як засобом забезпечення свободи, так і істотним засобом обмеження неузгоджених з суспільними потребами і уявленнями людей про добро і справедливість рівня свободи й обсягу влади. Встановлювані заборони й обмеження повинні бути доцільними з погляду гарантій свободи, а отже, і справедливими.

Право і права людини – це не різні феномени, які незалежними одне від одного, а явища одного порядку і одного типу. **Права людини** – це необхідний, невід’ємний і неминучий компонент будь-якого права, певний аспект виразу сутності права. Право без прав людини так само неможливе, як і права людини поза правом. Таким чином, права людини співвідносяться з правом як частина і ціле.

Еволюція поняття прав людини від природних прав до позитивних правових цінностей, які є однією з найвищих культурних цінностей в цілому, розглядалась багатьма науковцями впродовж століть. Процес теоретичного осмислення прав людини триває й досі, і останніми десятиліттями дедалі частіше лунає думка про те, що права людини – це моральні вимоги до уряду, а не просто права, якими люди наділені від народження, не лише певні можливості, необхідні людині для її існування та розвитку.

Права людини – це моральні принципи або норми, що визначають певні стандарти людської поведінки й регулярно захищаються муніципальним та міжнародним правом. Вони зазвичай розуміються як невід’ємні, фундаментальні права, «на які людина має право просто тому, що вона є людиною», і які «притаманні всім людям», незалежно від їхнього віку, етнічного походження, місцезнаходження, мови, релігії, етнічної приналежності чи будь-якого іншого статусу.

В українській юридичній літературі права людини найчастіше визначаються як певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичних умовах, які об’єктивно зумовлюються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей.

Права людини також - це можливості вибору особою певної поведінки для забезпечення свого нормального існування і розвитку, закріплені в законах, інших правових актах держави і міжнародних документах, обумовлені рівнем економічного, соціального, духовного і культурного розвитку суспільства

Тобто, права людини визначають через її можливості. Права людини мають природну сутність і є невід'ємними від індивіда, вони позатериторіальні і позанаціональні, існують незалежно від закріплення в законодавчих актах держави, є об'єктом міжнародно-правового регулювання та захисту.

Права людини досить часто не розрізняють та плутають з правами громадянина та правами фізичної особи.

Поняття прав людини вживається широко і вузько. В широкому значенні права людини охоплюють весь спектр, найширший комплекс прав і свобод особи, їх різноманітні види. У вузькому значенні розуміються тільки ті права, що не надаються, а лише охороняються і гарантуються державою, діють незалежно від їх конституційно-правового закріплення і державних кордонів. Це:

- рівність усіх людей перед законом,
- право на свободу пересування та вибору місця проживання,
- право на життя і тілесну недоторканність,
- повага людської гідності,
- свобода від довільного, незаконного арешту або затримання,
- свобода віри і совісті,
- право батьків на виховання дітей,
- право на опір гнобителям тощо.

Права і свободи людини окреслюють певну сферу автономного існування індивіда, його життєдіяльності як члена суспільства. Ці правові можливості мають розцінюватися як своєрідні юридичні блага, зміст яких полягає у встановленні і гарантуванні певних меж свободи/несвободи особи. Тому права і свободи людини є органічною складовою юридичною частиною особистості як соціальної характеристики людини, входять до її структури. Вони формуються історично в ході розвитку людської спільноти, і на кожному історичному етапі існує більша або менша сукупність прав і свобод.

Первісне суспільство виробило правила взаємодопомоги і взаємо захисту для виживання людини в умовах боротьби з суворими силами природи.

Ці правила поведінки отримали в науковій літературі назву «мононорм», оскільки вони носили вельми загальний характер і не могли ще бути класифіковані як норми релігії, моралі, звичаєвого права.

Мононорми закріплювали первісну рівність суспільства, яке, з одного боку, забезпечувало рівне положення всіх членів роду, але одночасно з тим підпорядковувало людину спільноті, жорстко регламентуючі всі існуючі в своїх межах зв'язки і відносини. Однак сам факт кристалізації мононорм був очевидною ознакою еволюції людства.

У результаті розпаду первісного устрою одночасно із зародженням класів виникає право. Однак формування правових систем, пов'язане з великими суспільними поділами праці і виникненням привілейованої верхівки, ще не свідчило про еволюцію ідей прав людини. Стосовно до більшості населення використовувалися насильницькі методи управління і лише представники панівного класу могли користуватися своєю свободою.

В сучасному суспільстві права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила: говорять нам, як себе поводити; і вони як арбітри: ми можемо до них звертатися.

В основі концепції прав людини лежать дві основні цінності: людська гідність і рівність. Права людини можна розуміти як щось, що визначає базові норми, необхідні для того, щоб жити з почуттям гідності, і їх універсальність впливає з того, що, принаймні, у цьому всі люди рівні. Ми не маємо і не можемо тут когось виокремлювати. Щоб прийняти концепцію прав людини, достатньо визнання цих двох переконань або цінностей.

Майже повсюдно визнано, що влада держави не може бути безмежною, вона повинна бути обмежена необхідністю забезпечити хоча б мінімальні умови всім, хто перебуває під її юрисдикцією, щоб вони могли жити з почуттям людської гідності.

Із цих двох основних цінностей можна вивести багато інших і за їх допомогою точніше визначити, як на практиці мають співіснувати люди і суспільства. Розглянемо деякі з них.

Свобода, оскільки людська воля становить важливу частину людської гідності; примушування робити щось усупереч нашому бажанню принижує людську особистість.

Повага до інших, оскільки відсутність поваги до інших не дозволяє оцінити їх індивідуальність і людську гідність.

Недискримінація, оскільки рівність людей з погляду людської гідності означає, що ми не можемо судити про людей на підставі фізичних (або інших) ознак, які не пов'язані з людською гідністю.

Толерантність, оскільки нетерпимість вказує на відсутність поваги до відмінностей, а рівність не означає тотожності або однаковості.

Справедливість, оскільки люди, рівні у своїй приналежності до людського роду, заслуговують справедливого ставлення.

Відповідальність, оскільки повага прав інших осіб тягне за собою відповідальність за свої дії і надає зусилля для реалізації прав всіх і кожного.

Характеристика прав людини

Права людини невід'ємні.

Це означає, що ви не можете їх втратити, оскільки вони пов'язані із самим фактом людського існування. За певних обставин дію деяких з них, хоча і не всіх, може бути призупинено або обмежено. Наприклад, якщо хтось визнаний/визнана винним у скоєнні злочину, його/її можуть позбавити волі, або під час громадянських заворушень уряд може ввести комендантську годину, що обмежує свободу пересування.

Права людини неподільні, взаємозалежні і взаємопов'язані.

Це означає, що різні права людини по суті пов'язані між собою і не можуть розглядатися окремо. Здійснення одного права залежить від здійснення багатьох інших прав, і немає жодного права, яке було б важливіше за інші.

Права людини універсальні.

Це означає, що вони так само стосуються всіх людей в усьому світі, причому без обмежень за часом. Кожен/кожна має право користуватися правами людини без будь-якої різниці, як-то щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Загальна декларація прав людини

Під час Другої світової війни союзники взяли чотири свободи – свободу слова, свободу віросповідання, свободу від страху і свободу від злиднів, як свої основні цілі війни. Коли по Другій світовій війні злочини нацистської Німеччини стали відомими світовій громадськості, склався консенсус щодо того, що Статут ООН недостатньо чітко визначає права, про які йдеться. Виникла потреба

прийняття загальної декларації, яка б уточнила перелік прав людини, щодо яких діяли б положення Статуту ООН

Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ) – декларація, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року в Паризькому палаці Шайо. Декларація стала результатом безпосереднього досвіду Другої світової війни і представляє перше глобальне вираження невід’ємних прав, які мають усі люди.

Декларація складається з 30 статей, що лягли в основу наступних міжнародних договорів, регіональних документів із прав людини, національних конституцій тощо.

Міжнародний законопроект з прав людини складається з Всесвітньої декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та двох факультативних протоколів до нього. У 1966 році Генеральна Асамблея прийняла два докладні договори, які завершують Міжнародний законопроект про права людини. В 1976 році, після того як договори були ратифіковані достатнім числом окремих націй, законопроект набув статусу міжнародного правового акта.

Книга рекордів Гіннеса описує Декларацію як світовий «Найбільше перекладений документ». В його преамбулі, уряди країн взяли на себе зобов’язання забезпечити загальне та ефективне визнання і дотримання прав людини, викладених у Декларації.

Прийняття Загальної декларації – це важливе міжнародне святкування, яке щорічно відзначається 10 грудня, та називається Днем прав людини або Міжнародним днем прав людини. Святкування відбувається у осіб, громадських і релігійних організацій, правозахисних організацій, парламентів, урядів та Організації Об’єднаних Націй.

Конфлікти прав

Однак права можуть також бути суперечливими та конфліктувати між собою. «**Конфлікти прав**» стосуються суперечностей, які можуть трапитися між різними правами людини або одними й тими ж правами різних людей.

Таким прикладом може бути ситуація, коли двоє пацієнтів, щоб вижити, потребують донорського серця; однак у наявності лише одне для трансплантації. У цьому випадку право на життя одного

пацієнта/однієї пацієнтки перебуває у конфлікті з тим самим правом другого пацієнта/другої пацієнтки.

Інший приклад стосується випадку з евтаназією, коли право одного/однієї на життя може суперечити з його/її власним правом на смерть або правом звільнитися від принизливого лікування.

Таким чином, конфлікують різні права однієї людини. Третій випадок стосується ситуацій, коли вступають у протиріччя різні права людини різних людей. Один приклад цього відображений у випадку в єврейській громаді міста Осло та інших міст у Норвегії, взятому Комітетом ООН для демонстрації усунення расової дискримінації.

У 2000 році група, відома під назвою «Черевичники», пройшла з маршем на честь нацистського лідера Рудольфа Гесса. Учасники були вдягнуті в «напіввійськову» форму, а лідер – містер Терье Сьйолі проголосив антисемітську промову, після якої натовп неодноразово салютував нацистам і вигукував: «Sieg Heil» (За перемогу!). Протиріччя в цьому випадку було між правом містера Сьйолі на свободу самовираження і правом єврейської громади не зазнавати дискримінації. Комітет ООН гадає, що твердження містера Сьйолі містять ідеї расової переваги й ненависті і тому така надзвичайно образлива промова не підлягає захисту правом свободи самовираження.

6.2. Три покоління прав людини: загальна характеристика

Права людини постійно змінюються, постійно розвиваються. Основні права й свободи забезпечують різні сфери життя людини: особистісну, політичну, соціальну, економічну, культурну. Відповідно до цього вони й структуруються по групах і найменуваннях. Варто мати на увазі, що ці права відносяться не тільки до різних сфер життєдіяльності, також вони розрізняються й у хронологічному порядку – за часом свого виникнення.

Покоління прав людини – це класифікація прав людини, відповідно до їх історичного розвитку. Традиційно, їх прийнято ділити на три, але все частіше з'являється думка про виокремлення четвертого покоління.

Розвиток суспільства та світової спільноти, який триває вже кілька десятків століть, проходить через різні стадії та цикли, однак процес еволюції права, як одного з яскравих здобутків людської культури, знаходиться, на нашу думку, на піковій точці. Адже право, як система правил поведінки, яка регулює всі види відносин в державі та суттєво впливає на якість життя людей, зазнало суттєвих змін,

еволюціонувавши від рабовласництва до сучасних цінностей, головною з яких є життя людини, її честь та гідність.

Перше покоління прав і свобод людини отримали своє ідейне обґрунтування та законодавче закріплення в епоху «Просвітництва». Такі права, як: право на життя, свободу, власність, завойовані під час буржуазних революцій у Європі, а потім зафіксовані в юридичних нормативно-правових актах і законодавстві, були визнані демократичними цінностями.

***Визнання цих прав** (теоретики їх називають «негативні») зобов'язують державу не втручатися у сферу індивідуальної свободи і створювати умови участі громадян в політичному житті.*

Людство поступово визнавало, що існують такі речі, які всемогутня держава робити не може, що народ повинен мати певний вплив на ті політичні процеси, наслідки яких позначаються на ньому. Двома центральними ідеями були: ідея особистої свободи та ідея захисту особи від державного свавілля. Сьогодні громадянські та політичні права докладно викладено у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права і в Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. До їх складу також входять право брати участь в управлінні державою та заборона катувань.

Вже у ХХ сторіччі отримали розвиток права людини **Другого покоління**, покликані забезпечити не просто вільне життя, а й певний матеріальний добробут людей. Це комплекс соціально-економічних прав, таких як: право на працю, право на відпустку, право на соціальне забезпечення у випадку хвороби та інші. Ці положення увійшли до Конституції ФРН (Федеративної Республіки Німеччини), а згодом - до інших нових європейських конституцій.

Люди усвідомили, що людська гідність потребує більшого, ніж просто невтручання держави, як передбачено громадянськими і політичними правами. Соціальні, економічні та культурні права визначено в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, а також в Європейській соціальній хартії Ради Європи.

***Друге покоління прав людини** стало реакцією на несправедливий розподіл благ у суспільстві і усвідомленням потреби в соціальному захисті людини в державі. Ідея про комплекс соціальних прав, при якому держава забезпечує певний рівень життя людини з'явилася у початковий період індустріалізації на початку ХІХ столітті в період формування соціалістичних традицій, що прокотилися в Європі.*

Права другого покоління відображають той факт, що певний мінімальний рівень матеріального забезпечення необхідний для гідності людини, а також той факт, що, наприклад, відсутність роботи або житла може бути принизливим. Юридичне визнання цього покоління прав людини необхідно відносити до 20 – 30 років ХХ століття.

Соціальні права – це права, необхідні для повноцінної участі у житті суспільства. Вони включають, принаймні: право на освіту і право на створення та утримання сім'ї, право на відпочинок, охорону здоров'я, недоторканність приватного життя і відсутність дискримінації.

Економічні права включають: право на працю, відповідний рівень життя, право на житло і пенсію, якщо людина стара або непрацездатна. Економічні права відображають той факт, що для збереження людської гідності необхідним є певний мінімальний рівень матеріального забезпечення, а також той факт, що, наприклад, відсутність гідної роботи або житла може бути психологічно принизливою.

Культурні права відносять до культурного «способу життя» суспільства і зазвичай їм приділяють менше уваги, ніж багатьом іншим видам прав. Вони включають: право вільної участі в культурному житті суспільства і, можливо, також право на освіту.

По закінченню другої світової війни почало «народжуватись» **Третє покоління прав і свобод людини (їх також називають «колективні права»)**. Відмінною рисою цих прав є те, що вони мають колективний характер і можуть реалізовуватися організаціями.

Прийняття міжнародною спільнотою «Загальної декларації прав людини» Генеральною Асамблеєю ООН в Парижі 10 грудня 1948 року, ознаменувало новий етап у розвитку концепції прав і свобод. Розроблена представниками усіх регіонів світу з різноманітними правовими й культурними базами, вона сформулювала та встановила єдиний стандарт цінності основних прав і свобод людини по всьому світу.

Статті 1 та 2 цієї Декларації закріплює наступне: «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти по відношенню один до одного в дусі «братства», та: «Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».

Конституція України повністю підтримує в своєму змісті ті цінності, права і свободи, проголошені світовою спільнотою, в статті 21 закріплює наступне: «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

Ідея, покладена в основу прав третього покоління, це ідея солідарності; ця категорія прав охоплює колективні права суспільства або народів, такі як право на стабільний розвиток, мир та безпечне навколишнє середовище.

Конкретні права, які зазвичай відносять до категорії прав третього покоління, це: право на розвиток, мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільною культурною спадщиною людства, право на інформацію та гуманітарну допомогу.

Забезпечити дотримання прав третього покоління має не держава, а міжнародна спільнота.

Список міжнародно-визнаних прав людини не залишається статичним, незмінним, а є досить рухливим, динамічним. Хоча жодне з прав, перерахованих у Загальній декларації прав людини, не піддавалося сумніву або запереченню за більш ніж 70 років її існування, нові документи прояснили і розвинули деякі з основних концепцій, які були викладені в цьому первісному документі.

Нові наукові відкриття в кінці ХХ ст. і початку ХХІ ст. підняли ряд питань, що стосуються етики та прав людини, зокрема, в галузі генної інженерії, а також щодо трансплантації органів і тканин. Питання про саму природу життя і про можливість захисту і якості життя людини доводиться вирішувати в результаті технічних досягнень в кожній з цих областей. Четверте покоління прав називають соматичними – право на евтаназію, репродуктивні права та права, пов'язані з розпорядженням органами і тканинами, права в сексуальній сфері. Правове регулювання обсягу цих прав різниться в кожній державі, про що свідчить практика Європейського суду з прав людини.

6.3. Четверте покоління людини: сучасні новації

Масштабні зміни в суспільному та науковому житті людства наприкінці ХХ та протягом перших двох десятиліть ХХІ століття зумовили виникнення четвертого покоління прав людини.

Є думка, що до прав четвертого покоління належать усі права, що виникли внаслідок науково-технічного прогресу, відкриттів в медицині, біології, генетиці, в космічній сфері. А саме всі так звані «соматичні права» (право на евтаназію, клонування), та права інформаційні.

Дійсно, в сучасній юридичній науці каталог людських прав четвертого покоління становлять дві підгрупи: «соматичні права» та «інформаційні права». Етимологічно поняття «соматичний» («соматичні») походить від грецького слова «soma» – «тіло». Тобто мова йде про групу прав людини, які пов'язані з її можливістю самостійно розпоряджатися своїм тілом.

До соматичних відносять наступні права:

- право на трансплантацію органів та тканин,
- право на аборт,
- право на клонування,
- штучне репродукування,
- сурогатне материнство
- право на евтаназію,
- право на зміну статі,
- право на одностатеві шлюби,
- право на вільну від дитини сім'ю,
- право на незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами.

Що ж стосується **другої групи прав людини (інформаційні права)**, які чітко простежуються у складі четвертого покоління, а саме прав, пов'язаних з розвитком цифрових технологій, зокрема інтернету, то до них слід віднести такі:

- право на вільний доступ до інтернету,
- право на свободу слова в інтернеті,
- право на захист конфіденційності і персональних даних в інтернеті,
- право на віртуальну реальність.

Право, як система правових норм і регулятор відносин в суспільстві, повинне давати адекватну відповідь на ці зміни у вигляді відповідного нормативного регулювання.

Але, проблема правового закріплення означених можливостей для особи ускладнюється тим, що вперше за період існування людства можна констатувати фактичне заперечення ними норм релігії і моралі.

Юристи, філософи, медики, богослови ведуть гучні дискусії стосовно четвертого покоління людських прав. Наука не може передбачити, як реалізація цих можливостей особи позначиться на майбутньому поколінні людей.

Еволюція прав людини на прикладі різних поколінь демонструє, щонайменше, два важливі аспекти:

1) **по-перше**, генезис уявлень про права людини неодмінно обумовлюється історичними, соціокультурними детермінантами; іншими словами, «статус» прав людини визначається тим чи іншим «духом» епохи, в межах якої права закріплюються й починають реалізовуватися;

2) **по-друге**, в основі формування прав людини різних поколінь лежить ціннісна складова.

При ще не ясній картини і не чіткому уявленні про четверте покоління прав людини перед людством виник новий виклик – життя людини і захист його прав в умовах нового кіберпростору. Багато вчених припускають **п'яте покоління прав** людини, пов'язане з безпекою в інтернет просторі а також з розвитком космічної індустрії. Дана категорія прав людини ще до кінця не оформлена і регулюється, у більшій мірі, національним правом держав. Але ця тема подальших досліджень вчених правників, соціологів, психологів та інших напрямків науки.

6.4. Діяльність поліції із забезпечення прав і свобод людини

Реформування правоохоронної системи є важливим етапом для кожної країни, що перебуває на шляху становлення та прагне побудувати справжню демократичну державу, де пануватиме верховенство права. Така реформа в Україні триває з 2015 року. Упродовж реформи органи внутрішніх справ повинні пройти складний процес трансформації із каральних органів у сервісну службу європейського зразка, основним завданням якої стане забезпечення прав і свобод людини.

2 липня 2015 року було прийнято закон України «Про Національну поліцію». Відповідно до статті 1, «Національна поліція України (поліція) – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку». Одним із завдань поліції визначено охорону прав і свобод людини.

Поліція є найбільш чисельним правоохоронним органом. І саме з представниками поліції пересічний громадянин потенційно має велику кількість контактів з приводу захисту його прав та законних інтересів.

Питання дотримання прав і свобод людини та громадянина працівниками поліції є вельми актуальною проблемою сьогодення не тільки в Україні, а й в інших Європейських країнах. Стаття 3

Конституції України, яка виступає гарантом прав і свобод людини та громадянина визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

В статті 1 Закону України «Про Національну поліцію» зазначається, що «поліція» – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Дане визначення говорить про те, що одним із основних органів охорони правопорядку в Україні є – Національна поліція.

Стаття 50 Закону України «Про Національну поліцію» чітко визначає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Цей принцип застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації.

Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України. Здійснення заходів, що обмежують права та свободи людини, має бути негайно припинене, якщо мета застосування таких заходів досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування.

Поліцейським за будь-яких обставин заборонено сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

У разі виявлення таких дій кожен поліцейський зобов'язаний негайно вжити всіх можливих заходів щодо їх припинення та обов'язково доповісти безпосередньому керівництву про факти катування та наміри їх застосування.

У разі приховування фактів катування або інших видів неналежного поводження поліцейськими керівник органу протягом доби з моменту отримання відомостей про такі факти зобов'язаний ініціювати проведення службового розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Якщо було виявлено такі дії, то поліцейський зобов'язаний повідомити про це орган досудового розслідування, уповноважений на розслідування відповідних злочинів, вчинених поліцейськими.

У діяльності поліції забороняються будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками.

Отже, основною метою поліції є недопущення жодного випадку порушення прав людини, однак було б наївним вважати, що можна негайно й абсолютно усунути випадки порушень прав людини в діяльності органів внутрішніх справ.

Проте, нажаль, порушення прав і свобод людини і громадянина працівниками поліції наразі мають місце на території нашої держави. Результати моніторингових візитів національного превентивного механізму працівниками Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини свідчать про порушення поліцейськими прав і свобод людини під час затримання та перебування в територіальних органах поліції. Під час моніторингових візитів продовжують виявлятися факти надмірного застосування сили працівниками поліції під час затримання громадян.

Відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» рівень довіри населення до поліції є основним критерієм оцінки ефективності діяльності органів і підрозділів поліції.

Важливим інструментом забезпечення прав людини в діяльності поліції є громадські ради при Головному управлінні Національної поліції, Управління Національної поліції. За правовим статусом це консультативно-дорадчі органи, які надають консультативно-методичну допомогу національній поліції ГУНП (УНП) у реалізації завдань відомства щодо дотримання прав людини, здійснюють громадський контроль за дотриманням прав людини та діяльністю поліції.

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям «право», «права людини», «покоління прав людини» та поясніть, в якому контексті вони пов'язані між собою?
2. Розкажіть про історичні передумови виникнення прав людини взагалі.
3. Вкажіть, на які три покоління прийнято розділяти права людини?
4. Розкажіть, які права відносяться до першого покоління? В якому історичному періоді і чому вони розвивались?
5. Поясніть, що стало передумовою для формування і розвитку другого покоління прав людини?
6. Надайте аудиторії інформацію про третє покоління прав людини та висловіть свою думку щодо еволюційного процесу розвитку цього явища.
7. Розкажіть про четверте покоління прав людини. Оберіть одне із соматичних чи інформаційних прав та висловіть свою позицію щодо нього.
8. Що ви думаєте про можливий подальший розвиток прав людини? Спрогнозуйте ситуацію. Чи не спостерігається конфлікт права, моралі та релігії в цьому випадку?
9. Яка роль поліції в охороні прав і свобод людини? Поясніть, як на вашу думку співвідносяться поняття «право» і «свобода»?
10. Як чинне законодавство регулює процес здійснення поліцейськими своїх повноважень? Чи відомі вам обмеження щодо застосування останніми заходів примусу?

Практичні завдання

1. Складіть конспект з теми «Загальна декларація прав людини».
2. Складіть таблицю фактів, які свідчать «за» і «проти» легалізації евтаназії в Україні.
3. Підготуйте невеличку доповідь на тему: «Моє ставлення до заборони абортів».

Література
Основна література

- Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я: монографія / за заг. ред.: д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020 р. 444 с.
- Права людини та мас-медіа в Україні. Частина 2: Збірник конспектів лекцій [Тексти] / Авт. кол. За ред. Виртосу І., Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2020. 328 с.
- Діяльність національної поліції України із забезпечення прав і свобод людини та громадянина. <http://pokrovsk-police.dn.ua/news/view/1841>
- Права людини в діяльності української поліції. 2017. Загальний огляд / За заг.ред. Крапивіна Є. О. К. : Софія-А, 2018 р. 36 с
- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с.
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ. 2020. 158 с.
- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Саенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws](https://zakon.rada.gov.ua/laws)
- Шебаніц Д. М. Сучасна проблематика теорії «поколінь прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції. Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Т. 1. Вип. 31. С. 57–61.

Додаткова література

- Маложон О.І. Четверте покоління прав людини в контексті української сучасності. Юридичний науковий електронний журнал. № 12. 2021. С. 41-44. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/6>

- Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. Підприємницьке господарство і право. № 12. 2019. С. 266-271. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.12.49>
- Маланчук Т.В., Корощенко К.Р. Четверте покоління прав людини – погляд з 21 століття. «Молодий вчений» № 6 (106). 2022 р. С. 90-93. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-6-106-20>
- Пуховська А.С. Еволюція розуміння прав людини в контексті юридичного позитивізму. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2013 р. Серія ПРАВО. Випуск 23. Частина I. Том 1. С. 86-91.
- Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів. Часопис Київського університету права. 2011. № 2. С. 298–301.
- Дутко А.О., Заболотна М.Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 3. С. 82–90.
- Бунчук О. Новітні людські права: прийняти не можна заборонити. URL: <https://law.chnu.edu.ua/novitni-liudski-prava-pryiniaty-nemozhnazaboronyty/>

Розділ 7. Конфлікти в професії поліцейського та способи їх врегулювання

7.1. Поняття конфлікту та його види

Конфлікти існують в багатьох сферах людського життя, в соціумі, на міжнародній арені, в природі, серед тварин і навіть на рівні природних явищ. Не буде помилкою сказати, що конфлікти у є досвіді будь-якої людини. А окремі юридичні та правоохоронні професії працюють саме на межі конфлікту, або навіть у самій його середині. Так, поліція є саме тим органом державної виконавчої влади, який тримає межі суспільного порядку, які порушуються саме конфліктами: з правилами поведінки та законом, з іншими людьми та інш. Тому варто приділити увагу поняттю конфлікту, проаналізувати його, як явище, визначити позитивні та негативні сторони, дослідити способи керування конфліктами, які мають засвоїти поліцейські.

*Слово **конфлікт** походить від латинського слова від «conflictus», що перекладається як «зіткнення». Тому конфлікт завжди визначається як зіткнення протилежних інтересів, поглядів, оцінок, цінностей.*

Головну роль у виникненні конфліктів відіграють так звані конфліктогени. **Конфліктогени** – це слова, дії (або бездіяльності) осіб або інших суб'єктів, що можуть призвести до конфлікту. Це протиріччя, яке виникає між людьми, колективами, або навіть державами, у процесі спілкування або спільної діяльності, через непорозуміння або протилежність інтересів або цінностей.

Конфлікт також визначають як відсутність згоди між двома і більше сторонами. Конфлікт часто породжує конкуренція а ось примирює конфлікти – співробітництво сторін.

Ще одне визначення конфлікту наступне. Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, в міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів або груп людей, які пов'язані з гострими негативними емоціями та переживаннями.

За суттю конфлікт означає суперечність, розбіжність, неузгодженість, боротьбу між думками, ідеями, потребами, інтересами, цінностями, бажаннями, позиціями людей.

Дослідження конфлікту почалось ще з давніх періодів історії людства. На думку стародавніх китайських філософів, конфлікт є джерелом розвитку природи та суспільства, тому що саме в ньому народжується світ, який наповнено протиріччями, такими як: день і ніч, вогонь і полум'я, інь та янь.

Мислителі античності вивчали природу протилежностей і суперечностей, визнаючи їх частиною соціальної реальності людини. Античні погляди мислителів Древньої Греції на конфлікт будувалися на фундаменті роздумів про протилежності і суперечності. Вони називали конфлікт важливим атрибутом суспільного життя та розвитку

Наприклад, філософ Геракліт вважав, що у світі все породжується через ворожнечу і конфлікт, що єдиний закон космосу – це війна. Геракліт автор наступного вислову: «Війна — батько всього і цар усього».

В часи Епохи Відродження дослідження конфліктів продовжувалось. Ніколо Макіавеллі, наприклад, вважав конфлікт постійним станом суспільства, через порочну природу людини та прагнення різних груп людей до постійного та необмеженого матеріального збагачення. Такої ж думки додержувався і Томас Гоббс, а також багато інших філософів.

Чарльз Дарвін також приділяв увагу темі конфлікту та його впливу на еволюції; у своїй роботі, яка носить назву «Походження видів», він писав про те, що розвиток живої природи здійснюється в умовах постійної боротьби за виживання, що і складає природний механізм добору найбільш пристосованих видів.

У сучасний час динамічний розвиток демонструє така комплексна міждисциплінарна наука, як **Конфліктологія**. Це вчення про конфлікт, його генезу, наслідки тощо. В конфліктології «зустрічаються» багато галузей знань: соціологія, психологія, політологія, біологія, право тощо.

Види конфліктів

Конфлікти можна класифікувати за різними критеріями.

За ступенем виразності: на відкриті та закриті.

За кількістю учасників: на міжособистісні та міжгрупові.

За способом розв'язання: насильницькі та ненасильницькі.

За сферою прояву: політичні, соціальні, економічні, організаційні, трудові, міжкультурні, етнічні, релігійні тощо.

За кількістю учасників: на внутрішньо особистісні, міжособистісні, групові, конфлікти між особистістю і групою.

За часом існування: на короткочасні та довготривалі.

За глибиною прояву: поверхневі та глибинні.

Ознаки конфлікту

1) В соціальному житті конфлікт «створюють» люди. Вони – його сторони та учасники. Адже конфлікт є соціальним, суспільним явищем. Люди діють у ньому як соціальні істоти.

2) У конфлікті важлива не сама проблема, важливіше – хто та як дивиться на неї. Інколи важко зрозуміти проблему, через яку виник конфлікт. Це тому, що люди по-різному дивляться на одну і ту ж саму ситуацію «через свої окуляри», через призму свого життєвого досвіду або через систему власних уявлень, цінностей. Вважається, що конфлікт – це внутрішньо сконструйоване бачення ситуації. Він утворюється у внутрішній свідомості учасників. На бачення конфліктної ситуації впливають також соціальний статус людей, їхні соціальні ролі, позиції у конкретний момент.

Конфлікт виникає й через те, що очікування майже завжди не справджуються. Отже, у конфлікті не слід забувати, що кожний бачить ситуацію зі своєї позиції.

3) Конфлікт – це є завжди протилежність цілей, позицій, думок, інтересів, що спричиняє відповідні наслідки. Сварки, суперечки ще не є конфліктами. Конфлікт реально існує, якщо є негативний наслідок розбіжностей у думках, емоційних реакціях. Він виявляється у ворожій, агресивній поведінці однієї особи чи інших, між якими виникло непорозуміння. Наслідок – це є припинення позитивних взаємин, міжособистісної взаємодії, або появи агресії, депресії у людини.

Головною ознакою конфлікту є те, що особи вдаються до різноманітних негативних, жорстоких дій з метою відстояти свою позицію. Обурливі почуття доходять до моменту кипіння і людина здатна на неочікувану реакцію. Це – відмова від виконання своїх обов'язків, бойкот, страйки, погрози, написання скарг.

Проте бувають випадки, коли тільки одна із сторін визначає ситуацію як конфліктну, має претензії до партнера, який може навіть не здогадуватись, що він залучений до конфлікту та викликає негативні емоції у партнера.

4) Порушення спілкування – це передумова, ознака, наслідок конфлікту.

Якщо не дотримуватись правил позитивного міжособистісного спілкування, то тоді розвиваються передумови виникнення конфлікту. Особливістю конфлікту є відсутність нормального спілкування між сторонами, коли вони перестають слухати і чути один одного, вдаються до звинувачень і образ.

Отже, одним із засобів вирішення конфлікту є організація спілкування, побудована на необхідних правилах, у процесі якого учасників шукають спільну основу та інтереси, шлях задоволення.

7.2. Позитивні та негативні функції конфлікту

Протиріччя, які є змістом конфлікту та його причиною, супроводжують цей процес до його фіналу. Адже головне протиріччя, на нашу думку, виявляється в тому, що більшість конфліктів можна одночасно характеризувати і як негативне, і як позитивне явище.

Іншими словами, конфлікти несуть в собі і деструктивні і позитивні наслідки, як для їх учасників, так і для навколишнього середовища. Якщо тільки одна із сторін не прагне повного знищення іншої, що можна віднести до зони патологічних конфліктів.

Багата кількість людей бачать тільки негативні сторони та наслідки конфліктів, тому намагаються зробити все можливе, щоб уникнути конфлікту. Ми не говоримо, що конфлікт – це добре і треба створювати конфлікти якомога частіше. Зовсім ні. Проте ми говоримо про те, що конфліктів не треба боятись, особливо представникам поліцейських професій. Майбутнім правоохоронцям треба вивчити конфлікт, як особливе явище соціальної дійсності, дослідити його причини, функції, наслідки та навчитись не втягуватись в конфлікт емоційно, а знаходитись в ньому у спокійному стані, зберігаючи здатність аналізувати ситуацію і керувати ним, мати стресостійкість.

Функції конфлікту

Функціями конфлікту ми називаємо ролі, яку виконує конфлікт для його учасників.

Наприклад, працівник звертається до керівника з проханням підняти заробітну плату, а керівник йому відповідає відмовою, при цьому піднімаючи ставку заробітної плати своєму особистому помічнику. Між працівником і керівником утворюється конфлікт. Для працівника цей конфлікт – прояв бажання відстояти свої права та свою позицію. Для керівника цей конфлікт – наслідок прояву його влади та позиції, яка є головною, пріоритетною.

Якщо цей конфлікт не буде вирішено на місці і він зазнає ескалації (посилення, розвитку, продовження), одна із сторін може звернутися до суду і тоді в поле цього конфлікту зайдуть юристи: адвокати обох сторін і суддя. Ось так конфлікти дають роботу юристам. Якщо конфлікт двох людей перейде в особисте поле і одна людина спричинить майнову чи фізичну шкоду іншій – буде реакція правоохоронних органів, а до конфлікту будуть залучені поліцейські.

Негативні функції конфлікту знаходять свій прояв у наступному.

- 1) **Конфлікт порушує діючий порядок речей, що викликає стрес.** Це сприяє невдоволенню учасників конфлікту і може викликати в них певні негативні емоції, такі як страх, агресію, жаль, журбу тощо.
- 2) **Конфлікт може зупинити важливі процеси.** Під час конфлікту «ламається» старий зв'язок та припиняється контакт. Це може викликати негативні наслідки у вигляді матеріальних затрат та дискомфорту, тягнути за собою непередбачувані витрати. Сторони мають шукати нові можливості для задоволення своїх потреб, або відчувати фрустрацію.
- 3) **Конфлікт потребує ресурсів, він має свою ціну.** Для «обслуговування» конфлікту потрібні психологічні, соціальні та матеріальні ресурси.
- 4) **Конфлікт треба вміти витримувати.** Сторони мають володіти певною стійкістю, щоб перебувати у конфлікті, не руйнуючись від таких обставин.
- 5) **Конфлікт може призвести до справді негативних наслідків для однієї із сторін, або для обох учасників.** Також під час конфлікту можуть постраждати інші люди, які до змісту конфлікту відношення не мають.

Позитивні функції конфлікту виявляються в наступному.

1) Конфлікт є способом фіксації і прояву протиріч. Ці протиріччя можуть бути такими, які сторона (сторони) скривають або не хочуть визнавати, тобто не явними, а латентними, скритими. Конфлікт – єдиний спосіб їх проявити, що може бути проявом визнання правди, декларації справжніх намірів. Тому ми можемо сказати, що конфлікт виконує інформаційну та «діагностичну» функцію. Він дає можливість самим учасникам краще усвідомити свої потреби.

2) Конфлікт також є способом розв'язання суперечностей. Існують ситуації, коли протиріччя сторін може знайти своє рішення тільки через конфлікт і ніяк іншим чином.

3) Конфлікт стимулює сторони до прояву своїх ресурсів. Або їх усвідомлення, виконуючи пізнавальну функцію. Також не варто знецінювати той досвід, які учасники отримують під час конфронтації та після неї.

4) Конфлікт стимулює розрядження напруги. Його прояв може звільнити сторони від давнього незадоволення, яке накопичувалось і не проявлялось відкрито раніше. Після конфлікту можуть відбутись зміни, які підуть на користь на його сторонам. Наприклад, відбудуться довгоочікувані зміни, станеться перерозподіл ресурсів, зміняться ролі, перелік обов'язків, або сторони відкриють нові можливості та горизонти, які були невідомі їм, до конфлікту.

5) В результаті конфлікту відбуваються зміни. Після конфлікту ситуація може стабілізуватись, правила – оновитись, що буде більше відповідати сучасним потребам сторін конфлікту.

Стадії конфлікту

Багато конфліктів розвивається за схожою схемою. Розглянемо докладніше окремі стадії конфлікту:

- попередні умови;
- сприйняття і переживання конфліктної ситуації;
- прояви конфлікту;
- припинення або вирішення конфліктної ситуації;
- наслідки.

Прояви конфлікту

Відкритий конфлікт виявляється в заявах, діях і реакціях конфліктуючих сторін, зокрема:

- незначні розбіжності і нерозуміння;

- відкритий виклик;
- агресивні вербальні атаки;
- погрози і ультиматуми;
- агресивні невербальні атаки.

7.3. Конфліктна компетентність поліцейського

Взагалі під «компетентністю» розуміють наявність знань і досвіду людини у будь-якій сфері. Це слово походить від латинського «competentia», яке в перекладі означає «коло питань, у яких людина добре обізнана».

Компетентність будь-якого профілю (соціальна, наукова, професійна) набувається плідною працею людини, здобувається в процесі навчання та праці, реалізовується на практиці та слугує підвищенню рівня професійності фахівця.

Конфліктна компетенція (або як ще її називають деякі автори – конфліктологічна) представляє собою систему знань і навичок щодо структури конфлікту, причин, з яких він виникає та особистості стосовно того, як поводити себе у конфлікті, або як керувати ним.

В конфліктній компетенції можна виділити наступні компоненти:

- 1) теоретичні знання про конфлікти;
- 2) наявність широкого спектру інструментів, які можуть бути застосовані під час конфлікту, для його регулювання (складання карти конфлікту, психологічні та коучінгові техніки, вербальні прийоми, поведінкові техніки та інше);
- 3) застосування цих технік, згідно потреб особи.

Змістом конфліктної компетенції поліцейського є:

- високі інтелектуальні ресурси особи, які виявляються в наявності широкої теоретичної бази (велика кількість знань про теорію конфлікту) та розумінні всіх факторів, які впливають на виникнення конфлікту;
- здатність виявляти глибинну суть конфлікту, або його мету;
- здатність аналізувати ситуацію з боку кожного учасника конфлікту;
- здатність моделювати та прогнозувати розвиток конфлікту;

- вміння витримувати конфлікт, якщо сам є його учасником. Що означає – лишатись емоційним нейтральним, не дозволяти власним емоціям захоплювати розум та діяти імпульсивно;
- здатність дотримуватись певної екологічності, під час конфлікту. Тобто не переходити межі юридичних та етичних кордонів, зберігати в собі повагу до іншої сторони, навіть під час конфронтації, адже компетентна людина розуміє, що інший учасник має свої власні мотиви, які вкрай важливі для нього (в кожній стороні своя правда);
- здатність піти на компроміс, в разі потреби припинити конфлікт;
- здатність керувати конфліктом, робити його більш гострим, або навпаки, згладжувати та вирішувати його, регулювати «градус напруги» сторін, якщо цього потребує задача, які стоять перед юристом.

Конфліктна компетентність поліцейського потребує знання психології (різних її напрямків), адже конфлікти завжди супроводжуються людськими емоціями і треба знати, що з ними робити, як проявляти їх екологічно і спрямовувати у конструктивне русло.

Метод «картографія конфлікту»

дин із методів роботи з конфліктом, який є простим і доступним для кожного, в тому числі для студентів, які тільки опановують знання правоохоронної професії, є метод «картографії конфлікту».

Він полягає у наступному.

Якщо ви є учасником конфлікту, то маєте проаналізувати цей конфлікт, причини його виникнення, мотиви та поведінку усіх учасників (в тому числі свою власну), склавши просту схему.

Для здійснення цієї роботи вам знадобиться аркуш паперу та ручка.

В центрі сторінки напишіть коротко проблему, через яку виник конфлікт (його причину), розмістите з різних сторін сектора, які будуть представляти учасників конфлікту та запишіть, хто вони, яка їх роль у конфлікті, чого хоче кожний з них, в тому числі вкажіть інформацію і про себе.

Цей метод корисний тим, що дозволяє подивитись на конфлікт «зверху», побачити цілісну картину, приділити увагу не тільки своїй

слабкій позиції, а ще й дослідити мотиви та ролі інших учасників, звернути уваги на потреби інших людей, побачити їх прагнення.

Не виключається, що після такої аналітичної роботи ви, як учасник конфлікту, можете змінити свою позицію, або краще зрозуміти проблему і побачити шляхи вирішення цієї конфліктної ситуації.

7.4. Медіація як сучасний метод врегулювання конфліктів

Цікавим методом врегулювання конфліктів, ефективним та перспективним, а від недавно і законодавчо врегульованим, є **метод медіації**.

Закон України «Про медіацію» був прийнятий 16 листопада 2021 року і вступив в силу 15 грудня 2021 року. Він визначає правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою.

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Юристи та правоохоронці можуть стати також медіаторами, якщо пройдуть спеціальне навчання та отримують сертифікат. Ця спеціалізація, безумовно, розширює то посилює конфліктну компетентність юриста, адже надає йому дієвий інструмент врегулювання конфліктів, який він може використовувати і для того, щоб допомагати іншим людям, і для врегулювання конфліктів, однією із сторін якого є він сам.

Як справедливо зазначають у своїй статті «Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду» Матвеева Л.Г. та Балтаджи П.М. «Адвокат, якому відомі і зрозумілі процедура медіації, її принципи, правила і відмінності від інших способів вирішення спорів, може відігравати позитивну і конструктивну роль як учасник окремої справи, стимулюючи просування справи, відслідковуючи змістовну частину процесу, допомагаючи гнучкості сторін, так і як провідник медіації».

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Принципи медіації

Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів:

- добровільності,
- конфіденційності,
- нейтральності,
- незалежності та неупередженості медіатора,
- самовизначення та рівності прав сторін медіації.

Медіатор – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. Щоб стати медіатором, особа має пройти спеціальну підготовку.

Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. Медіатором не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа.

Базова підготовка медіаторів здійснюється за програмою обсягом (тривалістю) не менше 90 годин навчання, у тому числі не менше 45 годин практичного навчання. Програма базової підготовки медіатора включає теоретичну підготовку і відпрацювання практичних навичок. Крім базової, підготовка медіаторів може включати додаткову спеціалізовану підготовку.

Медіатор може надавати послуги з медіації на платній чи безоплатній основі, за наймом, через суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, через об'єднання медіаторів або індивідуально. Медіатор проводить медіацію індивідуально як фізична особа, яка провадить незалежну професійну діяльність, або як фізична особа - підприємець.

Медіатор має право:

- 1) самостійно визначати методику проведення медіації, за умови дотримання вимог закону, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора;
- 2) отримувати від сторін конфлікту (спору) інформацію про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та достатньому для проведення медіації;
- 3) на відшкодування витрат, здійснених для підготовки до медіації та її проведення, а також на оплату послуг за здійснення заходів з

підготовки до медіації та/або її проведення у розмірі та формі, передбачених договором про проведення медіації, правилами проведення медіації або законодавством;

4) збирати та поширювати знеособлену інформацію про кількість, тривалість та результативність проведених ним медіацій;

5) відмовитися від участі в медіації.

Медіатор зобов'язаний:

1) здійснювати підготовку до медіації та її проведення відповідно до цього Закону, правил проведення медіації та кодексу професійної етики медіатора;

2) під час підготовки до медіації надавати сторонам конфлікту (спору) для ознайомлення кодекс професійної етики, якого він дотримується у своїй діяльності;

3) не розголошувати інформацію, яка стала йому відома під час підготовки та проведення медіації;

4) повідомляти сторони медіації до початку та під час проведення медіації про особисті обставини, відносини медіатора з однією із сторін медіації в будь-якій сфері, крім медіації, про конфлікт інтересів, які можуть викликати обґрунтований сумнів у його нейтральності, незалежності та неупередженості. У такому разі медіатор може проводити медіацію лише за наявності письмової згоди всіх сторін медіації та відповідно до свого внутрішнього переконання щодо дотримання ним принципу нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора;

5) припинити проведення медіації у разі виникнення суперечності між особистими інтересами та обов'язками медіатора, яка може вплинути на його нейтральність, незалежність та неупередженість під час проведення медіації, а також за наявності інших обставин, що унеможливають його участь або вимагають припинення його участі в медіації;

6) інформувати сторони та інших учасників медіації про їхні права та обов'язки, принципи і правила проведення медіації, структуру процедури медіації, можливість отримання консультацій у відповідних спеціалістів (експертів), наслідки укладення договору про проведення медіації та/або угоди за результатами медіації в письмовій чи усній формі, а також про свій професійний досвід та компетенцію;

7) керувати процедурою медіації;

8) підвищувати свій професійний рівень;

9) виконувати інші обов'язки, передбачені цим Законом та іншими правовими актами, прийнятими відповідно до цього Закону, договором про проведення медіації або правилами проведення медіації.

Порядок проведення медіації та підстави її припинення

Перед початком проведення медіації медіатор або суб'єкт, що забезпечує проведення медіації, здійснює підготовчі заходи із сторонами наявного або можливого конфлікту (спору), разом або окремо, для з'ясування можливості проведення медіації з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору), зокрема:

- зустрічі,
- збирання та обмін інформацією, документами, необхідними для прийняття рішення сторонами конфлікту (спору) та рішення медіатора про участь в медіації,
- а також інші заходи, узгоджені між сторонами конфлікту (спору) та медіатором або суб'єктом, що забезпечує проведення медіації.

Медіація проводиться медіатором (медіаторами) з дотриманням вимог закону, договору про проведення медіації, правил проведення медіації та норм професійної етики медіатора.

Медіація припиняється:

- 1) укладенням сторонами медіації угоди за результатами медіації;
- 2) із закінченням строку проведення медіації та/або дії договору про проведення медіації;
- 3) у разі відмови хоча б однієї із сторін медіації або медіатора (медіаторів) від участі в медіації;
- 4) у разі визнання сторони медіації або медіатора (медіаторів) недієздатною особою або особою, цивільна дієздатність якої обмежена;
- 5) у разі смерті фізичної особи, яка є стороною медіації, або ліквідації юридичної особи, яка є стороною медіації;
- 6) в інших випадках відповідно до договору про проведення медіації та правил проведення медіації.

Шляхом медіації можуть бути врегульовані:

- Трудові спори/конфлікти
- Земельні спори/конфлікти
- Господарські спори/конфлікт
- Адміністративні спори/конфлікти
- Цивільні спори/конфлікти

Сімейні спори/конфлікти

Навіть у кримінальному провадженні може застосовуватись медіація, якщо цього бажають сторони (дають свою згоду).

Завдання для самостійної роботи

Питання для самоконтролю:

1. Розкажіть, що таке конфлікт та якими конфліктами бувають?
2. Як особисто ви ставитесь до конфліктів? Поясніть, чому у вас саме така позиція?
3. Визначте, які функції може виконувати конфлікт? Розкажіть, що може бути наслідками конфліктів?
3. Розкажіть, що таке конфліктна компетентність та навіщо вона поліцейським?
4. Назвіть, з яких елементів складається конфліктна компетентність поліцейського та в чому вона знаходить свій прояв?
5. Що вам відомо про метод «картографія конфліктів»?
6. Поясніть, що таке медіація? В чому її користь для суспільства взагалі і судової системи України?
7. Розкажіть, хто такі медіатори та чим вони займаються?
8. Які вам відомі принципи медіації? Назвіть перелік та поясніть сутність кожного, наведіть приклади.

Практичне завдання:

Складіть карту конфлікту, реального, чи уявленого, в якому ви є однією із сторін-учасниць конфлікту. Проаналізуйте її, сформулюйте власні висновки.

Література:

Основна література

- Бабенко А.М., Борисова О.О. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2022. 176 с.
- Пендюра М. М. Поліцейська деонтологія : курс лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2021. 277 с.
- Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьВДУВС, 2020. 316 с
- Тетарчук І.В. Юридична деонтологія: навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ: ЦУЛ. 2020. 158 с.

- Поліцейська деонтологія: збірник тестових завдань : навч.-метод. посіб. / М.І. Сасенко, Д.А. Селіхов, І.С. Лантух, Т.О. Жеглінська. Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2020. 60 с.
- Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі національної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 95-100. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.10.16>
- Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В. Войціховський та інш. Хар. нац. унт-т внутр. справ. Харків. ХНУВС. 2019. 132 с.
- Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / О. Ф. Кобзар. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.
- Про національну поліцію. Закон України № 580-VIII від 02. 07. 2015. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. ст. 379. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про Дисциплінарний статут Національної поліції України. Закон України № 2337-VIII від 15.03.2018 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про Дисциплінарний статут органів внутрішніх справ України. Закон України № 3460-IV від 22.02.2006 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>
- Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09.11.2016. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws>

Додаткова література

- Медіація у професійній діяльності юриста. підручник; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія. 2019. 456 с.
- Петрінко В.С. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці. навчальний посібник. Ужгород: УжНУ «Говерла». 2020. 360 с.
- Матвеева Л.Г., Балтаджи П.М. Медіація в Україні: проблеми транзитивного періоду. Підвенноукраїнський правничий часопис. 2020. № 3. С. 23-28.
- Єременко Л. В.. Конфліктологія: навчальний посібник. Мелітополь: ФО-П Однорог Т. В., 2018. 219 с.
- Біщай А. Участь адвоката в медіації: монографія. Київ : Алерта, 2017. 260 с.
- Берлач А.І., Кондрюкова В.В., Криволапчук В.О., Поліщук О.Г. Конфліктологія: навчальний посібник. 2-ге видання, доповн. Одеса : ОДУВС, 2010. 162 с.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Поясніть, як співвідносяться юридична та поліцейська деонтологія?
2. Порівняйте норму моралі та норму права: що між ними спільного, а чим вони відрізняються?
3. Яку функцію в суспільстві виконує право, та навіщо держава створила окремі органи влади, щоб право охороняти?
4. Поясніть, як ви розумієте сутність «правоохоронної діяльності»?
5. Розкажіть про завдання і напрямки правоохоронної діяльності. Що саме гарантує людині і суспільству ефективне здійснення правоохоронної діяльності в державі?
6. Що вам відомо про систему органів, які здійснюють правоохоронну діяльність в Україні? Які саме органи державної виконавчої влади до неї відносяться?
7. Які органи державної виконавчої влади входять в систему органів Міністерства внутрішніх справ? Які їхні функції?
8. Поясніть, чим саме Прокуратура України відрізняється від інших правоохоронних органів?
9. Охарактеризуйте органи влади, які здійснюють правотворчу та правозастосовну діяльність. Наведіть приклади.
10. Які суспільні завдання виконує вища освіта?
11. Поясніть, що таке «стандарт освіти» і навіщо він приймається в державі?
12. Розкажіть історію виникнення та існування державних органів влади, які виконували функції сучасної поліції в давні часи.
13. Якою була історія української поліції? Наведіть хронологічну інформацію по періодах.
14. Які види поліцейських послуг вам відомі? Охарактеризуйте зміст цих послуг.
15. Назвіть умови, за яких людина може розпочати службу в Національній поліції України, згідно норм сучасного законодавства.
16. Поясніть значення та важливість принципів, на яких будується поліцейська діяльність в Україні.
17. Розкажіть про повноваження та обов'язки поліцейських в Україні.

18. Назвіть вам відомі поліцейські превентивні заходи. За яких умов вони можуть відбуватись?
19. Назвіть вам відомі примусові поліцейські заходи. За яких умов вони можуть відбуватись?
20. Чим відрізняються превентивні та примусові поліцейські заходи?
21. Розкажіть, за яких умов та в якому порядку поліцейські можуть застосовувати вогнепальну зброю?
22. Поясніть, як відображається на практиці принцип пропорційності застосування поліцейського засобу.
23. Розкажіть, що таке службова дисципліна та якими ознаками характеризується.
24. Поясніть, що таке юридична відповідальність та яких видів буває.
25. Якими нормативно - правовими актами регулюються відносини керівників та підлеглих в поліції?
26. Дисциплінарне заохочення та дисциплінарне стягнення: дайте характеристику понять та охарактеризуйте їх контекст.
27. Якими є правила етичної поведінки поліцейських з затриманими особами?
28. Які вимоги до етичної поведінки поліцейських містить законодавство України? Наведіть приклади.
29. Розкажіть, що таке службовий етикет та наведіть приклади його застосування?
30. В яких випадках та яким чином має проводитись службове розслідування в Національній поліції України?
31. Які види дисциплінарних стягнень вам відомі?
32. Яка відповідальність передбачена законодавством України за порушення поліцейськими норм етики?
33. Поясніть, як ви розумієте поняття «культура» в загальному контексті та «професійна культура» в контексті правоохоронної діяльності.
34. На вашу думку – які факти, фактори та чинники впливають або мають впливати на формування професійної культури поліцейського?
35. Розкажіть, як на вашу думку, співвідносяться поняття «професійна культура» та «професіоналізм»? Наведіть приклади.
36. Дайте визначення поняття «правова культура» та поясніть її вплив на суспільство.
37. В чому, на вашу думку, виявляється, чи може виявлятися правова культура поліцейського?

38. Поясніть, в чому особливість поліцейської діяльності та чим вона відрізняється від інших видів соціальної діяльності?
39. Як саме в діяльності поліції представлено естетичний аспект поліцейської професійної культури? Наведіть приклади.
40. Дайте визначення поняття «політика» та «політична культура» поліцейського. Поясніть, як розкривається принцип «політичної нейтральності» представників поліції.
41. Розкажіть про комунікативну культуру поліцейських. Вкажіть, в яких контекстах поліцейської роботи комунікація поліціантів потребує застосування спеціальних навичок?
42. Поясніть, як співвідносяться поняття «гендер» та «стать»? Чому принципи гендерної рівності важливі для реалізації в правоохоронній сфері?
43. Поясніть, яку функцію виконує професіограма, а яку паспорт професії. Порівняйте їх.
44. Розкажіть, які аспекти відображаються в професіограмі? В чому їх функціонал?
45. Розкажіть про професію судді: в чому її важливість для сучасного суспільства?
46. Назвіть умови, за яких юрист може претендувати на посаду судді.
47. Охарактеризуйте професіограму судді.
48. Розкажіть про професію адвоката: в чому її головні функції?
49. Охарактеризуйте професіограму адвоката.
50. Назвіть, за яких умов особа може стати адвокатом в Україні.
51. Розкажіть про професію прокурор: в чому особливість цієї професії, хто та за яких умов може стати прокурором в Україні?
52. Охарактеризуйте професіограму прокурора.
53. Розкажіть про професію поліцейського: хто може стати поліцейським та за яких умов?
54. Охарактеризуйте професіограму слідчого поліції.
55. Дайте визначення поняттям «право», «права людини», «покоління прав людини» та поясніть, в якому контексті вони пов'язані між собою?
56. Розкажіть про історичні передумови виникнення прав людини взагалі.
57. Вкажіть, на які три покоління прийнято розділяти права людини?

58. Розкажіть, які права відносяться до першого покоління? В якому історичному періоді і чому вони розвивались?
59. Поясніть, що стало передумовою для формування і розвитку другого покоління прав людини?
60. Надайте аудиторії інформацію про третє покоління прав людини та висловіть свою думку щодо еволюційного процесу розвитку цього явища.
61. Розкажіть про четверте покоління прав людини. Оберіть одне із соматичних чи інформаційних прав та висловіть свою позицію щодо нього.
62. Що ви думаєте про можливий подальший розвиток прав людини? Спрогнозуйте ситуацію. Чи не спостерігається конфлікт права, моралі та релігії в цьому випадку?
63. Яка роль поліції в охороні прав і свобод людини? Поясніть, як на вашу думку співвідносяться поняття «право» і «свобода»?
64. Як чинне законодавство регулює процес здійснення поліцейськими своїх повноважень? Чи відомі вам обмеження щодо застосування останніми заходів примусу?
65. Розкажіть, що таке конфлікт та якими конфліктами бувають?
66. Як особисто ви ставитесь до конфліктів? Поясніть, чому у вас саме така позиція?
67. Визначте, які функції може виконувати конфлікт? Розкажіть, що може бути наслідками конфліктів?
68. Розкажіть, що таке конфліктна компетентність та навіщо вона поліцейським?
69. Назвіть, з яких елементів складається конфліктна компетентність поліцейського та в чому вона знаходить свій прояв?
70. Що вам відомо про метод «картографія конфлікту»?
71. Поясніть, що таке медіація? В чому її користь для суспільства взагалі і судової системи України?
72. Розкажіть, хто такі медіатори та чим вони займаються?
73. Які вам відомі принципи медіації? Назвіть перелік та поясніть сутність кожного, наведіть приклади.

7. Який орган державної влади в Україні офіційно здійснює законотворчу діяльність?

- А) Кабінет Міністрів України
- Б) Офіс Президента України
- В) Верховна Рада України
- Г) Вища Рада Правосуддя України

8. Оберіть із переліку органів державної влади той, який здійснює контрольно-наглядові функції в Україні:

- А) Національна поліція України
- Б) Прокуратура України
- В) Служба безпеки України
- Г) Державне Бюро Розслідувань

9. Національна поліція в Україні відноситься до органів влади якої ланки?

- А) Законодавчої влади
- Б) Виконавчої влади
- В) Судової влади
- Г) Юридичної влади

10. Посадова особа, яка очолює Міністерство внутрішніх справ, це:

- А) Президент України
- Б) Прем'єр-Міністр України
- В) Голова служби безпеки України
- Г) Міністр внутрішніх справ України

11. Що, згідно ЗУ «Про національну поліцію», не відноситься до головних завдань поліції:

- А) боротьба з бідністю
- Б) забезпечення публічної безпеки і порядку
- В) надання допомоги особам, які її потребують
- Г) протидія злочинності

12. Згідно ЗУ «Про національну поліцію», захід «поверхнева перевірка» відноситься до:

- А) примусових заходів
- Б) превентивних заходів
- В) вимушених заходів

19. Чим відрізняються 2 поліцейські заходи «Обшук» та «Поверхнева перевірка»?

- А) Обшук – це превентивний поліцейський захід, а поверхнева перевірка – примусовий
- Б) Поверхневу перевірку можуть проводити тільки особи тієї самої статі, що і особа, яку обшукують; а обшук – особа будь-якої статі
- В) Поверхнева перевірка – це превентивний поліцейський захід, а обшук – примусовий
- Г) Обшук здійснюють тільки на стадії перевірки підозрілої особи, а поверхневу перевірку у будь-який час

20. Водомети в Україні не можуть застосовуватись, якщо температура повітря складає:

- А) нижче 15 градусів тепла
- Б) нижче 12 градусів тепла
- В) нижче 13 градусів тепла
- Г) нижче 10 градусів тепла

21. Примусові поліцейські засоби відрізняються від превентивних:

- А) Застосуванням фізичного впливу (сили)
- Б) Застосуванням спеціальних засобів
- В) Застосуванням вогнепальної зброї
- Г) Всім вище переліченим
- Д) Відрізняються тільки послідовністю застосування

22. Чи повинен поліцейський забезпечити затриманому надання медичної допомоги за необхідності?

- А) Так, повинен
- Б) Ні, не повинен
- В) Так, повинен, якщо в доступі є медичні засоби

23. Чи регулюють Правила етичної поведінки поліцейських в Україні використання поліцейськими ненормативної лексики?

- А) Так, є такі норми
- Б) Ні, таких норм немає

24. Що таке Присяга поліцейського?

- А) Трудовий контракт поліцейського
- Б) Обіцянка народу України сумлінно нести службу
- В) Театралізований святковий виступ

25. З якого віку особа може почати службу в поліції?

- А) з 20 років
- Б) з 25 років
- В) з 18 років
- Г) з 17 років

